МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

№ 3
2014

Київ – 2014

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО.
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО.
ІНФОРМОЛОГІЯ**

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Литвин С.Х.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Литвин С.Х. – доктор історичних наук, професор (головний редактор)
Харченко С.В. – кандидат філологічних наук, доцент (заступник головного редактора)
Добровольська В.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій (відповідальний секретар)
Бездрабко В.В. – доктор історичних наук, професор
Боряк Г.В. – доктор історичних наук, професор
Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук
Давидова І.О. – доктор наук із соціальних комунікацій
Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України
Єсипенко Р.Н. – доктор історичних наук, професор
Кириленко О.Г. – кандидат історичних наук, доцент
Кулешов С.Г. – доктор історичних наук, професор
Кушнаренко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор
Маркова В.А. – доктор наук із соціальних комунікацій
Мотульський Р.С. – доктор педагогічних наук, професор (Білорусь, Мінськ)
Папакін Г.В. – доктор історичних наук, професор
Соколов А.В. – доктор педагогічних наук, професор, академік Російської академії природничих наук (Росія, Санкт-Петербург)
Столяров Ю.М. – доктор педагогічних наук, професор (Росія, Москва)
Федотова О.О. – доктор історичних наук, професор
Швецова-Водка Г.М. – доктор історичних наук, професор
Шемаєва Г.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Шинкарук В.Д. – доктор філологічних наук, академік Академії вищої школи України

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Будаш Л.П.

Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.

Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 8 від 30.09.2014 року

Затверджено:
постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1
як фахове видання з історичних наук;
постановою президії ВАК України від 10.03.2010 р. №1-05/2
як фахове видання з соціальних комунікацій

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8451,
видане 17.02.04 Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.15
E-mail: kravta@ukr.net

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2014

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 3 2014 р.

ЗМІСТ

***Вітаємо** авторів* та читачів журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» 4
Вітаємо ювіляра. Загуменна Віра Вікторівна (до 60-річчя з дня народження) 4

Бібліотекознавство
Карпов В.В. Проблеми розвитку української військової символіки у редакційній політиці військово-історичного альманаху 6
Кунанець Н.Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій 11
Казими П.Ф., Гильмиянова Р.А. Роль книг и библиотек в формировании социально-культурной среды (к проблеме достоверности современных документальных источников) 19
Божук Л.В. Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету в системі наукової комунікації вишу 25
Кухаренко А.Л. Гуманістичний імідж бібліотек у сучасному комунікаційному просторі 30

Документознавство
Дроздова О.В. Інноваційний потенціал у документаційному середовищі комерційних підприємств 37
Сабліна О.М. Особливості документаційного забезпечення нотаріального процесу в умовах його реформування 46
Саприкін О.А. Поняття та характерні особливості електронного цифро-графічного документа 51
Філіппова Н.П. Концепція інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 роки у контексті вдосконалення 57

Інформологія
Варенко В.М. Інформаційно-аналітичні технології прийняття ефективних управлінських рішень 62
Юрченко О.А. Реалізація програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» в Україні 66
Ривліна В.М. Культурна складова сучасного медіапростору 72

Події та факти наукового життя
Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» 79
Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії» 81

Відомості про авторів 83
Вимоги до оформлення статей 84

ВІТАЄМО

авторів та читачів журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»

*з **І місцем** за показниками цитованості наукових журналів НАКККіМ на основі наукометричного інструменту «Publish or Perish»*

*та з **ІІІ місцем** у рейтингу українських бібліотекознавчих видань від проекту «Докшир».*

Зичимо щастя, здоров'я, добра та подальших творчих успіхів!

Редакційна колегія журналу.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

ЗАГУМЕННА ВІРА ВІКТОРІВНА (ДО 60-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Загуменна Віра Вікторівна – український бібліографознавець, бібліограф, бібліотекознавець, педагог. Кандидат педагогічних наук (1992), доцент (1993), професор (1997), член Президії Української бібліотечної асоціації (2001 – 2014), заслужений працівник культури України (2008). Закінчила бібліотечний факультет Харківського державного інституту культури (нині – Харківська державна академія культури), отримала кваліфікацію «Бібліотекар-бібліограф технічних бібліотек вищої кваліфікації» (1975).

Професійний шлях розпочала 1975 р. зав. читальної зали в Артемівській районній бібліотеці (Донецька обл.). У 1976 – 1977 рр. працювала ст. бібліографом відділу інформації НДІ «Квант» у м. Києві. З 1977 р. працювала в науковій бібліотеці Київського державного інституту культури (КДІК, нині – Національний університет культури і мистецтв – КНУКіМ) спочатку старшим бібліографом, потім зав. довідково-бібліографічного відділу. В 1983 – 1986 рр. В.В. Загуменна навчалася в аспірантурі КДІК. З 1986 р. вона працювала на кафедрі загального бібліографознавства викладачем, з 1992 р. – доцентом, а в 1996 – 2006 рр. – зав. кафедри бібліографознавства, професором. З лютого 1998 по 2000 р. Віра Вікторівна працювала деканом факультету інформаційних систем і бібліотекознавства КНУКіМ, а з 2006 р. перейшла на роботу до Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), де обіймає посаду професора.

В.В. Загуменна захистила кандидатську дисертацію з проблем бібліографічного забезпечення комплектування фондів наукових бібліотек у Московському інституті культури (1992), отримала міжнародний сертифікат про присудження вченого ступеня на рівні доктора філософії в педагогічних науках (НС №030253, 1997).

Професор В.В. Загуменна працювала над теоретико-методологічними проблемами бібліографічного забезпечення комплектування фондів наукових бібліотек, підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, була укладачем бібліографічних покажчиків. Першою в Україні на теоретичному рівні почала досліджувати проблеми адвокації в бібліотечній галузі. Вона є автором понад 150 публікацій із питань бібліотекознавства, бібліографії, бібліотечно-інформаційної освіти, зокрема, книг: «Зарубіжна бібліографія»: навч. посібник (1997); Стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика «Бакалавр» Спеціальність «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографія» (у співавторстві, 2005); «Інформаційна та виставкова діяльність»: словник базових термінів (у співавторстві, 2011); «Адвокація: представлення інтересів бібліотек»: посібник для тренерів за програмою підвищення кваліфікації (2012); «Адвокація: представлення інтересів бібліотек»: посібник для бібліотекарів за програмою підвищення кваліфікації (2013).

ВІТАЄМО

авторів та читачів журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»

*з **І місцем** за показниками цитованості наукових журналів НАКККіМ на основі наукометричного інструменту «Publish or Perish»*

*та з **ІІІ місцем** у рейтингу українських бібліотекознавчих видань від проекту «Докшир».*

Зичимо щастя, здоров'я, добра та подальших творчих успіхів!

Редакційна колегія журналу.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

ЗАГУМЕННА ВІРА ВІКТОРІВНА (ДО 60-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Загуменна Віра Вікторівна – український бібліографознавець, бібліограф, бібліотекознавець, педагог. Кандидат педагогічних наук (1992), доцент (1993), професор (1997), член Президії Української бібліотечної асоціації (2001 – 2014), заслужений працівник культури України (2008). Закінчила бібліотечний факультет Харківського державного інституту культури (нині – Харківська державна академія культури), отримала кваліфікацію «Бібліотекар-бібліограф технічних бібліотек вищої кваліфікації» (1975).

Професійний шлях розпочала 1975 р. зав. читальної зали в Артемівській районній бібліотеці (Донецька обл.). У 1976 – 1977 рр. працювала ст. бібліографом відділу інформації НДІ «Квант» у м. Києві. З 1977 р. працювала в науковій бібліотеці Київського державного інституту культури (КДІК, нині – Національний університет культури і мистецтв – КНУКіМ) спочатку старшим бібліографом, потім зав. довідково-бібліографічного відділу. В 1983 – 1986 рр. В.В. Загуменна навчалася в аспірантурі КДІК. З 1986 р. вона працювала на кафедрі загального бібліографознавства викладачем, з 1992 р. – доцентом, а в 1996 – 2006 рр. – зав. кафедри бібліографознавства, професором. З лютого 1998 по 2000 р. Віра Вікторівна працювала деканом факультету інформаційних систем і бібліотекознавства КНУКіМ, а з 2006 р. перейшла на роботу до Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), де обіймає посаду професора.

В.В. Загуменна захистила кандидатську дисертацію з проблем бібліографічного забезпечення комплектування фондів наукових бібліотек у Московському інституті культури (1992), отримала міжнародний сертифікат про присудження вченого ступеня на рівні доктора філософії в педагогічних науках (НС №030253, 1997).

Професор В.В. Загуменна працювала над теоретико-методологічними проблемами бібліографічного забезпечення комплектування фондів наукових бібліотек, підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, була укладачем бібліографічних покажчиків. Першою в Україні на теоретичному рівні почала досліджувати проблеми адвокації в бібліотечній галузі. Вона є автором понад 150 публікацій із питань бібліотекознавства, бібліографії, бібліотечно-інформаційної освіти, зокрема, книг: «Зарубіжна бібліографія»: навч. посібник (1997); Стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика «Бакалавр» Спеціальність «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографія» (у співавторстві, 2005); «Інформаційна та виставкова діяльність»: словник базових термінів (у співавторстві, 2011); «Адвокація: представлення інтересів бібліотек»: посібник для тренерів за програмою підвищення кваліфікації (2012); «Адвокація: представлення інтересів бібліотек»: посібник для бібліотекарів за програмою підвищення кваліфікації (2013).

Ювілярка активно формує свою наукову школу з кращих викладачів, аспірантів і студентів. Під керівництвом В.В. Загуменної захищено 8 кандидатських дисертацій (В.І. Лутовинова, Н.М. Сенченко, А.Л. Блажкевич, О.В. Васюк, О.М. Пашков, Т.О. Ярошенко, В.Є. Сошинська, С.І. Барабаш). Її колишні учні – зараз уже відомі в країні науковці, викладачі, директори бібліотек.

В.В. Загуменна на кафедрі бібліотекознавства та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв викладає такі навчальні курси: «Бібліографознавство», «Бібліографічна діяльність», «Інформаційно-аналітична діяльність», «Міжнародні інформаційні ресурси».

Професор В.В. Загуменна – член редколегії журналів «Вісник книжкової палати» (1996 – 1999 рр.), «Бібліотечна планета» (1998 р.), науково-практичного збірника «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища» (2001) та ін.; член спеціалізованої Вченої Ради К 26.807.01 КНУКіМ із захисту кандидатських дисертацій (1997 – 2006); вчений секретар і член спеціалізованої Вченої Ради Д 26.807.02 у КНУКіМ із захисту докторських дисертацій (2003 – 2006); член Фахової ради з культури і мистецтв Міністерства освіти і науки України (1997 – 2002), член наглядової Ради Національної парламентської бібліотеки України (2011) та ін.

В.В. Загуменна є однією з розробників проекту «Стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика «Бакалавр» (Спеціальність «Книгознавство. Бібліотекознавство. Бібліографія», 2005). Вона брала участь у роботі над проектом Закону «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (2000), є експертом Міністерства освіти і науки з ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів (2001).

В.В. Загуменна – постійна учасниця багатьох міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій, семінарів та тренінгів, зокрема міжнародної конференції «Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, освіти і бізнесу» (1995, 1996, 1999, 2001, 2003 – 2013); член оргкомітетів щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції Української бібліотечної асоціації (2009 – 2013 рр.); Всеукраїнської конференції «Сучасна інформаційно-бібліотечна безперервна освіта: нові вимоги» (2010 – 2014) і т. ін.

В.В. Загуменна – одна з фундаторів Української бібліотечної асоціації (1995) та член Президії УБА (з 2001 р.), очолює напрям з наукової та освітньої діяльності цієї професійної громадської організації.

В.В. Загуменна є членом робочої групи УБА з адвокаційної діяльності бібліотек та співавтором Програми УБА з адвокації «Через бібліотеки – до знань!» (2008). Вона також була задіяна у розробці нової редакції Кодексу етики бібліотекаря, що був ухвалений УБА 2013 р., та проекту Стратегії Української бібліотечної асоціації до 2018 р. З 2001 р. В.В. Загуменна бере активну участь у роботі Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти та Головного тренінгового центру УБА та НАКККіМ.

Як член Президії УБА та тренер, вона разом з колегами реалізовувала програму ІФЛА «Розбудова потужних бібліотечних асоціацій» в Україні (2010 – 2012), а також програму «Бібліоміст» (програма «Глобальні бібліотеки – Україна» Фонду Білла та Мелінди Гейтс, яку адмініструє IREX).

В.В. Загуменна у січні-червні 2000 р. проходила стажування в бібліотеці Конгресу США за програмою Державного Департаменту США «Сучасні проблеми наукових досліджень». Темою її дослідження було «Довідкове та інформаційне обслуговування в бібліотеках».

В.В. Загуменна нагороджена Почесною грамотою Міністерства культури і мистецтв України (1998), має Подяку міського голови (2003), Почесну відзнаку УБА «За внесок у бібліотечну освіту» (2004).

В 2008 р. В.В. Загуменна отримала почесне звання «Заслужений працівник культури України».

Віра Вікторівна продовжує плідно працювати на кафедрі бібліотекознавства та інформаційних комунікацій у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв в напрямі наукового забезпечення бібліотечно-інформаційної освіти України та подальшої розбудови Української бібліотечної асоціації.

***Шевченко Ірина Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник культури України, президент УБА;*

***Пашкова Валентина Степанівна**, доктор історичних наук, доцент, заслужений працівник культури України, віце-президент УБА.*

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 930.1.7.045(477)

В.В. Карпов

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СИМВОЛІКИ У РЕДАКЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО АЛЬМАНАХУ

У статті проаналізовано редакційну політику Військово-історичного альманаху у висвітленні проблем розвитку геральдики, фалеристики, вексилології, уніформістики, емблематики та символіки у їхньому військовому аспекті. Показано, що альманах є важливим джерелом дослідження історії становлення державної та військової символіки України. На його шпальтах публікувалися результати наукових студій провідних фахівців галузі.

Ключові слова: *альманах, військо, військове формування, символіка.*

V.V. Karpov

PROBLEMS OF UKRAINIAN MILITARY SYMBOLISM IN THE EDITORIAL POLICY OF MILITARY HISTORY ALMANAC

Military Historical Almanac of the National Military History Museum of Ukraine since its publication in 2000, much attention is paid to the problems of Ukrainian military symbols. Each issue of the journal edited determined to publish material on issues of heraldry, faleristics, veksylolohiya, emblems or uniformistyky. Materials placed in the anthology dedicated as a historical aspects Ukrainian symbols and symbolism of the Armed Forces of Ukraine and other military formations modern period.

The historical aspects of Ukrainian symbols include articles Sokyrko Alexei, Vladimir Panchenko, Nina Kovtanyuk, Nicholas CHMYR, T. bayonet, Andrew Rukkasa, Viktor Karpov, Vitaly Manzurenko, Joan Denysyuk, Mikhail Kovalchuk and others.

To the problems of the state known scientists turned symvoliky Dmytrienko Maria and Yuri Savchuk. Their scientific exploration relates to discuss the question of the Great State Emblem of Ukraine. A large amount of publications on symbolism refers to the period of the Liberation Struggle 1917 - 1920 years. One of the first material of uniform Ukrainian army and its symbols during this period published Victor Karpov. In their study, Taras Bayonet addresses the problem of formation of the Black Sea Fleet Ukrainian state. Against this background, it reveals the process of becoming a Ukrainian naval symbols. Continuing the theme of Ukrainian military prapornytstva, edition published material Andrei Rukkasa description of icons for linear 4th Infantry Brigade.

The development of modern Ukrainian faleristics Military History Almanac pays no attention. Publishes materials on the implementation of state and departmental awards. This issue devoted their portfolio Stepan Paholko, Olga Martin, Vitaly Manzurenko Alexander Kucheruk Andrew Rukkas. Materials about state awards of independent Ukraine and symbols of modern Armed Forces of Ukraine Victor served Buzalo, Alexander Vorobyev, Viktor Karpov, Alexander Scriabin, Igor Chichkan Ludmila Bayati, Jeanne Denysyuk Yuri Shapoval, Nicholas Tsarenko.

Editorial Almanac paid attention to the problems of formation and development of symbols and other military units, including the symbolism of the Border Troops of Ukraine, Security Service of Ukraine and the State Service for Special Communication and Information Protection of Ukraine.

General activities of the Military Historical Almanac, popularized the formation and development of the Ukrainian military symbols. Printed materials cover a wide range of issues, reflecting the processing of symbols in uniformolohiyi, faleristics, veksylolohiya, emblems and heraldry. This made it possible to show the historical symbolism of the processing of the Armed Forces and other military formations Ukraine. It is this Military Historical Almanac is a valuable source in the study of military symbolism Ukraine.

Keywords: *almanac, army, military units, symbols.*

© *Карпов В.В.*

Заснований 2000 р. Національним військово-історичним музеєм України, Військово-історичний альманах з першого номера приділяв значну увагу дослідженню проблем розвитку української військової символіки. У кожному номері журналу редакцією визначалися до публікації матеріали з проблем геральдики, фалеристики, вексилології, емблематики чи уніформістики. Матеріали, розміщені в альманасі, присвячені як історичним аспектам української символіки, так і символіці Збройних Сил України та інших військових формувань новітнього періоду.

До історичних аспектів української символіки слід віднести статті Олексія Сокирка, Володимира Панченка, Ніни Ковтанюк, Миколи Чмира, Тараса Штика, Андрія Руккаса, Віктора Карпова, Віталія Манзуренка, Жанни Денисюк, Михайла Ковальчука та ін.

Наприклад, у статті Володимира Панченка йдеться про українське прапорництво XVII-XVIII ст. та його символіку. Подаються відомості про окремі прапори та аналізується їхній стиль. Проаналізувавши відомості про прапори часів Богдана Хмельницького, автор стверджує, що «вже за часів Богдана Хмельницького в символіці козацького прапорництва утверджуються два основні мотиви: 1) зображення хреста, часто у сполученні з півмісяцем, сонцем та зірками; 2) зображення християнських святих або їхніх атрибутів» [19, 108]. Такі мотиви переважали до початку XVIII ст., коли під впливом барокко, що панував тоді як в українському мистецтві загалом, так і в геральдиці зокрема, композиція козацьких прапорів почала істотно ускладнюватися. Друга половина XVIII ст. стала для української козаччини добою розквіту власного прапорництва, витворення особливого стилю козацької вексилології, – стверджує Володимир Панченко.

Поза рамками історичних досліджень, на думку іншого автора Олексія Сокирка [24, 108], залишилася важлива тема складника збройних сил гетьманської держави – охотницького або найманого війська. Існування й діяльність найманого війська застерігалися Глухівськими договірними статтями.

Безумовно, самобутність охотницького війська позначилася на його символіці. Автор у своїй розвідці зробив спробу реконструювати одяг та прапори війська. Він стверджує, що формування комплексу однотипного вбрання, фактично прототипів українських одностроїв, саме в охотницькому війську є цілком закономірним.

Ніна Ковтанюк подає відомості про проведену в березні 2002 р. у Національному музеї історії України виставку атрибутів гетьманської влади та особистих речей Богдана Хмельницького [10, 128]. Центральним експонатом виставки став особистий прапор гетьмана. Як стверджує Н. Ковтанюк, він виготовлений близько 1649 р. і первісно був білого кольору з малиновою лиштвою. На полотнищі розміщено абревіатуру з букв гетьманського титулу «Б.ХГ.ЄК.МЛО В.З.», що означає «Богдан Хмельницький – Гетьман Єго Королівської Милості Війська Запорозького».

До проблематики державної символіки звернулися знані науковці Марія Дмитрієнко та Юрій Савчук [7, 104]. Їхня наукова розвідка, опублікована у Військово-історичному альманасі, стосується питання опрацювання проекту великого Державного герба України. Вони подають історію використання великого та малого державних гербів УНР, творення наприкінці 30-х рр. XX ст. М. Битинським на замовлення Уряду УНР в екзилі великого, середнього й малого державних гербів.

Значний масив публікацій з питань символіки у Військово-історичному альманасі відноситься до періоду Визвольних змагань 1917 – 1920 рр. Один із перших матеріалів про однострої української армії та її символіку у цей період надрукував Віктор Карпов [9, 110]. У своєму дослідженні Тарас Штик звертається до проблеми формування Чорноморського флоту Української держави [31, 76], на тлі чого розкриває процес становлення української військово-морської символіки.

До дослідження проблематики створення української військової символіки у період Визвольних змагань долучився науковець Микола Чмир [28, 92]. На сторінках альманаху він публікує низку наукових доробок, що стосуються відзнак військових звань українських збройних формувань 1917 – 1921 рр. та позначення прапорами місця розташування органів військового управління Галицької армії. Він відзначає, що власні системи відзнак військових звань мали збройні сили Української Народної Республі-

ки, Української Держави, Західноукраїнської Народної Республіки.

Автор справедливо зауважує, що на розвиток системи українських військових відзнак впливали тогочасні політичні обставини й події – революції в Російській і Австро-Угорській імперіях, зміни влади на території Наддніпрянської України (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія), існування Західноукраїнської Народної Республіки з власними збройними силами тощо.

В іншій статті Микола Чмир звертає увагу на проблему позначення прапорами місця розташування органів військового управління Української Галицької армії [29, 149]. Він доповнює відомості про встановлення системи «стягів» для позначення місця розташування органів військового управління та військових частин, опубліковані М. Ковальчуком.

Автор особливо наголошує на тому, що всі ці «стяги» виконували суто розпізнавальну функцію і не мали значення Бойових прапорів військових частин. Утім, як свідчать спогади А. Марущенка-Богдановського, цитовані М. Ковальчуком, у 2-му кінному Переяславському полку спробували пристосувати «стяг» до ролі Бойового прапора військової частини шляхом збільшення розмірів та розміщення додаткових зображень і написів.

Військово-історичний альманах на своїх сторінках неодноразово публікував матеріали й документи про українське військове прапорництво часів національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. Продовжуючи цю тему, редакція публікує доробок Андрія Руккаса [21, 142] про опис значків для лінійних 4-ої (з 9 червня 1920 р. – 7-ої) стрілецької бригади.

Продовжуючи дискусію, викликану публікацією у Військово-історичному альманасі наказу військам Дієвої армії УНР про позначення місць розташування штабів і управлінь військових об'єднань і з'єднань, військових частин і підрозділів спеціальними стягами [17, 145], які офіційно проіснували до 1 листопада 1921 р., Андрій Руккас наводить текст наказу Головної команди Військ УНР №69 від 1 листопада 1921 р. за машинописною копією, що зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України [25, 113].

Із матеріальними свідченнями про символіку української армії доби Визвольних змагань 1917 – 1921 рр. знайомить Королівський музей армії та військової історії Бельгії (м. Брюссель). Тут зібрано зразки однострої, дещо з озброєння, світлини, документи. Українська колекція налічує 109 одиниць зберігання. Відомості про цю колекцію подає на сторінках Військово-історичного альманаху науковець Жанна Денисюк [6, 160].

Питанням розвитку української фалеристики на сторінках Військово-історичного альманаху присвятили свої матеріали Степан Пахолко, Ольга Мартин, Віталій Манзуренко, Олександр Кучерук, Андрій Руккас.

Досліджуючи українську фалеристичну спадщину національно-визвольної боротьби XX ст., Степан Пахолко та Ольга Мартин [20, 155] особливу увагу звернули на світлини вояків українських військових формувань і розміщені на їхніх однострої нетрадиційні для військової атрибутики відзнаки у вигляді виробів з бісеру – котильйон – нагрудну прикрасу у формі п'ятикутника з двома прямими нижніми кутами та дашкуватим завершенням.

Бісерний котильйон виготовляли переважно в техніці тканини, що давало змогу будувати композицію з геометричних, рослинних, антропоморфних мотивів, вписувати ініціали тощо. Відмін котильйонів багато. Під різними назвами (котильйон, кутальйон, вісьорик, висьорок), а також і безіменно, цей тип прикрас побутував на Західному Поділлі, Опіллі, Гуцульщині й Буковині.

Андрій Руккас наводить текст документа про розробку проекту ордена «Залізного хреста св. Андрія за похід і бої з 6 грудня 1919 р.», виявлений ним у фонді «Наукове Товариство ім. Т. Шевченка» Національної бібліотеки у Варшаві [18, 155].

Швидкий розвиток української фалеристики в першій половині XX ст. поставив багато питань, на які дослідники ще й досі не дали відповіді. Щобільше – постають питання, пов'язані, зокрема, з виявленням невідомих дотепер українських відзнак та нагород. Віталій Манзуренко віднайшов та описав понад двадцять відзнак, про які не згадувалося в жодному історичному джерелі [13, 130]. Опубліковані у Військово-історичному альманасі

відзнаки зберігаються в колекції українських нагород відомого колекціонера доктора Юрія Сас-Подлуського у Чикаго (США).

Автор висловлює припущення, що ці відзнаки спроектовано та виготовлено в одному з таборів для інтернованих українських вояків на території Польщі, про що вказує напис на закрутці однієї з них. Крім цього, серед документів Центрального архіву Війська Польського у Варшаві віднайдено проект емблем родів зброї, тоді було виготовлено і військові відзнаки, наявні в колекції Ю. Сас-Подлуського.

В архіві, що зберігається в родині Новаківських у Львові, Віталію Манзуренко вдалося виявити чотири досі невідомі й недосліджені аркуші проектів українських відзнак [14, 143]. Віталій Манзуренко також провів дослідження й опублікував матеріал про створення нагороди за бої у Львові 1918 р. під час створення на землях Галичини української держави. Він наводить історію питання та подає опис відзнаки [15, 123].

Відомості про нагороди Української Повстанської Армії у проекті Нила Хасевича, а також про маловідомі документи з історії комбатантської відзнаки «Хрест Симона Петлюри» і «Хреста Українського козацтва» подає Олександр Кучерук [12].

Розвитку сучасної української фалеристики Військово-історичний альманах приділяє важливу увагу. Публікуються матеріали про впровадження державних і відомчих нагород. Матеріали про державні нагороди незалежної України та символіку сучасних Збройних Сил України на сторінках Військово-історичного альманаху подають як спеціалісти відділу нагород Адміністрації Президента України Віктор Бузало [2, 114] та Геральдичної служби Генерального штабу Збройних Сил України Олександр Муравйов [16], так і дослідники Національного військово-історичного музею України Віктор Карпов [8], Олександр Скрябін, [23, 154] Ігор Чичкань, [27] Людмила Баята, [1, 136] Жанна Денисюк [5, 111] та інші фахівці – Юрій Шаповал, [30, 106] Микола Царенко [26, 122].

Редакція журналу приділила увагу проблемам становлення та розвитку символіки інших військових формувань і, зокрема, символіці Прикордонних військ України [22, 114], Служби безпеки України [3, 149] та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України [4, 150].

Загалом діяльність Військово-історичного альманаху сприяла популяризації процесу становлення та розвитку української військової символіки. Надруковані матеріали охоплюють широкий спектр питань та відображають процеси опрацювання символіки в галузі уніформології, фалеристики, вексилології, емблематики та геральдики. Це дало змогу розгорнути дискусію з того чи іншого питання та відобразити історичні процеси, що протікали під час опрацювання символіки Збройних Сил та інших військових формувань України. Саме цим Військово-історичний альманах є цінним джерелом у дослідженні військової символіки України.

Використані джерела

1. Баята Л. Ювілейна медаль «60 років визволення України від фашистських загарбників» / Л. Баята, І. Чичкань // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 2(9).

2. Бузало В. Орден Данила Галицького / В. Бузало // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 1(8).

3. Граб С. Геральдичний комплекс Служби безпеки України / С. Граб // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч. 1(10). – С. 118; *Він же.* Нагороди Служби безпеки України // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 1(14). – С. 138; *Він же.* Дві заохочувальні відзнаки Служби безпеки України // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 2(15). – С. 149 – 160.

4. Граб С. Нагороди Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України / С. Граб // Військово-історичний альманах. – 2009. – Ч. 1(18).

5. Денисюк Ж. Нові нагороди Міністерства оборони України / Ж. Денисюк // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 2(7).

6. Денисюк Ж. Пам'ятки української військової історії в бельгійському музеї / Ж. Денисюк // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 1(12).

7. Дмитрієнко М. Великий Герб нашої держави / М. Дмитрієнко, Ю. Савчук // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 1(2).

8. Карпов В. Бойовий прапор сучасної Української армії / В. Карпов // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 1(2). – С. 110; *Він же.* Військово-морська символіка України в нарукавних знаках // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 1(6). – С. 120; *Він же.* Розроблення арматури до однострої військовиків Збройних Сил України // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч. 1(10). – С. 124; *Він же.* Заохочувальні відзнаки Головного управління розвідки Міністерства оборони України // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 2(15). – С. 144; *Він же.* Пропам'ятний нагрудний знак «10 років повітряній розвідці» // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 2(9). – С. 138.

9. Карпов В. Однострої Української армії (1917 – 1920) / В. Карпов // Військово-історичний альманах. – 2000. – Ч. 1.

10. Ковтанюк Н. Богданові речі / Н. Ковтанюк // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч. 1(4).

11. Комплекс військово-геральдичних знаків, емблем і прапорів // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 1(2).

12. Кучерук О. Маловідомі документи з історії відзнаки УНР. Хрест Симона Петлюри / О. Кучерук // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 1(6). – С. 124; *Він же.* Проект заснування «Хреста Українського козацтва» (1947 р.) // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч. 2(11). – С. 151; *Він же*. Нагороди УПА: проект Ніла Хасевича. Пояснення до проектів орденів, медалей і відзнак // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч. 1(4). – С. 119.

13. Манзуренко В. Загадка української фалеристики: невідомі українські відзнаки / В. Манзуренко // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 2(9).

14. Манзуренко В. Невідомі проекти січових відзнак Олекси Новаківського / В. Манзуренко // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч. 2(11).

15. Манзуренко В. Остання лицарська війна в Європі й відзнаки її учасникам / В. Манзуренко // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 1(14).

16. Муравйов О. Нова символіка українського війська (Розробка Воєнно-геральдичної служби ГШ ЗСУ) / О. Муравйов // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3). – С. 110; *Він же.* Штандарти Міністра оборони України й начальника Генерального штабу Збройних Сил України // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч. 2(5). – С. 129; *Він же.* Головні символи нашого війська // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 2(13). – С. 139; *Він же.* Заохочувальні відзнаки Міністерства оборони України, встановлені 2005 року // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч. 2(11). – С. 156; *Він же.* Медаль «10 років Збройним Силам України» // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3). – С. 116.

17. Наказ командування армії УНР про запровадження у військах прапорів єдиного зразка (1919 р.) (Вступне слово й публікація документа Михайла Ковальчука) // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 1(12).

18. Невідомий проект ордена Залізного Хреста св. Андрія (Вступне слово, публікація документа і примітки Андрія Руккаса) // Військово-історичний альманах. – 2008. – Ч. 1(16).

19. Панченко В. Козацьке прапорництво XVII-XVIII ст. / В. Панченко // Військово-історичний альманах. – 2008. – Ч. 2 (17).

20. Пахолко С. Котильйон – оберіг українських вояків (1916 – 1950-ті рр.) / С. Пахолко, О. Мартин // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 2(13).

21. Руккас А. Напрямкові значки 4 (7)-ї стрілецької бригади / А. Руккас // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 2(15).

22. Символіка Прикордонних військ України // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч. 1(4).

23. Скрябін О. Перехідні вимпели Міністра оборони України / О. Скрябін // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 1(12).

24. Сокирко О. Наймане військо лівобережних гетьманів кінця XVII-XVIII ст.: «барва», прапори, зброя / О. Сокирко // Військово-історичний альманах. – 2002. – Ч. 2(5).

25. Стяги штабів, частин та підрозділів Армії УНР / вступне слово і публікація Андрія Руккаса // Військово-історичний альманах. – 2007. – Ч. 1(14).

26. Царенко М. Символіка Військово-Повітряних Сил України / М. Царенко // Військово-історичний альманах. – 2000. – Ч. 1.

27. Чичкань. І. Нова державна нагорода. Відзнака Президента України – Хрест Івана Мазепи / І. Чичкань, Л. Баята // Військово-історичний альманах. – 2009. – Ч. 1(18). – С. 159; Чичкань І. Нові нагрудні знаки у Збройних Силах України / І. Чичкань., В. Горелов, О. Муравйов // Військово-історичний альманах. – 2008. – Ч. 2(17). – С. 120; Чичкань І. Нагрудний знак «Служба шифрувального зв'язку і

режиму секретності Збройних Сил України / / І. Чичкань., В. Горелов // Військово-історичний альманах. – 2009. – Ч. 1(18). – С. 158.

28. Чмир М. Відзнаки військових звань українських збройних формувань 1917 – 1921 рр. / М. Чмир // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3).

29. Чмир М. Прапори на позначення місця розташування органів військового управління Галицької армії (серпень 1919 р.) / М. Чмир // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 2(13).

30. Шаповал Ю. Символіка Військової служби правопорядку / Ю. Шаповал // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 2(7).

31. Штик Т. Кораблі української флоти (1917 – 1918 рр.) / Т. Штик // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3).

УДК 02:001.895

Н.Е. Кунанець

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД У БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВІ: ІННОВАЦІЯ ЧИ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ

У статті розглянуто особливості подання теоретичних засад соціальних комунікацій з прив'язкою до бібліотекознавчих досліджень та з'ясовано традиційність застосування соціокомунікаційного підходу при вивченні бібліотек.

Ключові слова: *бібліотекознавство, соціокомунікаційний підхід, соціальні комунікації.*

N.E Kunanets

SOTSIOKOMUNIKATSIYNYY APPROACH LIBRARY: INNOVATION IS TRADITIONAL RESTORATION

In the article the features of presentation of theoretical principles of social communications are considered with attachment tolibrary science researches and traditional characterof application of communication for approach is found outat the study of libraries.

Keywords: *library science, of communicationapproach, social communications.*

Сучасний стан розвитку суспільства вирізняється посиленою інформатизацією всіх сфер його існування. Дедалі глобальніших масштабів набуває зростання інформаційних потоків, що потребують удосконалення процесів відбору, формування, створення, опрацювання, зберігання, передавання та використання інформації. У цих процесах вагому роль відіграють бібліотеки, які, окрім зберігання великих інформаційних масивів, стають активними розповсюджувачами соціально значимої інформації, тобто соціальними комунікаторами.

Термін *соціальні комунікації* народився в лоні церкви, і відбулося це 1963 р. у рамках Другого Ватиканського Собору. На другій сесії Собору вперше було вжито термін *соціальні комунікації* [1]. При цьому поняття *комунікація (communicatio*) розглядалося як єдність, передача, повідомлення, його семантичне навантаження походить від *communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную.*

Серед бібліотекознавців питаннями діяльності бібліотек як складових системи соціальних комунікацій займалися багато науковців. А. Чачко [2] аналізує зовнішні та внутрішні комунікаційні процеси в бібліотеці. Дослідження різних аспектів функціонування бібліотек у системі соціальних комунікацій

© *Кунанець Н.Е.*

режиму секретності Збройних Сил України / / І. Чичкань., В. Горелов // Військово-історичний альманах. – 2009. – Ч. 1(18). – С. 158.

28. Чмир М. Відзнаки військових звань українських збройних формувань 1917 – 1921 рр. / М. Чмир // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3).

29. Чмир М. Прапори на позначення місця розташування органів військового управління Галицької армії (серпень 1919 р.) / М. Чмир // Військово-історичний альманах. – 2006. – Ч. 2(13).

30. Шаповал Ю. Символіка Військової служби правопорядку / Ю. Шаповал // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 2(7).

31. Штик Т. Кораблі української флоти (1917 – 1918 рр.) / Т. Штик // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2(3).

УДК 02:001.895

Н.Е. Кунанець

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД У БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВІ: ІННОВАЦІЯ ЧИ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙ

У статті розглянуто особливості подання теоретичних засад соціальних комунікацій з прив'язкою до бібліотекознавчих досліджень та з'ясовано традиційність застосування соціокомунікаційного підходу при вивченні бібліотек.

Ключові слова: *бібліотекознавство, соціокомунікаційний підхід, соціальні комунікації.*

N.E Kunanets

SOTSIOKOMUNIKATSIYNYY APPROACH LIBRARY: INNOVATION IS TRADITIONAL RESTORATION

In the article the features of presentation of theoretical principles of social communications are considered with attachment tolibrary science researches and traditional characterof application of communication for approach is found outat the study of libraries.

Keywords: *library science, of communicationapproach, social communications.*

Сучасний стан розвитку суспільства вирізняється посиленою інформатизацією всіх сфер його існування. Дедалі глобальніших масштабів набуває зростання інформаційних потоків, що потребують удосконалення процесів відбору, формування, створення, опрацювання, зберігання, передавання та використання інформації. У цих процесах вагому роль відіграють бібліотеки, які, окрім зберігання великих інформаційних масивів, стають активними розповсюджувачами соціально значимої інформації, тобто соціальними комунікаторами.

Термін *соціальні комунікації* народився в лоні церкви, і відбулося це 1963 р. у рамках Другого Ватиканського Собору. На другій сесії Собору вперше було вжито термін *соціальні комунікації* [1]. При цьому поняття *комунікація (communicatio*) розглядалося як єдність, передача, повідомлення, його семантичне навантаження походить від *communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную.*

Серед бібліотекознавців питаннями діяльності бібліотек як складових системи соціальних комунікацій займалися багато науковців. А. Чачко [2] аналізує зовнішні та внутрішні комунікаційні процеси в бібліотеці. Дослідження різних аспектів функціонування бібліотек у системі соціальних комунікацій

© *Кунанець Н.Е.*

проводили В. Ільганаєва [3], Г. Швецова [4], Н. Жадько [5], М. Слободяник [6] та ін.

У даній статті проаналізуємо становлення теоретичних засад соціальних комунікацій у контексті бібліотекознавства та з'ясуємо соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій.

Російський дослідник Л. Амлінський вважає, що «Центром соціального життя в доіндустріальних суспільствах була базарна площа; в індустріальному суспільстві інформаційний ареал суттєво розширився: з'явилися друковані джерела інформації – газети, журнали» [7]. Зрозуміло, що засоби усної комунікації не забезпечували якісної передачі інформації з урахуванням вимог – факторів часу, розподіленості джерел та приймачів у просторі. З появою писемності з'явилася можливість повнішого та якіснішого задоволення цих вимог. Тому можна доповнити висловлювання Л. Амлінського, згадавши етап появи та активного функціонування рукописних пам'яток писемності, які відіграли суттєву роль у розвитку та вдосконаленні процесів поширення інформації. При цьому слід відзначити неабияку роль у соціокомунікаційних процесах і бібліотек.

Сьогодні, враховуючи достатньо «юний вік» соціально-комунікаційної галузі, українські науковці, створюючи теоретичні засади галузі, опираються на розробки закордонних учених і вітчизняних наукових авторитетів. Визначальними для інтерпретації комунікативної галузі є положення та аналітичний інструментарій, сформований на основі інформаційно-кібернетичної парадигми Норбера Вінера [8], Вільяма Ешбі [9] та ін. Водночас широке коло молодих науковців та провідні вчені з усього світу постійно вдосконалюють методологію соціально-комунікаційних досліджень. Еволюція методів вивчення політичної комунікації подана в посібнику Лінди Лі Кейд [10]. Автор вважає, що поширення комп'ютерних технологій вплинуло на масштаби поширення інформації, зважаючи на розширення можливостей формування й автоматичного опрацювання баз даних політичної комунікації. Його думку можна спроектувати і на бібліотечну галузь. Описані автором процеси відбуваються і в бібліотеках під впливом розвитку інформаційних технологій, застосування яких удосконалює процеси аналітико-синтетичного опрацювання інформації.

У книзі «Американський прагматизм і комунікативні дослідження» [11] Д. Перрі робить акцент на практичних аспектах цих досліджень і пропонує власну методологію, яка наштовхує на думку необхідності проведення прикладних досліджень бібліотек у системі соціальних комунікацій, розглядаючи комунікаційні зв'язки бібліотекаря і користувача крізь призму задоволення інформаційних потреб.

Хочеться все ж відзначити, що бібліотекознавцями при аналізі тих чи інших напрямів роботи бібліотек застосовувалися зазначені методи та методологічні підходи, але не наголошувалося на їхній приналежності до соціокомунікаційних.

Засновник математичної теорії комунікації К. Шеннон [12] у своїх працях проводить паралелі щодо способів обміну даними між технічними засобами та людьми, вважаючи системою комунікацій таку систему, що містить п'ять складових: джерело інформації, яке виробляє повідомлення або послідовність повідомлень, які будуть доведені до відома приймальному терміналу; передавач, який працює, щоб створити сигнал, придатний для передачі по каналу; канал, що є лише середовищем, яке використовується для передачі сигналу від передавача до приймача; приймач, що зазвичай виконує зворотну операцію того, що робить передавач – реконструкцію повідомлення; людину або річ, для яких призначене повідомлення (*рис.*).

Основна проблема комунікації, на думку К. Шеннона, полягає в тому, що в одній точці точно або наближено відбувається відтворення повідомлення зафіксованого та переданого з іншої точки. Дослідник вважав комунікаційними всі системи, які можуть бути використані для передачі повідомлень із необхідною точністю. У цю концепцію ідеально вписується бібліотечно-інформаційна система. До функціональних обов'язків бібліотеки завжди входило завдання збереження та передачі інформації, зафіксованої спершу в рукописних і згодом у друкованих джерелах, а для користувачів з особливими потребами – у пристосованих для їхнього сприйняття форматах. Застосувавши підхід К. Шеннона

до аналізу діяльності бібліотек, можна переконливо стверджувати – всі п'ять зазначених дослідником складових, а саме: джерело інформації, передавач, канал, приймач, споживач – притаманні документно-інформаційним системам, підсистемами яких є книгозбірні. У бібліотечних фондах поступово накопичувалися джерела інформації – книги, часописи, представлені у різних форматах. Невідворотно, інформація, зафіксована у них, була прочитана, або, якщо використовувати термінологію К. Шеннона, – сприйнята принаймні б одним читачем [13].

Книгу, з певним ступенем умовності, іменуватимемо джерелом інформації. Передавачем умовно можна вважати бібліотекаря, саме завдяки його старанням інформація надходить до приймача, тобто користувача книгозбірні. Каналом безперечно слугувала сама книгозбірня, оскільки лише завдяки накопиченню в її фондах певної інформації, зафіксованої на різних носіях, відбувалося формування середовища, що сприяло безпосередній передачі інформації. Приймачем інформації є читач, або бібліотекар, через свідомість яких проходить інформація й отримує суб'єктивне відтворення − декодування. І вже інший читач, якому рекомендовано книгу, стає особою, якій ця інформація призначається. Звісно, розглянута схема є спрощеною, але цілком вкладається у теорію інформації і теорію передачі даних каналами зв'язку К. Шеннона [13], або, як її трактують окремі сучасні дослідники, − математичну теорію комунікації; і при цьому процес комунікації є не чим іншим, як трансляцією певної інформації від комунікатора до комуніканта.

Суб'єктивізм, притаманний декодуванню, обумовлює вчинки комуніканта, які часто призводять до соціальних перетворень. При дослідженні діяльності бібліотек завжди враховувалася їхня роль у цій схемі, вважаючи їх активними комунікаторами, що передавали (доносили) інформацію користувачам, які в свою чергу були безпосередніми учасниками суспільних (соціальних) процесів. Звісно, складно оцінити рівень інформаційного «шуму» в наданих у бібліотеках «повідомленнях», проте в ході дослідження можна прослідкувати дієвість та активність впливу бібліотек на соціальні процеси.

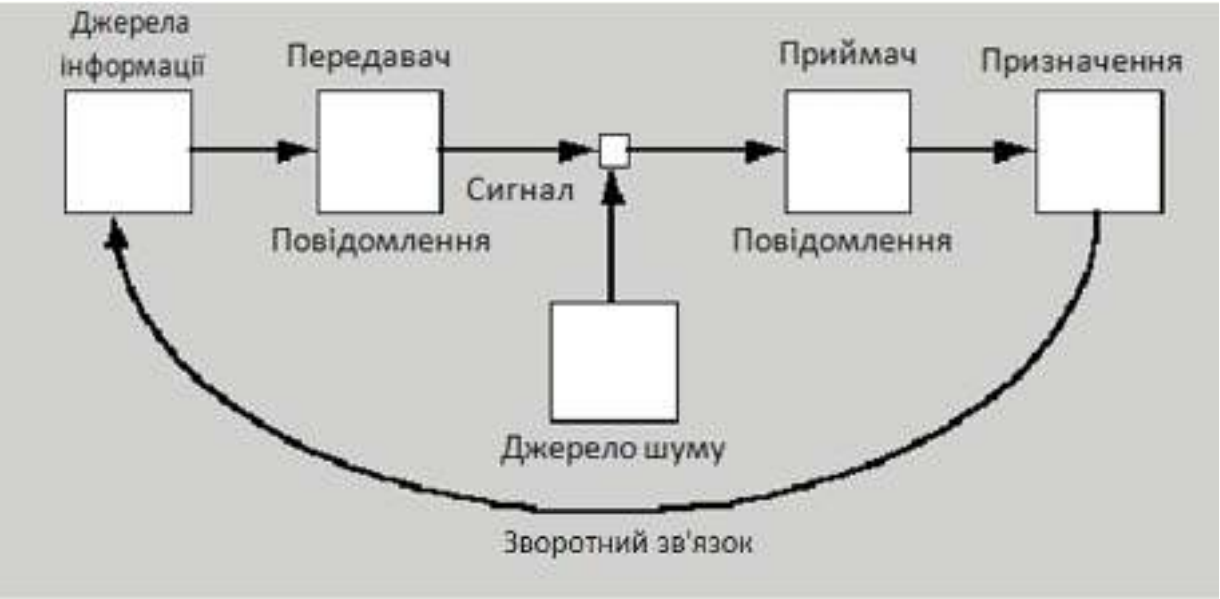

Рисунок. ***Модель комунікації К. Шеннона***

Ще один дослідник, який вважається одним із засновників теорії соціальних комунікацій, Маршалл Маклюєн зазначав, що сам засіб комунікації є повідомленням, а всі засоби комунікації є своєрідними «перекладачами» одних видів досвіду та енергії в інші [14]. Аналізуючи погляди своїх сучасників на розвиток соціальних комунікацій, дослідник висловлює цікаве бачення цього процесу.

Опираючись на твердження А. Леслі, він зазначав, що перетворення почуттів та мови у матеріальну форму стало інструментом, завдяки якому для людини стало можливим накопичувати досвід, знання в такій формі, що дозволила легко їх передавати та максимально ефективно використовувати [15], звернув увагу на цікаву зміну підходів до розповсюдження інформації. В епоху рукописної форми передавання інформації, переписування та розповсюдження чужої книги – справа, яка заслуговувала на всіляку повагу, тоді як у вік книгодрукування воно переслідується в судовому порядку [14].

Дослідник, розглядаючи книгу як засіб комунікації, наголошував, що винахід книгодрукування поступово «прискорив акт читання до такої міри, що читач міг відчувати «руку» автора, укріпив та розширив візуальність прикладного знання» [14]. Як би не критикував виникнення книгодрукування, автор все ж визнає, що книгодрукування – перший випадок механізації ремесла створення не просто нового знання, а прикладного знання [14, 224]. Дослідник вважав, що книгодрукування – це не просто технологія, а й природний ресурс, що формує форми взаємозалежності людей у суспільстві [14, 242] і трактує на основі роботи Х.Дж. Чейтора «Від написаного до друкованого» еволюцію соціальних комунікацій як історію розвитку від рукописного до друкованого тексту, тобто поступового заміщення усних способів повідомлення на візуальні [16].

М. Мак-Люен вважав, що можливості для вираження внутрішнього мовлення й думки в рукописній культурі були дуже обмеженими, рукописні документи не виконували достатньою мірою завдання засобів соціального спілкування. На думку дослідника, поет, письменник не могли використовувати свою рідну мову як систему комунікації з публікою, саме поява друкарства спричинила відкриття національної мови як системи спілкування з публікою [14, 285]. Книгодрукування, на його думку, перетворило національні мови в засоби масової комунікації, і водночас – у замкнуті системи, що створило сучасний націоналізм як централізуючу силу [14, 293]. Подібно до того, як мольбертний живопис деінституціонував картини, книгодрукування зруйнувало монополію бібліотек [14, 304].

Засобом комунікації, на думку дослідника [17, 11], є повідомлення, оскільки саме засіб комунікації визначає та контролює масштаби і форму людської асоціації та людської дії, «повідомленням» будь-якого засобу комунікації або технології є зміна масштабу, швидкості або форми людської діяльності [17, 10]. Всі засоби комунікації сприяють розширенню нашого світогляду та забезпечують перетворення особистості [17, 72]. Хоча термін *комунікація,* зазначає Г.М. Маклюан, у широкому сенсі вживали в зв'язку з дорогами і мостами, морськими маршрутами, річками і каналами, в «електричну» епоху він став означати «рух інформації» [17, 100], у т.ч. через повідомлення у пресі та засобами друкарства [17, 181], оскільки новітній підхід до вивчення засобів комунікації звертає увагу не тільки на «зміст .., але також на сам засіб комунікації і ту культурну матрицю, в якій цей конкретний засіб функціонує» [17, 13], бо кожен засіб соціальної комунікації має здатність нав'язувати своє бачення проблеми [17, 18]. Схрещування, або гібридні з'єднання засобів комунікації, вивільняють нову силу й енергію, майже таку само, яка вивільняється при розщепленні ядра або термоядерному синтезі [17, 59].

Книгодрукування, зазначає дослідник, якщо дивитися на нього не просто як на сховище інформації, а як на новий засіб швидкого відновлення знання – сприяло припиненню обмеженості та трайбалізму як психічно, так і соціально, як у просторі, так і в часі [17, 193]. Разом з тим Г.М. Маклюан вважає, що кожен, хто досліджуватиме соціальну історію друкованої книги, буде здивований відсутністю розуміння психічних і соціальних наслідків друку. За минулі п'ять століть виразне пояснення чи усвідомлення впливів друку на людську чуттєвість трапляється дуже рідко [17, 195].

Він надзвичайно негативно сприймає появу книгодрукування, вважаючи, що воно породило такі явища, як націоналізм, індустріалізм, масові ринки, загальну грамотність і загальну освіту, що принесли цілком нові форми соціальних енергій [17, 195], припинивши розвиток індивідуальності, сприяючи масовій культурі [17, 196]. Книга стала першою викладацькою машиною, а також першим товаром масового виробництва [17, 197]. А оскільки новий засіб соціальної комунікації ніколи не буває простим додаванням до старого, він ніколи не залишає старий засіб у спокої та не перестає пригнічувати старі засоби комунікації до тих пір, поки не знайде їм нове становище і не зодягне їх у нові форми. Рукописна культура підтримувала в галузі освіти усний виклад, а друкування сприяє поширенню серед учнів або читачів одного і того само тексту, замінивши схоластичний режим усного диспуту. Водночас, як досягнення розвитку соціальних комунікацій, дослідник відзначає, що книгодрукування надало писанням минулого таку величезну нову пам'ять, на тлі якої індивідуальна пам'ять стала неадекватною [17, 197]. Нова технологія швидко ввійшла у соціальне середовище, у всі куточки мистецтв і наук, друкована книга набула якостей портативності та доступності, яких бракувало рукописам [17, 201].

Аналогічні думки висловив Гарольд Інніс: розвиток структур засобів комунікації впливає несвідомо, засоби комунікації взаємодіють із культурами настільки, що прояв національної свідомості неможливий, доки національна мова не знайде свого висвітлення у надрукованих документах, маючи на увазі книги, газети та ін. Дослідник [18] розглядає засоби соціальної комунікації, зокрема, листи, папірус, радіо, фототипію, в процесі їхньої еволюції і як продукти виробництва, і як ресурси.

А.П. Ашер у «Історії механічних винаходів» [19] зазначає, що книгодрукування, як один зі щаблів розвитку соціальних комунікацій, є вододілом між середньовічною та сучасною технологією. Саме після цієї межі розпочався бурхливий розвиток соціокомунікаційних процесів, у яких присутні бібліотеки.

Як помітили Л. Февр і Г. Мартен [20], у перші століття існування друкарства засобами соціального спілкування були молитовники та часослови, яких найбільше друкувалося кишенькового розміру. Роль бібліотек у цьому процесі була оцінена достатньо однобоко – завдяки книгодрукуванню та зростанню числа текстів, зазначають дослідники, книга перестала бути рідкісною річчю, яку можна отримати тільки в бібліотеці, таким чином, книга перетворилася на повсякденний предмет, який завжди знаходиться під рукою для того, щоб її можна було читати скрізь і в будь-який час.

Кожен з авторів, вносячи в теорію соціальних комунікацій своє бачення комунікаційних процесів, наводив цікаві приклади з історії книгодрукування та бібліотечної справи, тим самим підкреслюючи, що і книга, і бібліотека завжди були учасниками процесів комунікування та поширення інформації. І саме так їхня роль у цих процесах завжди сприймалася.

На думку авторитетних фахівців у галузі інформатики А.І. Михайлова, А.І. Чорного, Р.С. Гіляревского, між комунікантом та реципієнтом встановлюється канал комунікації, без якого неможливий зв'язок (обмін, передача інформації). Зустрічі, конференції, радіо і телебачення, видавництва, редакції журналів, бібліотеки – це канали, що забезпечують можливість безпосередньої чи опосередкованої наукової комунікації [21]. Таким чином, дослідники вважають бібліотеки активними учасниками процесів обміну науковою інформацією, структурами для генерації, опрацювання та поширення наукового знання.

Базуючись на цих теоретичних засадах соціальних комунікацій, поданих В. Різуном, досліджуючи бібліотеку як соціальний інститут, вважаємо, що вона обов'язково створює наперед визначену «систему суспільної взаємодії», застосовуючи «визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності» із певною організованою спільнотою – читачами, що диспонуються «як повноправні учасники соціальної взаємодії» [22].

О.М. Холод запропонував визначати соціальні комунікації як «галузь знань, що вивчає організаційно впорядковану систему документів, їхні масиви, продукти засобів ма-

сової комунікації та інформаційні технології, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів і намірів при безпосередній участі членів комунікативного процесу» [23, 35]. Це формулювання можна застосувати і до такого розділу бібліотекознавства як фондознавство. Фактично фондознавство також вивчає впорядковану систему документів, або ж окремий масив документів.

Основні тенденції в теорії соціальних комунікацій на нинішньому етапі сконцентровані у фокусі дослідження комунікаційного середовища, що дає можливість узагальнити організаційні, методичні, технологічні, функціональні, змістовні, управлінські (в т.ч. проектні) аспекти соціальних комунікацій у часткових та прикладних дослідженнях наук у системі комунікаційного знання [24]. Саме ця теза може стати базовою при формуванні прототипу комунікаційного середовища, яке повинне формуватися в сучасній бібліотеці.

Твердження академіка В. Різуна, що «методологічним підходом до вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій очевидно є соціально-комунікаційний підхід» [25], знайшли своє застосування в сучасних бібліотекознавчих дослідженнях. Дослідник вважає, що суть цього підходу є «фіксація, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретація даних у системі понять соціокомунікаційного інжинірингу, а точніше – з точки зору того, чи здійснює об'єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об'єкт впливу» [25].

У проекції на бібліотечну справу такий підхід забезпечує оцінку стану суспільства, індикаторами якого в структурі соціальних комунікацій є бібліотеки, які через специфічні комунікативні практики та бібліотечні технології постійно розвивають інформаційну та праксеологічну складові системи соціальних комунікацій. Звісно, що комунікативні практики бібліотек реалізуються в певному соціокультурному середовищі, яке, з одного боку, обумовлює їхній характер, а з другого – відчуває комунікативний вплив самих книгозбірень. При цьому враховувалися зв'язки бібліотеки як із цим середовищем, так і різними видами людської діяльності. При дослідженні історії бібліотек завжди використовувався саме такий підхід, хоча його лише останніми роками почали іменувати соціокомунікаційним.

Слід відзначити, що бібліотеки завжди були активними учасниками процесу формування «соціальної пам'яті». Саме у фондах книгозбірень, незалежно від їхньої видової приналежності, накопичувалися документи, цінність яких ми можемо оцінити з позицій сьогодення. Аналіз соціокультурних трансформацій надає можливість сформулювати тезу щодо соціальної місії бібліотеки, як вагомої складової соціально-комунікаційної системи суспільства, діяльність якої спрямована на сприяння обігу та розвитку накопиченого людством знання, а також на збереження документованого знання як суспільного надбання.

Враховуючи той факт, що бібліотеки традиційно відігравали роль вагомих соціальних інститутів суспільства, дослідження, які проводилися у галузі історичного бібліотекознавства, можна вважати наближеними до соціокомунікативних [26]. При дослідженні окремої бібліотеки чи групи книгозбірень, обов'язково розглядалася їхня участь у суспільних процесах, вплив на розвиток соціальних комунікацій. Багатогранна та глибинно-сутнісна діяльність бібліотек, як важливих складових елементів системи соціальної комунікації, зумовлює застосування різних методологічних підходів до їхнього дослідження в рамках бібліотекознавства. Аналіз процесів діяльності бібліотек у контексті соціальної комунікації ускладнюється необхідністю вивчення їхнього впливу на зовнішнє середовище, проте дозволяє розглянути книгозбірню, виходячи з різних рівнів її сприйняття – індивідуальних особливостей, соціального статусу та ролі, яку відіграє книгозбірня в соціальному середовищі.

Д.Х. Шира щодо ставлення бібліотекарів до розвитку соціальних комунікацій висловився так: у бібліотекаря не було іншого вибору, ніж продовжувати працювати з переконанням, що читання створює цілісне суспільство, оскільки воно створює цілісну людину. Цінність бібліотеки полягає в меті, що об'єднує, заради якої її книги були зібрані разом [27].

Суспільними історично-значущими віхами розвитку та вдосконалення процесів поширення інформації були так звані інформаційні революції, які, на думку видатного укра-

їнського кібернетика, академіка В.М. Глушкова [28], відбувалися в такій послідовності: перша – виникнення мовлення на основі знакового спілкування; друга – поява писемності; третя – виникнення книгодрукування; четверта – винайдення та використання перших електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів). Продовжуючи цей науково-інноваційний ряд, зазначимо, що формування глобальної всесвітньої інформаційної інфраструктури – мережі Інтернет, безсумнівно, претендує на роль п'ятої соціально-орієнтованої інформаційної революції. А з високим ступенем достовірності й обґрунтованості наукового прогнозу можна вважати, що майбутня (до певної міри нинішня) шоста інформаційна революція несе максимальну інформаційну мобільність та інформаційну персоналізацію для кожного члена суспільства на базі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій. В осяжній перспективі реалізація засад мобільного та персонального володіння актуальним інформаційним ресурсом за принципом «вся необхідна інформація – тут і зараз» є чи не ідеальною метою суспільних соціокомунікаційних трансформацій. При досягненні цієї глобальної соціально-комунікативної мети людська цивілізація практично завершить реалізацію певного циклу вдосконалення соціокомунікаційних технологій.

Зазначені інформаційні революції в певному сенсі можна вважати революціями у соціокомунікаційній галузі. У кожній з них значну роль відігравали бібліотеки, як соціальні інститути накопичення, зберігання та поширення суспільних інформаційних ресурсів і соціально-комунікаційна інфраструктура. У цьому контексті бібліотеки, зорієнтовані на обслуговування осіб з особливими потребами, не є винятком і належать до періоду другої та третьої інформаційних революцій.

Безперечно, що включення бібліотекознавства у комплекс наук «соціальні комунікації» ставить перед бібліотекознавцями завдання щодо аналізу їхньої діяльності як активних складових системи соціального спілкування. Проте такий підхід постійно використовувався бібліотекознавцями при дослідженні діяльності як окремих бібліотек, так і бібліотек певних типів чи регіонів.

Використані джерела

1. Decree on the Media of social communications inter mirifica solemnly promulgated by his holiness pope paul vi on december 4, 1963. Chapter I. [Стаття] 3. – Режим доступу: http://www.vatican.va/archive/hist_ councils/ii_vatican_ council /documents/vat–ii_decree_ 19631204_inter–mirifica_ en.html.

2. Чачко А. Соціальні комунікації як об'єкт сучасного бібліотекознавства / А. Чачко // Зб. тез Міжн. наук.-теор. конф., Київ, 16-17 травня 2007 р. – К. : КНУКіМ, 2007. – С. 25 – 26.

3. Ільганаєва В. Теоретичні аспекти розвитку соціально-комунікаційних структур в сучасному інформаційному просторі / В. Ільганаєва // Зб. мат. V Міжн. наук.-практ. конф., Київ, 20-22 травня 2008 р. – К. : ДАККіМ, 2008. – С. 3 – 4.

4. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Г.М. Швецова ; Нац. акад. наук України ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с.

5. Жадько Н.В. Анализ сущности характеристик библиотеки как социокультурного института / Н.В. Жадько // Библиотековедение. – 1996. – № 3. – С. 54 – 64.

6. Слободяник М.С.Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М.С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К. : Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2009. – № 4. – С.5 – 6 .

7. Амлинский Л.З. Читатель в научной библиотеке информационного общества / Л.З. Амлинский // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 7. – С. 6.

8. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине / Н. Винер ; пер. с англ. И.В. Соловьева и Г.Н. Поварова ; под ред. Г.Н. Поварова. – 2-е изд. – М. : Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. – С. 165.

9. Ешби У. Введение в кибернетику / У. Ешби. – М. : КомКнига, 2006. – 432 с.

10. Kaid L. Handbook of Political Communication Research / L. Kaid. – Mahwah; NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – 541 p.

11.Perry D.K. American Pragmatism and Communication Research / D.K. Perry. – Mahwah; NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2001. – 264 p.

12.Shannon C. E. A Mathematical Theory of Communication / C.E. Shannon // The Bell System Technical Journal. – 1948. – July, October (Vol. 27). – P. 379 – 423, 623 – 656.

13.Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике / К. Шеннон. – М., 1963. – 830 с.

14.Мак-Люэн М. Галактика Гуттенберга: Сотворение человека печатной культуры / М. Мак-Люэн ; [перевод, примечания за изданием University of Toronto Press, 1962 А. Юдина]. – К. : Ника-Центр, 2004. – 432 с. – (Серия «Сдвиг парадигмы»; Вып. 1).

15. Leslie A.White, The Science of Culture. – New-York, 1949. – P. 240.

16.Chaytor H. J.From Script to Print/ Chaytor H. J. – Cambridge : Heffer and Sons, 1945. – P. 4.

17.Маклюан Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г.М. Маклюан ;пер. с англ. В. Николаева ; закл. ст. М. Вавилова. – М. : Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц. «Кучково поле», 2003. – 464 с.

18.Innis H. The Bias of Communication / H. Innis. –Toronto : University of Toronto Press, 1951. – P. 29.

19.Usher A.P. A History of Mechanical Invention / A.P. Usher. – Boston : Beacon Press paperback, 1959. – P. 238.

20. FebvreL. L'Apparition du livre/ L. Febvre, H. Martin. – Paris : Editions AIbin Michel, 1950. – P. 126.

21. Михайлов А.И. Научные коммуникации и информатика / А.И. Михайлов, А.И. Черный, Р.С. Гиляревский; ВИНИТИ. – М., 1976. – С. 238.

22. Різун В.В. Зі статті «Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії» / В.В. Різун. – Режим доступу: .http://journlib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf. – Назва з екрана.

23. Холод О.М. Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. / О.М. Холод. – Львів : ПАІС, 2011. – С. 35.

24. Социальные коммуникации: (теория, методология, деятельность) : слов.-справ. / авт.-сост. В.А. Ильганаева. – Харьков : Гор. тип., 2009. – 391 с.

25. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. Різун. – Режим доступу : http://journ.univ.kiev.ua/node/431

26. Кунанець Н.Е. Методологічні засади дослідження бібліотек з позицій соціокомунікаційного підходу / Н.Е. Кунанець // Інформація, комунікація, суспільство : матеріали І Міжнар. наук. конф. ІКС-2012, Львів, 25-28 квіт. 2012 р. – Л., 2012. – С. 272 – 273.

27. Шира Д.Х. Введение в библиотековедение: Основные элементы библ. обслуж. / Д.Х. Шира ; пер. с англ. В.В. Скворцова, Э.Г. Азгальдова ; под ред. Н.С. Карташова. – М. : Высш. шк., 1983. – 256 с.

28. Глушков В.М. Основы безбумажной информатики / В.М. Глушков. – 2-е изд., испр. – М., 1987. – С. 9.

УДК 02-029:3

П.Ф. Казими,
Р.А. Гильмиянова

РОЛЬ КНИГ И БИБЛИОТЕК В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЫ
(К проблеме достоверности современных документальных источников)

У статті проаналізовано масив історичних джерел, віднайдених у процесі дослідження етнокультурного ареалу тюркських народів. Автори означують коло проблем, з якими стикаються дослідники даної проблематики при пошуку достовірного джерела при вивченні культури Туркменістану.

Ключові слова: *бібліотечна культура тюркських народів, культура Туркменістану, історичні джерела, писемність.*

P.F. Kazım,
R.A. Hylmyyanova

ROLE OF BOOKS AND SUMMARY IN FORMATION SOCIO-CULTURAL ENVIRONMENT
(K problem dostovernosty sovremennыh dokumentalnыh sources)

This paper examines an array of historical sources discovered in the study of ethnic and cultural area of the Turkic peoples. The authors defines the range of problems faced by researchers of the problem in finding a reliable source in the study of the culture of Turkmenistan.

Keywords: *library culture of turkic people, culture of Turkmenistan, historical sources, written language.*

В процессе изучения социально-культурной среды специалисты выделяют несколько основных групп факторов, влияющих на её формирование: генетические; географические; этнические; религиозные; политические (идеологические). Характеризующая современное информационное пространство различных ареалов социально-культурная среда превращается в решающий фактор, создает новую систему ценностей, выводит на передний план новые критерии. Таким образом, в современном обществе социально-культурная среда теряет свой региональный, локальный характер и становится глобальным фактором. С этой точки зрения изучение всех аспектов данной проблемы актуализируется.

В настоящем исследовании мы постараемся рассмотреть лишь одну из сторон вопроса: научную ценность и достоверность современных документальных источников.

В процессе исследования этнокультурного ареала тюркских народов мы встречаемся со многими проблемами в поиске достоверного источника. К примеру, при изучении источников культуры Туркменистана, в применении источниковедения и получении серьёзной академической информации обнаруживается множество затруднений. Так, при изучении как печатных, так и виртуальных источников информации приходится углублённо изучать их первоисточники, чтобы в конце исследования обнаружить бессмысленность, безосновательность и неред-

© Казими П.Ф., Гильмиянова Р.А.

ко даже предвзятость изучаемого материала. Разумеется, для всего этого необходима и достаточная подготовленность читателя. Принимая во внимание, что Туркменистан представляет собой значительную часть тюркоязычной географии, наследия огузов, тюркской мифологии, является родиной видных учёных тюркско-исламского периода – изучение данной проблемы представляется чрезвычайно важной.

Имеющаяся в распоряжении современного исследователя информация может быть поделена на две основные группы: документы, в огромном количестве представленные в виртуальном пространстве, и не уступающая им в количестве печатная продукция.

Так, наше внимание привлек аналитический материал уважаемого международного агентства «Фергана» за авторством Мари Яновской «Туркмены – предки ацтеков, инков, древних шумеров и суровых викингов».

М. Яновская – исследовательница творчества туркменского учёного Одега Одегова – пишет: «В Фергане мне представилась возможность прочесть две книги О. Одегова. Первая – «Мы – азиаты, арии, туркмены», вторая – «След туркмен в мире».

Учитывая, что О. Одегов является заслуженным деятелем науки, действительным членом академии наук Туркменистана, профессором и доктором геологии, разумеется, и нам хотелось бы ознакомиться с этими трудами. К сожалению, вследствие того, что они для нас недоступны, приходится ограничиться исследованием М. Яновской.

После рассмотрения отраженного в книге материала, нам ещё больше захотелось найти оригинальный источник и познакомиться со взглядами автора на исторический процесс. И только по завершении изучения статьи стало ясно, что М. Яновская очень далека от знания проблем лингво-археологии и сложной этнокультурной среды. Например, из статьи становится известно, что М. Яновская консультируется со своей пятнадцатилетней дочерью – ученицей одной из престижных московских школ, и дочь напоминает ей о шумерской клинописи. Разумеется, каждому подготовленному читателю в итоге становится ясно, что такого рода исследования нельзя отнести к научным.

Исследователь опечаленно подытоживает свои умозаключения. Причина такого расстройства состоит в том, что «Если в некоем государстве крестьянин занимается крестьянством, чиновник управлением, учёный наукой – это плохо. Если средний журналист называет Туркменскую академию наук ненаучной – это хорошо...

Видный шумеролог С. Крамер также был опечален итогом своих многолетних исследований. В книге «История начинается с шумеров» он подтверждает, что всю свою жизнь посвятил поиску предков народов Сами (Семитский), и после того, как выяснилось, что язык шумеров относится к кумулятивным языкам и соответствующий ему в этой географии язык принадлежит тюркоязычным народам, он, естественно, был огорчен. Отметим, что огорчение этого учёного сильно отличается от неудовлетворённости М. Яновской.

Разумеется, наше желание ознакомиться с произведениями видного ученого О. Одегова не говорит о том, что написанное в них – это «аяты Корана». Конечно, в результате того, что мы прочитали, изучили, сравнили с некоторыми известными нам данными, в некоторых случаях можно согласиться с автором, в некоторых не согласиться. И даже возникает желание – поспорить с автором. Однако, при всем при этом, путь, избранный М. Яновской, нам чужд. Например, прочтение английским офицером Робинсоном в середине XIX ст. надписей в горах Биситун и принятие им одного из символов как «я», сравнение его со знаком «Aham» и версия о трансформации этого знака в древнем языке сами (в семитских языках) в слово «Adam» также стало причиной неприятия этой концепции ее противниками. Ирония – это результат бессилия и отсутствия научного обоснования.

Клинописный алфавит является промежуточным от графического письма (пиктограммы) к звуковому алфавиту. Слоговый алфавит также является промежуточным. Поэтому исследователь, опирающийся на советы школьницы, раздражается. Отчего? Что он противопоставляет аргументам академика О. Одегова? Ничего.

Профессиональный исследователь и специалист, выдвигающий идеи, опирающиеся на конкретную теоретическую концепцию, исследует тюркоязычные этнонимы и топонимы

в Перу, Месопотамии и Скандинавии и получает интересные, стоящие внимания результаты. Этот исторический опыт применяется и к другим суперэтносам. Например, этнонимы и топонимы языка Сами все еще сохраняются в большом географическом ареале. Удивляться и раздражаться в связи с этим означает быть очень далеким от научного способа решения проблемы.

Проведенные в 1990-х г. в пустыне Кара-Кум серьезные археологические раскопки обнаружили значительные центры античной культуры. Были выявлены элементы, связывающие эту географию с культурой Мавераннахра (двуречия), совпадающие с приметами и мифологией.

Концепция преемственности всеобщей истории в целом принимается большинством специалистов. Сегодняшние достижения человеческого общества являются итогом тысячелетней созидательной деятельности различных народов, распространение этих достижений, обогащение и усовершенствование их в этом процессе являются всеобщими достижениями. Дискуссии идут в отношении алгоритма этих процессов и степени важности каждого из них. Именно тогда сталкиваются политические и идеологические интересы и проявляются раздражение, ирония, дезинформация и «жонглирование» различными авторами и идеями.

На границе Туркменистана и Ирана, в трущобах местности под названием Аннау, в результате проведенных археологами раскопок был обнаружен новый центр культуры, о котором пока еще трудно дать полную информацию. Специалист американского университета в Пенсильвании доктор Фредерик Т. Хибберт в процессе этих раскопок обнаружил осколок камня с нанесенными на нем 4-5 символами, схожими со знаками письменности. В связи с этой находкой ученый выступил на симпозиуме «Язык и археология», проведенном Гарвардским университетом. Он отметил следующее: «Мы, можно сказать, открыли миру новую, древнюю цивилизацию. Она относится к тому периоду, когда египетские пирамиды уже 300 лет как были построены, в междуречье Тигра и Евфрата господство переходило от шумеров к вавилонянам, а китайцы еще не открыли письменность».

Исследователи обратили внимание на то, что найденные письмена не схожи ни с образцами из Междуречья, ни с древнеиранской письменностью. Доктор археологии из Гарвардского университета Карл Ламберг-Карловски, а также другие уважаемые специалисты выдвинули версию о схожести их с найденными в Туркменистане артефактами. Известно, что вопрос существования на территории Туркменистана древних центров цивилизации исследовали и советские учёные. Однако результаты этих исследований хранились в секрете.

Автором идеи о том, что основы этой цивилизации присутствуют на территории Турции, является доктор наук Сарианиди, проводивший археологические раскопки на территории Туркменистана, и дискуссии об этом заслуживают особого внимания. Многочисленные теории пока не дают основы для общего вывода. Тем не менее, с полной уверенностью можно поддержать мысль доктора Фредерика Т. Хибберта, который сказал так: «Несомненно, придётся заново переписывать учебники по археологии».

Другой источник, принадлежащий Хаджир Теймуриану – 414-страничное исследование «Омар Хайям – поэт, бунтовщик, астроном». Книга «Hazhir Teimourian. OMAR KHAYYAM – HİZ LİFE AND TİMES» в переводе с английского на русский в период 2007-2010 гг. неоднократно печаталась в издательстве «АСТ-Астрель».

При исследовании книжной и библиотечной культуры тюркских народов невозможно пройти мимо сельджукского периода. Упомянутая книга издана большим тиражом и, несомненно, доступна для научной общественности. Знакомство с ней вдохновляет на многочисленные идеи, порождает вопросы относительно описываемого исторического периода, приводит к настоятельной необходимости нашего знакомства с источником и его комментирования.

Автор книги – армянка, родившаяся в иранском Курдистане, эмигрировавшая в Британию и ставшая корреспондентом газеты «Таймс», а затем работавшая в телекомпании CBS в Нью-Йорке. В профессиональном отношении «Таймс» назвала её «прирождённым

диктором», а газета «Файненшл Таймс» – «новой благосклонной британкой».

Для того чтобы понять способности автора к пониманию исторических процессов, происходящих тысячу лет назад, следует привести некоторые фразы в данном исследовании:

– автор, вследствие образования, полученного на фарси, имеет возможность изучения первоисточников;

– автор имеет возможность обращения к исследованиям видных учёных на английском языке.

Однако на первый план выходит вопрос: а зачем это понадобилось автору? Раз так, то, безусловно, значительное число граждан Ирана, Афганистана, Таджикистана тоже знает фарси, и англоязычные источники открыты для изучения. И с какой стати некий диктор и среднего уровня журналист, взявшись за написание книги об Омаре Хайяме, пытается нарисовать политические и культурные портреты разных деятелей эпохи Сельджуков? Достаточно сложно вообще понять цель создания данного произведения. Читатель, не имеющий достаточного научного багажа знаний, естественно, будет испытывать трудности в этом вопросе.

Автор пишет: Бадр аль-Джамали – армянский правитель Египта. Он ещё в детстве был пленён сельджуками и продан в рабство. Затем, начав военную карьеру, служит при одном из наместников провинции. Правитель рода Исмаилитов приглашает его в Каир для защиты государства от туркских гуламов (рабов). Он же, вместо этого, берёт власть в свои руки и для оказания помощи иранским исмаилитам изгоняет из Каира Хасана Саббахи.

Содержащаяся в таком маленьком абзаце информация и вкравшаяся в неё дезинформация оказывают разное влияние на разных читателей. Например, становится известным, что ещё во времена сельджуков отслеживалась родословная (шаджара) даже рабов, в генеалогии проданного в рабство в раннем детстве Бадра аль-Джамали отмечено, что его мать была армянкой и, вследствие этого, он является армянским правителем. С помощью такого вывода период туркского мамелюкского владычества в Египте ставится под сомнение.

В другом эпизоде находим следующее: «Алп-Арслан вторгается на Кавказ. Армянский царь Грузии Баграт IV вынужден выдать свою дочь за него замуж. Впоследствии эта женщина становится женой Низам аль-Мулька».

У специалистов это высказывание вызывает множество вопросов. Действительно, правители Сельджуков брали в жены дочерей правителей многих покорённых территорий, и в их гаремах число таких «жён» было весьма значительным. Однако, в отличие от европейских, христианских норм, в исламской культуре такие «жёны» обязаны были принимать ислам и не заниматься во дворце никакой другой национальной и религиозной деятельностью. К тому же для сохранения «армянской принадлежности» необходимо принадлежать к «армяно-грегорианской церкви». Отстранение от армянской церкви означает утерю армянской принадлежности, что подтверждают и сами армянские исследователи.

Весь текст книги пропитан выраженной ненавистью к Сельджукам. Действительно, ненависть к некоторым политическим деятелям наблюдается и у других исследователей. Например, неприязнь видного французского учёного Жана-Поля Ру к османским султанам, в особенности к султану Баязету, буквально ощущается в известной книге «Тамерлан» (русское издание 2006 г., серия «Жизнь замечательных людей», издательство «Молодая гвардия»). Он с удовольствием комментирует «Битву при Анкаре» и радуется победе эмира Теймура до такой степени, что от счастья называет эмира Теймура, победителя Баязида при Анкаре и Тохтамыша при Самарканде, спасителем Европы от «трагедии». Но это не придаёт сколько-нибудь существенного негативного значения его книге. Автор не должен игнорировать исторические реалии в угоду личным предпочтениям.

Исследователь, для придания книге Хаджир некоторого академического веса, приводит в её конце неполную генеалогию Сельджуков, и не имеющую никаких научно-исторических оснований карту. Однако отсутствуют ссылки и список использованной литературы. В заключительной части книги приводится небольшой комментарий пере-

водчика, который отмечает, что наиболее серьёзное изучение жизни и творчества Омара Хайяма было осуществлено в советское время, в исследованиях персидско-таджикской литературы. Следовательно, и сам переводчик понимает, что переведённая им книга не имеет под собой научной основы. Получается так, что мы зря прочитали 414-страничное исследование и напрасно потратили своё время.

В другом источнике «Великие огузы: от древних времен до средних веков» (http:// turkmenhistory. narod. ru/oguzhistory. html) мы находим дополнительные интересные материалы. Они дают исследователям чрезвы-чайно важные данные, основанные на археологических раскопках и первоисточниках. Здесь можно изучить полезные сведения, относящиеся к союзу шести и девяти племён огузов, государству гёй-тюрков, другие интересные и заслуживающие доверия данные. Однако рассмотрим некоторые недостатки в подаче материалов и наше несогласие со многими обобщениями.

Владельцы ресурса при представлении данных пользователям не дают ссылки на приводимые исторические факты, а также не указывают, какими учёными сделаны некоторые обобщения. Соответственно, объект споров и обсуждений исчезает из поля зрения и теряется научная значимость. Например, автор данного ресурса утверждает, что только союз огузских племён в период со II ст. до н. э. по V ст. н. э. назывался «тюркским». Отсюда можно сделать вывод, что другие, не относящиеся к огузским, тюркоязычные племена не могут называться тюркскими. Даже при том, что мы не соглашаемся с таким обобщением, тем не менее не находится темы для обсуждения. Но всё же мы обязаны отметить, что языковая и религиозная толерантность тюркских народов находит своё подтверждение во многих источниках. В документах ресурса отмечается: «Не имеется различия между письменностью гёй-тюрков, огузов и Орхонов. Огузы и гёй-тюрки одна нация, использующая общее наименование «Тюркский политический союз». Таким образом, выдвигается теория о неправомерности причисления к тюркам уйгуров. Конечно, мы не можем относить подобные материалы к достоверным источникам информации, и, кстати, не считаем пригодными для изучения, за исключением цитат из фактографических источников.

Необходимо показать роль библиотек как «фильтраторов» качественной научной информации, зафиксированной в документальной форме и отражаемой в их фондах. При этом библиотекарь должен для себя четко решить: какие проблемы сегодня особенно актуальны, как будет решаться чистка «грязной» информация, будет ли называться такая фильтрация очередным цензурным подходом.

Полученные нами выводы можно отобразить следующим образом:

1. Информационное поле за последние 20 лет настолько «замусорилось», что трудно отделить действительно научную информацию от «бульварных» сплетен.

2. Поиск специалистом-исследователем заслуживающих доверия источников требует специальной подготовки и больших временных затрат.

3. Если в сфере прикладных наук, техники и технологии производство, накопление, защита и распространение информации основываются на экономических факторах, то в гуманитарных областях они зависят от политики и идеологии.

4. В глобальном информационном пространстве превращение информационного массива в средство купли-продажи не может защитить эти массивы от политического и экономического влияния.

5. Если в трудах какого-либо исследователя обнаруживается неприязнь к объекту исследования, историческому периоду, исторической личности, то, следовательно, этот труд является предвзятым, написанным с конкретной целью и не может быть рекомендован к массовому изучению.

6. Научный труд должен оцениваться по достоверности и полноценности литературы, указанной в библиографических ссылках и списке источников.

7. Научный труд не должен содержать ссылок на литературные персонажи и литературные «приключения».

8. Исследователь не должен жертвовать историческими фактами и выводами в угоду национальным, религиозным и идеологическим интересам.

9. Представленные на официальных государственных ресурсах исторические материалы и сделанные выводы должны иметь ссылки на исследователей, получивших эти выводы, или же следует указывать на состав официально утверждённых исследовательских групп, а также первоисточники.

Использованные источники

1. Халафов А.А. Библиотека и общество / А.А Халафов. – Баку : Азернешр, 2012. – 360 с.

2. Халафов А.А. Концепция развития библиотечного дела в Азербайджане / А.А. Халафов. – Баку : Издательство БГУ, 2012. – 160 с.

3. Казыми П.Ф. Информационная инженерия / П.Ф. Казыми. – Баку : Издательство БГУ, 2011. – 236 с.

4. Халафов А.А. Современные проблемы библиотековедение / А.А. Халафов. – Баку : Издательство БГУ, 2012. – 68 с.

5. Казими П.Ф. Библиотеки в социокультурном пространстве / П.Ф. Казими, Р.А. Гилмиянова. – Bakı : BDU, «kitabxana-şünaslıq və informasiya». – 2013. – № 2 (11). – S. 58 – 66.

6. Kazimi P.F. Elektronelm (E-Elm) və müasir kitabxana informasiya fəaliyyəti / P.F. Kazimi, A.İ. Qurbanov. – Bakı : BDU, «kitabxanaşünaslıq və informasiya». – 2013. – № 2 (11). – S. 26 – 33.

7. Казими П.Ф. Книжная и библиотечная культура тюркских народов / П.Ф. Казими. – Баку : İBS, 2012. – 143 с.

8. Казими П.Ф. Некоторые проблемы информационного пространства в контексте библиотечной деятельности / П.Ф. Казими, А.И. Курбанов, Аслан Княз // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск, 2012. – № 3. – С. 102 – 105.

9. Kazimi P.F. lnformasionnaya injineriya kak predmet prepodavanie / P.F. Kazimi // Vestnik BQPU pedoqoqiçeskiy vestnik: научно-практическое издание Ассоциации «Башкирский педагогический государственный университетский комплекс». – 2013. – № 6. – S. 112.

УДК 027.7: 316.774:007(045)

Л.В. Божук

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В СИСТЕМІ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВИШУ

Стаття присвячена аналізу діяльності бібліотеки вишу як центру інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів. Охарактеризовано діяльність Науково-технічної бібліотеки НАУ як своєрідної інформаційної системи, що забезпечує вільний доступ як студентської, так і науково-педагогічної громади до світових інформаційних ресурсів.

Ключові слова: *бібліотека вищої школи, Науково-технічна бібліотека НАУ, наукова комунікація, бібліотеки університетів як центри інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів.*

L.V. Bozhuk

SCIENTIFIK AND TECHNICAL LIBRARY OF THE NATIONAL AVIATION UNIVERSITY IN THE SYSTEM OF SCIENTIFIC COMMUNICATION GRADUATE SCHOOL

The presented paper analyzes the activities libraries of Higher School as a center of information of educational and scientific processes. Characterized Scientific and Technical Library NAU as a kind of information system, which provides free access to both the student and the scientific and educational communities to global information resources.

Keywords: *Library of Higher School, Scientific and Technical Library NAU, scientific communication, libraries of universities as centers of information of educational and scientific processes.*

Розгортання нового етапу суспільного розвитку, який характеризується науковцями як інформаційне суспільство, набуло глобального характеру та ґрунтується на інформатизації всіх сфер суспільного життя, модернізації виробничої бази, використанні документно-інформаційних ресурсів у системі суспільного виробництва. Інформаційне суспільство створює мегасистемні умови перетворень в усіх сферах суспільного життя, в т. ч. і в бібліотечній справі, в якій нині виникають нові форми організаційної діяльності. Водночас бібліотека, як складова сучасної системи соціальних комунікацій, а саме: комунікаційний канал, за обґрунтуванням А. Соколова, не завжди відповідає вимогам інформаційного суспільства [20]. Більше того, вона потребує підтвердження важливості й економіко-технологічної необхідності свого суспільно-культурного існування.

Поділяємо думку дослідників щодо визначення сучасної бібліотеки як одного з основних учасників системи соціальних комунікацій, яка відіграє значну роль у становленні та розвитку інфраструктурних основ науки і забезпеченні її зв'язків із соціумом. Відповідно до викликів сьогодення, бібліотеки долучаються до широкого поля нових відносин глобального інформаційного простору. Це потребує нового погляду на їхнє місце в системі наукової комунікації, організацію, технології, управління, взаємодію з іншими соціальними підсистемами.

Формування нового середовища соціальної взаємодії викликає певні проблеми в напрямі функціонування та розвитку бібліотек, їхньої подальшої інтеграції до системи соціальних комунікацій суспільства та підсистеми документно-інформаційних комунікацій. Даній проблемі присвячена чимала кількість наукових розвідок українських і зарубіжних дослідників. Серед них варто виокремити, насамперед, дослідження В. Ільганаєвої [5; 6],

© *Божук Л.В.*

Т. Колесникової [8 – 10], М. Слободяника [12 – 16], А. Соколова [17 – 20], Г. Швецової-Водки [22; 23], Г. Шемаєвої [24] та ін.

Досить вагомим, з огляду на зазначену проблематику, є науковий доробок М. Слободяника. Трансформація змісту діяльності національної бібліотеки України в період формування інформаційного суспільства, стратегічні пріоритети розвитку бібліотечної справи в Україні, еволюція структури і функцій наукової бібліотеки в період освоєння інформаційних технологій – далеко не повний перелік проблем, що знайшли своє відображення у працях науковця.

Активне розгортання соціокомунікативних функцій бібліотеки і поєднання в її діяльності трьох комунікаційних рівнів: документального, інформаційного, когнітивного, що відповідають змінам предметності праці, викликане процесами інформатизації, досліджує у своїх працях В. Ільганаєва [5; 6]. Л. Стрельнікова, розглядаючи предмет інформаційних комунікацій, робить акцент на тому, що бібліотека займає одне з головних місць у документно-інформаційній комунікації [21].

Проблемі розвитку сучасної бібліотеки, зокрема розвитку електронної бібліотеки як вищого рівня інформатизації бібліотечної діяльності в освіті, присвячені дослідження Т. Колесникової [8 – 10].

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує монографія В. Копанаєвої «Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету», в якій дослідниця основну увагу зосереджує на проблемі переходу бібліотек сьогодення від традиційних форм роботи до застосування сучасних інформаційних (у т. ч. мережевих) технологій, роботи з електронними документами [11].

Варто зазначити, що сьогодні українськими науковцями досить активно обговорюються та розробляються модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ, оскільки, як стверджують дослідники, розвиток бібліотечних інформаційних технологій є одним із важливих напрямів інтеграції України у світове співтовариство [7].

У межах вивчення проблеми ролі бібліотек у системі інформаційних комунікацій загалом, і наукових, зокрема, на наш погляд, цікавою є думка О. Воскобойнікової-Гузеєвої стосовно того, що модернізація бібліотечно-інформаційних закладів України сприятиме активній підтримці інформаційно-освітніх процесів, зорієнтованих на культуру, культурні та духовні цінності, культурно-історичну спадщину, культурні здобутки та інноваційні підходи і відкриття в умовах XXI ст., які вважаються головними пріоритетами національної культурної політики на найближчі роки. Відтак, на переконання дослідниці, національна культурна політика, відповідним чином впливаючи на суб'єкти (в т. ч. бібліотеки, архіви, музеї тощо), має забезпечити кожному громадянину доступ до національної та світової культурної, освітньої і наукової, економічної та виробничої інформації, незалежно від місця його проживання, через створення системи регіональних інформаційно-ресурсних центрів, розвиток інформаційної мережі телерадіоканалів, інтернетпорталів та гідне представлення України у світовому інформаційному та культурному просторі [1, 160].

Досить важливою як у зовнішніх, так і внутрішніх наукових комунікаційних процесах, є діяльність бібліотек вишів України. Можна загалом погодитися, наприклад, з Т. Колесниковою у її міркуваннях стосовно бібліотек вишів як центрів «інтегрованого інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів» [10, 23]. Крім того, аналіз системи комунікацій сучасних вишів дає нам підстави стверджувати: їхні бібліотеки є своєрідною інформаційною системою, що забезпечує вільний доступ як студентської, так і науково-педагогічної громади до світових інформаційних ресурсів на принципах рівності та доступності інформації.

Більшість вітчизняних та зарубіжних науковців, які займаються дослідженням проблем і перспектив розвитку сучасних бібліотек, вказують, що наявність у вишах електронної бібліотеки як інтегрованого інформаційного середовища електронних ресурсів закладу освіти та комплексу програмно-технічних засобів, які забезпечують використання цих ресурсів, та ефективне управління ними, є обов'язковою умовою якісної підтримки освітнього і виховного процесу та наукових досліджень [8; 9; 10; 13; 16; 17; 18; 24].

Інформаційною основою науково-освітньої та виховної діяльності, творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої значною мірою залежать якість і зміст навчання, наукових досліджень, розкриття творчої особистості є бібліотеки вищих навчальних закладів міста Києва. Максимально доступні (технічно і комунікаційно), бібліотеки вишів є конгломератом систем бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів і мережевих технологій, завдяки яким істотно розширюється спектр продукції та послуг, наданих користувачам, і з'являється можливість максимальної персоніфікації в задоволенні їхніх інформаційних потреб.

Бібліотеки чи не першими серед структурних підрозділів вишів зазнають еволюційних трансформацій у напрямі змін технологічного, структурного, організаційного та функціонального устрою, і, забезпечуючи інформаційну підтримку у формуванні інтелектуальної еліти суспільства та залишаючись центрами духовного й інтелектуального спілкування та культури, формують нову модель функціонування та розвитку.

Власне сьогодні у більшості вишів уже сформовано нову модель діяльності бібліотеки, в якій паралельно функціонують як традиційні, так і електронні канали і засоби комунікації, поєднання лінійного та нелінійного подання інформації. Маємо констатувати, що в умовах всеохоплюючої глобалізації та інформатизації суспільства спостерігається невпинне домінування електронної комунікації, яка сприяє переходу бібліотек від традиційного обслуговування, заснованого на представленні документів на паперових носіях, до нових форм – електронної бібліотеки.

Прикладом такої діяльності є Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету (далі – НТБ НАУ), одна з найбільших бібліотек вишів м. Києва та найбільша в галузі цивільної авіації України. Свою діяльність бібліотека розпочала 1947 р. на базі факультетських бібліотек вишу. Нині фонди НТБ налічують біля двох з половиною мільйонів видань з різних галузей знань, науки та культури. Видання авіаційної тематики з фонду бібліотеки є найбільш повним зібранням в Україні. Бібліотека має назву науково-технічної, але за змістом фонду та характером довідково-інформаційної роботи її можна назвати бібліотекою універсального профілю.

Ресурсами бібліотеки користуються близько 17 тис. читачів та абонентів міжбібліотечного абонемента. Впродовж року її відвідують понад 600 тис. користувачів, а кількість виданої їм літератури перевищує 2,6 млн примірників [26].

НТБ НАУ є невід'ємною складовою в механізмі навчальної та виховної діяльності студентської молоді. Основним завданням бібліотеки є всебічне сприяння науковій, навчальній, виховній діяльності НАУ, удосконалення бібліотечно-інформаційних послуг на основі використання інноваційних технологій, розвитку творчої ініціативи бібліотечних працівників та підвищенню їхнього професіоналізму.

Інформатизація освіти неминуче вимагає інтенсивного зростання потреб вищої школи в електронних інформаційних ресурсах, тому колекції електронних ресурсів стають обов'язковою та звичною складовою сучасної бібліотеки вишу. Тому НТБ НАУ працює над розвитком власних стратегій щодо формування фондів, організації обслуговування користувачів, виробництва власних інформаційних продуктів, відпрацювання методик і технологій організації й управління Е-ресурсами тощо. НТБ НАУ виступає захисником прав користувачів інформації, тому актуальним для неї стає пошук варіантів компромісу з правовласниками інформаційних об'єктів в умовах чинного законодавства з авторського права.

Важливою складовою бібліотечно-інформаційного фонду НТБ НАУ є повнотекстові електронні ресурси. Це передусім навчально-методичні посібники та підручники, створені викладачами вишу, повнотекстові бази даних підручників і періодичних видань. Вони є, з одного боку, важливим корпоративним компонентом інформаційно-освітнього середовища вишу, а з другого – вагомою складовою навчального фонду бібліотеки. Навчально-методичні посібники представлені в бібліотеці як у цифровому вигляді (електронні тексти, мультимедіа), так і на паперових носіях (друкарські матеріали – модульні навчальні програми дисциплін, робочі підруч-

ники обсягом кожного модуля, тестові матеріали). Завдяки створенню та використанню таких інструментів бібліотеки, як електронний каталог, електронне групове інформування, традиційні та віртуальні виставки, презентації на бібліотечному сайті, виконуються завдання бібліотеки – упорядкування масиву навчально-методичних посібників шляхом систематизації й каталогізації, а також сприяння їхньому оптимальному використанню студентами, що припускає організацію доступу до них як на бібліографічному рівні, так і безпосередньо до електронних текстів.

Варто зазначити, що бібліотека є виробником власних електронних інформаційних ресурсів, у практику якої, поряд з видавничою діяльністю, починає входити тиражування на компакт-дисках окремих інформаційних продуктів та електронних ресурсів. Вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу НТБ НАУ є електронні інформаційні ресурси, відомості про які включені до бібліотечних інформаційно-пошукових систем. Навіть побіжний аналіз звітів про роботу НТБ НАУ за 2009 – 2011 рр. показує кількісне зростання обсягів власних електронних баз даних: з 1 677 003 записів 2009 р. до 1 791 506 – 2011 р. Показовим є також зростання кількості записів в електронному каталозі: від 197 995 записів 2009 р. до 239 803 – 2011 р. [2 – 4].

Завдяки такій діяльності, НТБ НАУ активно здійснює переміщення в нове інформаційно-комунікаційне середовище. НТБ НАУ, як і більшість сучасних бібліотек вишів України, прагне до інновацій як необхідного елементу розвитку сучасної книгозбірні. За останнє десятиліття, поряд із традиційними напрямами роботи бібліотеки, в практику ввійшли новітні інформаційні технології, менеджмент, маркетинг, модераторство, модульне і дистанційне навчання.

Інноваційному процесу сприяють і фахівці НТБ НАУ: постійно удосконалюючи діяльність електронних форм бібліотек, пропонують нові можливості для кращого обслуговування користувачів, дають їм змогу (включаючи професійну спільноту) встановлювати нові форми спілкування, відносин, співпрацю. На сьогодні це, в першу чергу, технології Web 2.0. Наприклад, використання інструментів Web 2.0 (блоги, вікі, рекомендаційні сервіси, соціальні мережі тощо) змінює концепцію діяльності бібліотек, сприяє створенню концептуально інших їхніх продуктів (баз даних, ЕК, сайтів, порталів). Наприклад, блоги можуть розглядатися в практиці бібліотек як інструментарій для професійного спілкування бібліотечної спільноти, як масмедійний ресурс новин, як механізм залучення потенційних користувачів тощо. Фото- і відеосервіси уможливлюють просування бібліотечних ресурсів та сервісів у мережевому просторі. Залишаючи власні теги, коментарі, корегуючи існуючі записи, користувачі переходять на новий рівень відносин, тим самим сприяючи поширенню руху потоків інформації між користувачами і бібліотекою, між користувачами і користувачами, між бібліотеками та бібліотеками, між бібліотеками й іншими соціально-комунікаційними структурами [26].

Використані джерела

1. Воскобойнікова-Гузеєва О. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-іфнормаційних установ в період глобалізації: постановка питання / О. Воскобойнікова-Гузеєва // Вісник львівського університету. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол. – 2012. – Вип. 7. – С. 157 – 171.

2. Звіт про роботу Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету у 2009 році / укл. : В.Ю. Вахнован, О.П. Шкурко, Л.Ф. Опульська. – К. : НТБ НАУ, 2009. – 62 с.

3. Звіт про роботу Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету у 2010 році / укл. : В.Ю. Вахнован, О.П. Шкурко, Л.Ф. Опульська. – К. : НТБ НАУ, 2010. – 52 с.

4. Звіт про роботу Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету в 2011 році / укл. : В.Ю. Вахнован, О.П. Шкурко ; ред. В.П. Кандинська. – К. : НТБ НАУ, 2011. – 71 с.

5. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В.О. Ільганаєва ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1996. – 253 с.

6. Ільганаєва В. О. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В.О. Ільганаєва // Библиотека вуза на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22 – 23 апр. 2010 г. – Днепропетровск, 2010. – С. 10 – 14.

7. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / О.С. Онищенко та ін. ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 224 с.

8. Колесникова Т. Сучасна бібліотека ВНЗ: моделі розвитку в умовах інформатизації / Т. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 49 – 57.

9. Колесникова Т. Еволюція комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації / Т. Колесникова // Бібліотечний вісник : Науково-теоретичний та практичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 17 – 24.

10. Колесникова Т. Електронні форми бібліотек ВНЗ як вищий рівень інформатизації бібліотечної діяльності в освіті / Т. Колесникова // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 3. – С. 23 – 28.

11. Копанаєва В.О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету / В.О. Копанаєва. – К., 2009. – 200 с.

12. Слободяник М.С. Бібліотека та її роль у системі наукових комунікацій / М.С. Слободяник // Бібліотечний вісник. – 1994. – № 2. – С. 2–16.

13. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій в період освоєння інформаційних технологій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 05.25.03 / М.С. Слободяник ; НАН України, Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського. – К., 1995. – 45 с.

14. Слободяник М.С. Трансформація змісту діяльності національної бібліотеки України в період формування інформаційного суспільства / М.С. Слободяник // Вісник Харківської державної академії культури. – 1999. – Вип. 1: Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. – С. 22 – 29.

15. Слободяник М.С. Бібліотечна справа України: стратегічні напрями прориву / М.С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 4 – 6.

16. Слободяник М.С. Бібліотека. Документ. Комунікації : вибр. пр. : (до 60-річчя від дня народж. і 35-річчя наук. діяльн.) / М.С. Слободяник ; [уклад. О. Кириленко ; за наук. ред. проф. В.Г. Чернеця]. – К. : Ліра-К, 2010. – 306 с. : фото, рис.

17. Соколов А.В. Эволюция социальных коммуникаций / А.В. Соколов. – СПб., 1995. – 163 с.

18. Соколов А.В. Коммуникационные каналы: Лекция 2-я / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 11. – С. 43 – 50.

19. Соколов А. В. Библиотеки и социальные коммуникации : цикл лекций / А.В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 8. – С. 3 – 14; № 9. – С. 41–55; № 10. – С. 3 – 11.

20. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А. В. Соколов. – СПб. : Михайлов, 2002. – 460 с.

21. Стрельникова Л. Информация и коммуникация / Л. Стрельникова // Секретарь-референт. – 2010. – № 3. – С. 17 – 24.

22. Швецова-Водка Г. Бібліотека як термінальна документальна комунікаційна система / Г. Швецова-Водка // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 3. – С. 2 – 4.

23. Швецова-Водка Г. Документознавство : навч. посіб. / Г. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.

24. Шемаєва Г.В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г.В. Шемаєва ; Харківська державна академія культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

25. http://www.lib.nau.edu.ua/main/ – офіційний сайт НТБ НАУ.

УДК 0.21

А.Л. Кухаренко

ГУМАНІСТИЧНИЙ ІМІДЖ БІБЛІОТЕК У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У статті аналізуються актуальні питання формування позитивного, гуманістично спрямованого іміджу бібліотек, який здатен забезпечити її конкурентоспроможність у комунікаційному просторі сучасності. Завдяки цьому можливо підвищити престиж та статус бібліотек, а також представити переваги бібліотек у культурно-просвітницькій сфері діяльності. Виявляються гуманістично-ціннісні орієнтації функціональної складової діяльності книгозбірень; розкрито потенціал формування професійних взаємовідносин у колективі на основі цих цінностей. Визначається важливість гуманістичного наповнення діяльності бібліотек, що сприяє формуванню особистості бібліотекаря – гуманіста та патріота своєї професійної справи.

Ключові слова: *бібліотека, гуманістичні цінності, гуманістично спрямований імідж, бібліотекар-гуманіст, професійна взаємодія, комунікаційний простір.*

A.L. Kuharenko

HUMANISTIC IMAGE OF LIBRARIES IN MODERN COMMUNICATION SPACE

The article analyzes the current issues of formation of the positive, humanistically oriented image of the library, which is able to provide its competitiveness in the communication space of modernity. Therefore it is possible to raise the prestige and status of libraries, and to provide the benefits of libraries in cultural and educational sphere. The humanistic-value orientations of functional component of the library activity is identified; untapped potential of development of professional relationships in the team on the basis of these values. The importance of the humanistic content of library activity, which contributes to the identity of the librarian-humanist and patriot of his career, is defined.

Keywords: *library, humanistic values, humanistically oriented image, librarian-humanist, professional interaction, communication space.*

Глобалізація інформаційних процесів, усебічне запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, створення інформаційно-комунікаційного простору, доступність світових інформаційних ресурсів – усе це забезпечує ефективність інтерактивної взаємодії людства, а також створює умови задоволення соціальних та особистісних потреб користувачів у комунікаційному просторі суспільства. Крім того, це знаходить відображення у новій інформаційній інфраструктурі суспільства, невід'ємною складовою якої постає сучасна бібліотека, особливо в системі бібліотечного сервісу.

Становлення комунікаційної культури, заснованої на радіоелектронних засобах зв'язку та формуванні нового інформаційного ринку продуктів та послуг, висуває вимоги до зміни статусу традиційних книгозбірень. Виконуючи своє головне призначення, що полягає у збиранні, зберіганні, виробництві, розповсюдженні та використанні загальнодоступної інформації, бібліотеки об'єктивно сприяють її перетворенню в ціннісний гуманістичний ресурс нації, від якого залежить, на думку О. Кашкарьової, сталий розвиток суспільства [1].

Нині тема іміджу і фірмового стилю бібліотеки є однією з найбільш актуальних і поширених у професійних колах. Функціонуючи в конкурентному середовищі, кожний заклад повинен обов'язково піклуватися про

© *Кухаренко А.Л.*

формування ефективного іміджу, що забезпечує в перспективі «свою ринкову нішу», увагу з боку клієнтів, гарантованість, привабливість і зрештою – успішну діяльність у сучасному комунікаційному просторі.

Бібліотечна спільнота більше не може дозволити собі залишатися байдужою до того, яке враження вона справляє на оточуючих, оскільки від усвідомлення цього факту залежить престиж, статус і роль її установи. У свою чергу, сучасне соціальне замовлення суспільства вимагає переоцінки нашого ставлення до визначення пріоритетності напрямів функціональної діяльності бібліотек, особливо на стадіях формування нового конструктивного образу традиційних книгозбірень.

Закладення основ гуманістичного іміджу бібліотечної діяльності є певною цінністю, яка містить сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій, якостей особистості бібліотекаря, універсальних засобів застосування та використання новітніх технологій у бібліотечній діяльності, що дають змогу закладу розвиватися в гармонії з загальнолюдською культурою й набувати соціальної та професійної стійкості. Відсутність гуманістично-спрямованого іміджу бібліотек може привести до найгіршого сценарію з усіх можливих: кадрового зубожіння та підтвердження стереотипу «вимираючої професії».

Мета статті – визначити й охарактеризувати доцільність формування гуманістичного іміджу бібліотек у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі.

Завдання статті: 1) розкрити гуманістичний підхід до організації культурно-просвітницької діяльності бібліотек; 2) виокремити гуманістично-ціннісні складові функцій іміджу книгозбірень; 3) виявити потенціал формування гуманних взаємовідносин у колективі, що сприяють позиціонуванню особистості бібліотекаря – гуманіста та патріота професійної справи.

Суттєвих змін зазнають основні завдання та функції бібліотеки як важливого елемента системи соціальних комунікацій, відбувається формування нових тенденцій у діяльності всіх її елементів, спрямованих на забезпечення процесів розвитку суспільства [2]. Дедалі помітнішими в її практиці стають особливості, що визначають книгозбірню як доступний широкому загалу осередок громадських комунікацій. Насамперед це: доступність бібліотечних послуг, публічний, відкритий характер діяльності, можливість використання інформаційних ресурсів і сервісів у віддаленому режимі, розширення масової аудиторії бібліотеки [3]. Важливим джерелом сучасних змін у бібліотеці є формування позитивного іміджу, поширення престижу бібліотечної професії, надання нового статусу культурно-просвітницькому закладу через гуманізацію та гуманітаризацію професійної діяльності, загострivши проблему самовизначення. Потреба у створенні гуманістичного іміджу полягає не тільки в отриманні організацією популярності, зміцненні позиції установи в місцевому співтоваристві, залученні потрібних партнерів, розвитку перспективних напрямів діяльності, а й у забезпеченні соціальної цінності, бажаного ставлення до себе, основою якого є надійність, щирість, гідність, людяність спілкування, культура і соціальна відповідальність.

Кінцевою метою всіх перетворень у бібліотечних закладах є реалізація гуманістичної складової їхньої функціональної діяльності, спрямованої на корегування моральної свідомості користувача за рахунок утвердження гуманістичних цінностей, збагачення творчого потенціалу, духовного розвитку особистості. Цей процес супроводжується пошуком і застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, форм, методів, засобів, їхнім активним використанням у практиці бібліотек щодо забезпечення оптимізації (гармонізації) й управління бібліотечною діяльністю у контексті створення її сучасного образу.

У сучасному гуманітарному знанні склалося стійке уявлення про імідж як про певну цінність, від наявності якої залежить ефективність тривалого успіху бібліотек, формування в масовій свідомості позитивного ставлення до діяльності традиційних книгозбірень. Практичні семінари, круглі столи, дискусії та інші форми обміну досвідом і підвищення кваліфікації бібліотечних працівників регулярно актуалізують питання щодо іміджу, престижу та статусу бібліотек у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі. Величезна робота,

яка проводиться науковцями, бібліотекарями, не повинна залишитися без певної уваги, вона потребує підтримки й подальшого обґрунтування проблеми за межами книгозбірень. Значний внесок до усвідомлення іміджу бібліотек як соціокультурного феномена виявлено у працях М. Матвєєвої, Д. Равінського, Є. Єгорової, С. Єзової, Г. Фонотова [5 – 9]. Важливе методологічне значення для розуміння сутності та природи іміджу в просторі бібліотечно-інформаційної діяльності мають роботи [4; 10 – 12]. Дослідники вважають, що зміст іміджу визначається когнітивним і емоційним ставленням до об'єкта, тобто має насамперед оцінювальний характер.

У контексті бібліотечної іміджелогії під образом (іміджем) бібліотеки мають на увазі загальне уявлення про якісну визначеність її функціональної діяльності, в якій соціально-комунікативна категорія є об'єднуючим елементом між соціумом і культурно-інформаційним інститутом – бібліотекою [7]. Поряд з інформаційною, культурно-просвітницькою, виховною діяльністю, сучасні книгозбірні все більше відіграють роль ініціаторів суспільної взаємодії. Вони активно задіяні у багатовимірних комунікаціях, важливим компонентом яких є іміджеві комунікації, що забезпечують у свою чергу престижність установи, впливають на демократизацію та гуманізацію зовнішніх і внутрішніх взаємовідносин.

Виокремлюють два напрямки досліджень, пов'язаних із вивченням проблем іміджу, які тематично групуються, по-перше, навколо соціологічного та культурологічного аналізу сприйняття бібліотек у суспільстві та репрезентацій ставлення до традиційних книгозбірень у літературі, періодичній пресі [5, 6] і, по-друге, навколо розробки технологій бібліотечної реклами та зв'язків з громадськістю [13, 14].

Своєю функціональною діяльністю бібліотеки покликані забезпечувати гуманізацію спілкування за рахунок трансляції національних і загальнолюдських цінностей. На цьому наполягають такі провідні дослідники гуманістичної діяльності бібліотек, як А. Соколов, С. Басов, К. Генієва, С. Єзова, В. Ільганаєва, С. Матліна, А. Чачко. Характеризуючись ефективним інформаційним мисленням і навичками, що дозволяють збільшити кількість спожитої, опрацьованої та якісно відтвореної інформації, сучасний бібліотечний фахівець повинен орієнтуватися на підвищення якості та комфортності обслуговування користувачів, при цьому світоглядним нормативом його діяльності повинен бути бібліотечний гуманізм [10].

Незважаючи на широке коло існуючих досліджень, що розвивають різні аспекти комунікаційної складової бібліотечної діяльності (бібліотечне обслуговування як діалог); (спілкування в межах індивідуальної роботи); (психолого-педагогічний аспект професійного спілкування); (перспективну, інтерактивну та комунікативну сторони бібліотечного спілкування), можна наполягати на тому, що ситуацію ускладнює відсутність єдиного бачення образу бібліотеки, орієнтованого на загальнолюдські цінності, реалізацію гуманістичної концепції у формуванні бібліотечного простору.

У сфері своєї комунікаційної діяльності бібліотеки орієнтуються на виявлення кола потенційних споживачів, надання кваліфікованих послуг, поширення інформації про роль культурно-просвітницького закладу в суспільстві, його позиціонування серед інших соціальних інститутів, просування традиційних та інноваційних запроваджень. Засоби формування іміджу – керовані комунікації (інформаційні, рекламні, психологічні, організаційні та ін.), мають формувати «гуманістичний тип взаємодії» бібліотекаря та користувача. До даного контексту можна додати, що концептуальні засади вияву та використання іміджевих комунікацій логічно пов'язані з гуманістичною місією бібліотек, яка полягає не в сучасному інформаційному обслуговуванні споживачів, а в порятунку суспільства від згубної недуги – дегуманізації.

Сучасне призначення бібліотек ми вбачаємо у тому, що поряд з інформаційною, культурно-просвітницькою, виховною діяльністю вони все більше відіграють роль ініціаторів суспільної взаємодії й тим самим сприяють формуванню громадської згоди, розвитку інтелектуально-комунікаційного потенціалу особистості.

Гуманістичний підхід до організації культурно-просвітницької діяльності бібліотек визначає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв усіх здібностей. Ця система поглядів доводить – благо людини має бути критерієм оцінки соціальних явищ. Сучасні зміни потребують створення іміджу бібліотеки, що ґрунтується на високих духовних вимірах, визнає ідею гідності людини, легітимує такі стандарти, як справедливість, порядність, чесність, солідарність, патріотизм, безкорисливість і забезпечує повноцінне функціонування культурно-просвітницького закладу в інформаційно-комунікаційному просторі.

Ціннісні установки професійної бібліотечної діяльності у всіх її різновидах втілені у загальнолюдських цінностях – пошані, честі та гідності людини, унікальності її особистості. Вони базуються на етичній надійності особистості фахівця бібліотечної справи. Гуманістичні цінності становлять основу його світоглядних позицій. Кредо бібліотекаря, на наш погляд, це – дбайливе збереження та відтворювання духовних цінностей; турбота про інтелектуальне, етичне здоров'я читачів, інформаційна безпека. Людина духовна тією мірою, якою вона замислюється над цими питаннями та прагне отримати на них відповідь. Формування духовних потреб своїх читачів є найважливішим завданням бібліотекарів. Духовність характеризується добрим ставленням до інших людей, увагою, готовністю прийти на допомогу, розділити радість або горе.

Розвиток комп'ютерних мереж, який безумовно є прогресивним явищем, визначальною характеристикою сучасної бібліотеки, не завжди має позитивний вплив на формування людського соціуму, а іноді скорочує процес живого особистісного спілкування, порушує емоційність міжособистісних контактів заглибленням у світ електронних технологій. Ми вважаємо, що активним використанням інформаційних технологій не можна відкинути традиційні форми бібліотечного спілкування. Характер взаємодії читач-бібліотекар нині потребують паритетності, суб'єкт-суб'єктних взаємин, що загострює проблему професійної компетентності бібліотечних фахівців. У питаннях посилення гуманістичної складової в реалізації своїх функцій бібліотекарі мають враховувати загальну ситуацію взаємодії зі своїми користувачами, розрізняти особливості трансляції гуманістичних цінностей в умовах фізичного контакту з ними у просторі бібліотеки та в умовах віртуального простору.

Можна згадати думку С. Єзової, яка стверджує, що цінність іміджу має підкреслювати філософське розуміння проблеми «читаючої нації», і проголошує у своїх працях бібліотечне спілкування «безмежним всесвітом, що включає в собі книжкові і електронні багатства, особистість бібліотекаря, особистість читача, охоплюючи всі галузі життєдіяльності людини, її самовизначення» [8]. Якщо розвивати цю тенденцію далі у контексті створення сприятливого, комфортного бібліотечного середовища та його впливу на можливості встановлення партнерських відносин, націленості на співпрацю, можна відмітити, що рядовий користувач, як правило, приділяє більше уваги особистості фахівця, що позитивно впливає на якісний рівень безпосереднього міжособистісного контакту – гуманізацію спілкування, передбачення здатності людини відчувати й співчувати, переживати і співпереживати, вміння розрізняти добро і зло, визнавати справедливість, милосердя, порядність, доброчинність і совість, а також морально-етичні потреби, оцінки, смаки, ідеали, мотиви, вчинки. Ядром комфортного обслуговування має бути людяність, привітність персоналу, занепокоєння довірою взаємовідносин.

Сучасні бібліотеки повинні орієнтуватися на багатоманітність потреб і зацікавленість користувача у споживанні інформації, знаннях, спілкуванні з урахуванням різнопланових факторів: гендерного підходу, вікових, психологічних особливостей, стану здоров'я, віросповідання, професійних особливостей.

Великі надії покладає держава на особистість бібліотекаря як на творчого, знаючого, талановитого професіонала, патріота своєї справи, який би зміг реалізувати свою місію – зберігати й розвивати національну культуру, поширюва-

ти гуманістичні цінності та ідеали, формувати ментальність, впливати на соціальну мобільність, здатність до самореалізації, ініціативи, співпраці та відповідальності особистості, одухотворяти й об'єднувати людей.

Можна скільки завгодно говорити про те, як правильно будувати систему бібліотечного обслуговування, можна добре знати його принципи, форми й методи, але нічого не вийде, якщо бібліотекар, який щодня спілкується з читачем, не любить людей.

Саме на цьому наполягає Г. Фонотов у книзі «Такий він, бібліотекар», що доводить: «До спілкування з читачами потрібно залучати найбільш кваліфікованих, ерудованих співробітників, досвідчених у книжковому світі, й на пізнанні людських душ, справжніх інтелектуалів» [9].

У наукових працях І. Осипової можна прослідкувати механізм соціального партнерства як ядро бібліотечної політики, яка повинна засновуватися на комунікаціях із громадськістю, зі спеціалізацією в царині піару [15]. З погляду комунікатора, піар – це діалог, в основі якого полягає зворотний зв'язок з аудиторією. У зазначеному контексті бібліотечне спілкування розглядається як процес вияву діалогічності стосунків, характерних для всіх аспектів діяльності книгозбірень. А. Арнольдов вважає, що «проблема діалогу стає не просто пріоритетною, а необхідною глобальною стратегічною метою» але планетарне електронне спілкування не зможе повноцінно замінити сенс живого людського спілкування [16].

Слід підкреслити, що формування сприятливого іміджу бібліотеки має пов'язуватися з найвищим професіоналізмом, компетентністю й організаторськими здібностями співпрацівників, що дозволяють знайти свою нішу, визначити доцільність і незамінність даної професії в умовах сучасного суспільства. Це також стає внеском у підвищення соціального статусу бібліотек.

Соціальний статус як офіційна оцінка ролі бібліотекаря у суспільстві в усі часи був досить високим, на відміну від престижу, який визначає користувач. Ми маємо на увазі те, що на імідж істотно впливають стереотипи бібліотечної професії, що формуються у людей на основі художніх образів, поданих у різних змістовних контекстах, які транслюються засобами мистецтва, особливо літературою, кінематографом. Засоби масової інформації частіше подають негативний образ бібліотекаря (невиразна зовнішність, волосся, прибране в пучок, – тиха, й часом навіть забита жінка) – проблеми у сім'ї, або невдала кар'єра. Такі цінності, як духовність, служіння людству, безкорисливість – розглядаються як дивацтво. Все це у сукупності з недостатньою економічною підтримкою бібліотек з боку держави призводить до низької оцінки статусу професії.

Імідж бібліотекаря – це імідж сучасної ділової людини, що володіє знаннями, вміннями, навичками, які дозволяють їй швидко, чітко та професійно виконувати задані функції, забезпечувати комфорт при отриманні читачем усього спектру бібліотечних послуг. До професіоналізму, діловитості та всебічної поваги до читача, можна додати ще одне поняття – краса. На думку Г. Алтухової, бібліотекар – це красива внутрішньо і зовні людина, яка має працювати в умовах підвищеної комфортності та естетичного середовища [17]. Таким чином, творча діяльність дозволяє знайти професійно-особистісну нішу кожного члена колективу, інтегруючи співробітників у цілісну спільноту під назвою бібліотека, де кожен несе відповідальність за створення її позитивного образу. Чим ясніше бібліотекарі будуть усвідомлювати важливість своєї місії, тим з більшою переконаністю вони зможуть вибудовувати позитивний образ своєї книгарні [7].

Сучасна бібліотека є комунікаційним, науково-інформаційним центром, що потребує нової генерації висококваліфікованих кадрів, комунікаторів-консультантів, які б могли вільно оперувати інформаційними ресурсами, володіти програмами автоматизації та комп'ютеризації електронних бібліотек, зведених каталогів корпоративних бібліотечних мереж, служб віртуального бібліотечного обслуговування – все це потребує професіоналізму та компетентності бібліотекарів, вимагає динамізму, індивідуальності, швидкої

адаптації фахівців до сучасних вимог професійної діяльності.

Тобто, сьогодні нам потрібен новий тип бібліотечно-інформаційного фахівця – досвідчена, творча, товариська, креативна особистість, сконцентрована на потребах користувача, але академічно нейтральна, особистість, яка здатна мислити як учений, бути дослідником-експериментатором, здатна надати реальну допомогу в процесах обміну знаннями в інформаційно-комунікаційному середовищі і при цьому бути носієм гуманістичного світогляду. Саме такий фахівець, як стверджує Тетяна Колесникова, «реалізує концепцію глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії – формування «зони позитиву» як толерантного культурологічного середовища для дискусій, обміну думками, творчими доробками в будь-якій галузі (науці, мистецтві, літературі, техніці), «аптеки душі»; збільшенні можливостей їхньої творчої самореалізації у професійній сфері»[3].

Іміджеві чинники бібліотечної діяльності та її відображення у бібліотечній політиці повинні бути довгостроковими та прогнозованими, спрямованими на формування громадської думки, створення, передачу та засвоєння культурного досвіду традицій, що тим самим збільшують і збагачують можливість надання якісних інформаційних послуг населенню. Нам необхідно ефективно та планомірно організовувати широкі рекламні акції для того, щоб стимулювати поведінку споживачів, поширювати сферу партнерства. Відповідно це має створювати необхідні стимули сприяння пошуку нових форм взаємодії з читачами, викликати емоційно-психологічний вплив на зовнішнє та внутрішнє середовище діяльності бібліотек. Ми впевнені, що якісно та цікаво організовані культурно-дозвіллєві програми можуть гармонійно вплинути на розвиток інтелектуального і духовного потенціалу населення, справити позитивне враження й тим самим сформувати престиж і статус сучасних бібліотечних установ.

Ураховуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що найбільш продуктивний і перспективний шлях до створення привабливого іміджу сучасних бібліотек полягає в забезпеченні престижу успішності культурно-просвітницького закладу в конкурентному оточенні за рахунок гуманістичного наповнення змісту всієї соціокультурної діяльності бібліотек як соціально-комунікаційних центрів, де важливу роль відіграють професіоналізм і компетентність бібліотекаря, його вміння щодо формування гуманних взаємовідносин у колективі.

Одним з основних предметів діяльності бібліотек стають гуманістичні цінності та ідеали, що продукуються суспільством. Бібліотеки займають позиції одного з головних посередників у комунікаційній сфері суспільства, що поширюють гуманістичні цінності, наповнюють гуманістичним сенсом усю систему бібліотечного сервісу. Гуманістична орієнтація бібліотек впливає на внутрішню професійну взаємодію бібліотечних фахівців і на всі напрями бібліотечної роботи. Основна увага в реалізації гуманістичного іміджу бібліотек має приділятися таким аспектам: поширенню інформації про діяльність бібліотеки; забезпеченню умов для ефективного керівництва та професійної діяльності бібліотекарів – формування життєвого оптимізму та щирої віри в соціальну справедливість за підтримки державної політики; прийняття за основу своєї діяльності гуманістичних цінностей, що залучаються до розкриття змісту документальних потоків, їхнє відображення в тематиці масової, групової та індивідуальної роботи бібліотек; внесення гуманістичних принципів, цінностей та ідеалів у повсякденну практику свого професійного життя, у процесах взаємодії між колегами та партнерами.

Використані джерела

1. Кашкарьова О. В. Реклама як комунікативна система сучасної бібліотеки : дис. ... канд. пед. наук / О.В. Кашкарьова // Київський держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 205 с.

2. Ильганаева В.А. Гармонизация культурной среды в условиях информатизации общества / В.А. Ильганаева. – Х., 1999. – 34с.

3. Колесникова Т.О. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Т.О. Колесникова // Вісник Книжкової палати, 2013. – № 2.

4. Сафиуллина З.А. Информация: ценность и оценка : науч.-практ. пособие / З.А. Сафиуллина. – М. : Изд-во «ЛИБЕРЕЯ-БИБИНФОРМ», 2006. – 223 с.

5. Матвеев М.Ю. Имидж библиотек как социокультурный феномен : автореф. … д-ра пед. наук / М.Ю. Матвеев. – СПб., 2009. –38 с.

6. Равинский Д. Проблема имиджа. Чем интересен для нас американский опыт? / Д. Равинский // Библиотечное дело. – 2003. – № 1. – С. 22 – 25.

7. Егорова Е.С. Библиотечная имиджелогия как профессиональная Культура: от информации к знанию / Е.С. Егорова ; сост. Л.Н. Тихонова. – М., 2003. – С. 78 – 81.

8. Езова С.А. Коммуникативная составляющая имиджа библиотекаря, библиотеки / С.А. Езова // НТБ. – 2007. – № 4. – С. 15 – 20.

9. Фонотов Г.П. Такий він, бібліотекар: попул. бесіда у формі діалогу для бібліотекарів і не тільки ... / Г.П. Фонотов. – М. : Либерея, 1997. – 176 с.

10. Соколов А.В. Библиотечный авангард информационного общества / А.В. Соколов // Науч. и техн. библиотеки. – 2012. – № 2. – С. 51 – 59.

11. Леонов В.П. Пространство библиотеки. Библиотечная симфония / В.П. Леонов. – М. : Наука, 2003. – 123 с.

12. Кормишина Г.М. Имиджевые коммуникации библиотеки / Г.М. Кормишина // Вестн. Моск. гос. ун-та культуры и искусств. – 2009. – № 6. – С. 222 – 226.

13. Борисова О.О. Реклама в библиотеке : учеб.-практ. пособие / О.О. Борисова. – М. : Либерея, 2005. – 214 с.

14. Матлина С.Г. Привлекательная библиотека, или Что может реклама : практ. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. / С.Г. Матлина. – М. : Либерея, 2000. –127 с.

15. Осипова И.П. Социальное партнерство как один из механизмов реализации библиотечной политики: опыт и проблемы / И.П. Осипова ; Рос. гос. б-ка // Библиотечное дело – XXI век : научн.-практ. сб. Вып. 2 (10). – М., 2005. – С. 6 – 25.

16. Арнольдов А.И. Диалог – веление времени / А.И. Арнольдов // Диалог культур – веление времени : Междунар. конф. – М. : Информациология, 2005. – С. 5 – 14.

17. Алтухова Г.А. Основы библиотечного имиджа : учеб.-метод. пособие / Г.А. Алтухова. – М. : Литера, 2008. – 224 с.

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 001.895:002.1:347.71

О.В. Дроздова

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ДОКУМЕНТАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено шляхи впровадження новітніх інноваційних технологій у документаційне середовище комерційних підприємств. Наведено детальну характеристику програмних продуктів; подано опис складових документаційного забезпечення комерційних підприємств і програмного забезпечення автоматизації торгівлі.

***Ключові слова**: документаційне середовище, документаційне забезпечення, інновація, комерційне підприємство, Directum.*

O.V. Drozdova

POTENTIAL ROR INNOVATION DOCUMENTATION MEDIUM COMMERCIAL ENTERPRISES

This paper investigates ways of introducing the newest innovative technologies in the documentary medium business enterprises. Is a detailed description of the software; the description of the components of documentation for commercial enterprises and software automation trade.

***Keywords**: documentary environment, documentation support, innovation, commercial enterprise, Directum.*

Ураховуючи політичні зміни в Україні, першочерговими стають завдання впровадження інновацій у документаційне середовище комерції. Сучасна комерційна діяльність ґрунтується на технологіях, які потребують обміну інформацією, оскільки взаємодія суб'єктів товарного ринку має інформаційну сутність.

Вплив інноваційної політики на документаційне середовище комерційної діяльності зумовлює актуальність ставлення до інформації як найважливішого ресурсу торгівлі. Відсутність інформації породжує невизначеність. Головними критеріями визначення ефективності документаційного середовища комерційного підприємства стали достовірність, своєчасність, повнота та корисність інформації на паперових і електронних носіях.

Зміна організаційно-технічної основи комерції нині відбувається на основі активного впровадження у сферу роботи з документами засобів обчислювальної техніки та сучасних інформаційних технологій створення, обробки, накопичування, зберігання, пошуку та використання інформації у функціонуванні комерційних підприємств.

Розвиток ринкової економіки зумовив активізацію інноваційної політики в документаційному середовищі комерційних підприємств України. Комп'ютерна техніка, телекомунікаційний зв'язок, персонал із навичками володіння та інше – все це є необхідними елементами конкурентоспроможного комерційного підприємства в сучасних умовах.

Інноваційній діяльності в Україні та визначенню її ефективності були присвячені наукові публікації Н.І. Чухрай, О.Г. Череп та ін. Теоретичні позиції щодо автоматизації комерційних підприємств було висвітлено в наукових працях Н.Ю. Алексєєвої, С.О. Силантьєва,

© *Дроздова О.В.*

Г.В. Махова та ін. Проблемами управління інноваційною діяльністю торговельних підприємств займалися такі вчені, як І.Т. Балабанов, М.П. Демиденко, В.О. Василенко, І.А. Павленко, В.І. Ландик та ін. Проте недостатньо наукових досліджень стосовно інноваційних упроваджень у документаційне середовище комерційних підприємств України [1 – 5].

Значний внесок у розробку теоретико-методологічних і прикладних аспектів документаційного середовища зробили вітчизняні науковці С.Г. Кулешов, М.С. Слободяник, Г.М. Швецова-Водка, Н.М. Кушнаренко, Л.Я. Філіпова, В.В. Бездрабко та ін. [6 – 11].

Утім, незважаючи на проведені дослідження, залишаються недостатньо вивченими питання складових документаційного середовища комерційної діяльності. У наукових публікаціях немає єдиного бачення щодо процесу функціонування документаційного середовища комерції, що зумовлено його комплексним характером.

Метою дослідження є узагальнення даних про наявні в комерції інформаційні технології та розробка прикладних рекомендацій щодо впровадження інноваційної політики в документаційне середовище комерційної діяльності, визначення нових підходів до документаційного забезпечення комерції країни.

У статті досліджується комерційна діяльність. Необхідно зазначити, що сучасна торгівля зі своїми численними функціями, розгалуженою матеріально-технічною базою, кадровим потенціалом, інфраструктурою набагато ширша за змістом, ніж звичайна комерція. Комерційна діяльність – це організація й управління комерційними процесами та операціями, пов'язаними з товарно-грошовим обміном [12].

Саме ці відносини повинні всебічно стимулювати виробництво, надавати динаміку потребам, активізувати товарно-грошовий обмін. Тому комерційна діяльність є об'єктивно необхідною категорією ринкової економіки, в якій документна інформація стала важливим ресурсом.

Цілком очевидно, що документаційне середовище комерційної діяльності включає такі складові:

– документаційне забезпечення;

– діловодну службу комерційного підприємства (робота з торговельною документацією становить документально-інформаційний ресурс комерції);

– імідж комерційного підприємства та його корпоративну культуру, необхідною складовою яких є документ.

Основним завданням використання документної інформації, якою володіє комерційне підприємство, є створення та застосування інформаційних систем. Це сукупність інформації, апаратно-програмних і технологічних засобів, баз даних, методів і процедур обробки та накопичування інформації. Ми розглядаємо в тісному взаємозв'язку терміни *документаційне забезпечення* та *інновації*.

Спочатку розглянемо документаційне забезпечення, яке є однією з найважливіших складових документаційного середовища комерційної організації, що забезпечує виконання її функціональних завдань.

Документаційне забезпечення складається із двох компонентів:

– документування, складання та оформлення документної інформації на різних носіях за встановленими правилами;

– організації роботи з документами, яка передбачає організацію документообігу, зберігання та використання документів у поточній діяльності установи, організації [13].

Особливо велике значення має документаційне забезпечення у здійсненні дієвого контролю за виконанням управлінських рішень комерційних підприємств. Перевірка ж виконання є головною ланкою в організаційній роботі підприємств. Робота з документами забирає значну частину робочого часу керівників і спеціалістів, яким необхідні, зазвичай, не самі торговельні документи, а конкретні відомості та факти, що містяться в них.

Добре налагоджена організація діловодної служби передбачає відповідний контроль за виконанням прийнятих рішень. За умови зростання обсягів інформації, стають жорсткими й вимоги до якості документів, термінів їхнього виконання та доведення до виконавців.

Перейдемо до розгляду наступної складової документаційного середовища комерційних підприємств – діловодної служби.

Важливе значення для конкурентоспроможності товарів мають не тільки економічні параметри, організаційні (цінові знижки, умови платежу, постачання та ін.), а й документаційне оформлення товару, швидкість його оформлення для споживача. У прийнятті рішень про покупку, крім таких характеристик товару як його якість, важливе значення відіграють рівень обслуговування, торгова марка та ін. Шанси збуту товарів залежать від рівня обслуговування клієнтів, але не звертається увага на швидкість оформлення документації, її правильність і відповідність установленим вимогам діловодства. Методів і моделей підвищення інноваційної торговельної політики в літературі наводиться безліч, але неописаний спосіб підвищення документаційного обслуговування споживачів. Постає питання щодо оптимізації правильності оформлення торговельних документів, якісного документаційного оформлення товару.

Важливо звернути увагу на інвестиційну привабливість комерційного підприємства, яка буде підвищуватися з упровадженням якісного оформлення торговельної документації та налагодженим документообігом, що є складовими елементами інформаційних технологій комерційної діяльності та документаційного середовища.

Необхідно зважити, що документаційне забезпечення в комерційних підприємствах здійснює спеціальна служба документаційного забезпечення управління (ДЗУ). Така служба функціонує на комерційних підприємствах як самостійний структурний підрозділ, очолюваний керівником служби та підлеглого безпосередньо керівнику підприємства.

Призначення служби ДЗУ полягає в організації, веденні та вдосконаленні системи документаційного забезпечення управління комерційного підприємства на основі єдиної технічної політики та застосування сучасних технічних засобів у роботі з торговельними документами. При цьому основними завданнями служби ДЗУ є:

– упровадження на підприємстві єдиного порядку роботи з документами відповідно до законів, державних стандартів та інших нормативно-методичних та організаційно-розпорядчих документів;

– повне інформаційно-документаційне обслуговування діяльності суб'єкта, а саме: приймання, облік, первинне опрацювання та відправка кореспонденції, доставка, друкування та розмноження документів, реєстрація, контроль за їхнім виконанням, формування справ, поточне зберігання, підготовка справ до передачі в архів;

– організаційно-методичне управління та контроль за постановкою діловодства у всіх структурних підрозділах;

– забезпечення дієвого контролю над дотриманням установленого порядку роботи з документами;

– систематичне вдосконалення інформаційно-документаційного обслуговування шляхом упровадження ЕОМ і насамперед персональних комп'ютерів та засобів механізації управлінської роботи;

– розробка й упровадження нормативних і методичних документів з удосконалення документаційного забезпечення комерційного підприємства, новітніх технологій на базі застосування обчислювальної й організаційної техніки, спрямованих на реалізацію діяльності підприємства.

Отже, основою функціонування документаційного забезпечення комерційного підприємства є робота служби документаційного забезпечення.

Наступним аспектом розгляду складових документаційного середовища є корпоративна культура комерційного підприємства, його імідж, необхідною складовою якої є торговельний документ. Зміст корпоративної культури підприємства визначається впливом економічних, соціальних, моральних, релігійних сфер діяльності.

Розробка системи управління документно-інформаційною політикою повинна містити розробку системи управління розвитком корпоративної культури торговельного підприємства, враховуючи принцип дуальності, декларованих культурних переваг підприємства та поведінки працівників як носіїв культури. Можна зазначити, що корпоративна культура комерційного підприємства впливає на співробітників і формується під їхнім безпосереднім впливом [14]. Це формування позитивного іміджу комерційних підприємств

особливо значиме за умов інтеграції України в Європейський Союз і членства у Світовій організації торгівлі.

Далі перейдемо безпосередньо до розгляду інноваційного потенціалу документаційного середовища комерції. Звернемося до термінів «інновація – це використання нових для організації ідей шляхом втілення їх у товарах, процесах, послугах, якими оперує торговельна організація» [1, 12] й «інформаційна технологія – сукупність методів, процесів, програмних засобів, об'єднаних для забезпечення збору, зберігання, обробки, розповсюдження інформації для підвищення ефективності виробничих процесів» [15, 20].

Нині інноваційна активність торговельних підприємств України за 2010 р. становить 13,8%, за 2011 р. – 16,2% і за 2012 р. – 17,4%, що вказує на перспективу впровадження інновацій [16]. Тісно пов'язані з терміном *інновація* терміни *технологія інтелекту бізнесу* й *управління знаннями* [17]. Необхідно враховувати, що система документної товарної інновації розглядає, наскільки новий товар може змінювати встановлені моделі поведінки споживачів.

Очевидним є те, що забезпечити виконання поставлених завдань можна в системі управління документно-інноваційними технологіями на підприємстві, які повинні складатися з:

– управління документообігом комерційного підприємства;

– управління базами даних (семантична обробка текстів, пошук необхідної інформації, оптимальне застосування інтелекту робітників та ін.) [15, 21].

Крім того, вони повинні гарантувати збереження та доступність даних, забезпечення захисту від несанкціонованого доступу, адаптуватися до бізнесу підприємства.

Отже, забезпечити виконання поставлених завдань можна за допомогою системи управління документно-інноваційною діяльністю в комерційній галузі.

Важливим чинником для впровадження інформаційних технологій є підвищення документаційного забезпечення діяльності торговельного підприємства. Це стратегія, комплекс заходів, спрямованих на досягнення інноваційного розвитку, необхідною складовою якої є автоматизація, що сприяє виконанню таких завдань: якісний контроль і оперативне управління бізнес-процесами; спрощене автоматизоване ведення документообігу та звітності та ін.

Розглянемо систему автоматизації торговельних процесів, яка складається з апаратного та програмного забезпечення автоматизації торгівлі.

До апаратного забезпечення автоматизації торгівлі зараховують: касові POS – системи (комп'ютер, монітор, чековий принтер, фіскальний реєстратор, дисплей покупця, зчитувач магнітних стрічок, грошова скринька, POS-клавіатура); обладнання шрих-кодування; термінали збору даних; торговельні автомати; електронні цінники; інформаційні кіоски та ін.

До програмного забезпечення автоматизації торгівлі можна зарахувати: системи управління торговою залою (фронт-офіс); системи управління торговим підприємством (бек-офіс); програми для автоматизації магазинів; касові програми для управління POS-системами та ін. [18].

Серед програмних продуктів, які дозволяють автоматизувати торговельні процеси, такі: «1С: Управління торгівлею», «1С: Роздріб», ТОРГСОФТ, ГАЛИОН.РОЗНИЦА, КіберМаг, АРМ «Супермаркет», КосРинок, UNISYSTEMМагазін, DIRECTUM та ін. [19].

Нині на ринку комерційної діяльності України можна виокремити такі провідні фірми в автоматизації торговельних процесів: «ЕвроТехСервис» (м. Дніпропетровськ), «National Business Solutions» (м. Київ), «TSgate» (м. Київ), «MicroInvest» (м. Київ), «Cashfront» (м. Чернівці), «ВВС МОТОР» (м. Дніпропетровськ), «АМС Сервіс» (м. Київ) та ін. [20]. У торгівлі на підприємствах споживчої кооперації підприємством Укоопспілки «Укоопінком» було розроблено комп'ютерний проект «УКС-Маркет» [21].

Отже, в автоматизацію потрібно робити значні вкладення, здійснювати контроль за інформацією про товарні транзакції, що дає конкурентні переваги комерційним підприємствам.

Привертає увагу електронний документообіг комерційних підприємств. Детальніше зупинимося на розгляді системи DIRECTUM, яка дозволяє працювати з торговельною документацією переважно в електронному вигляді [22].

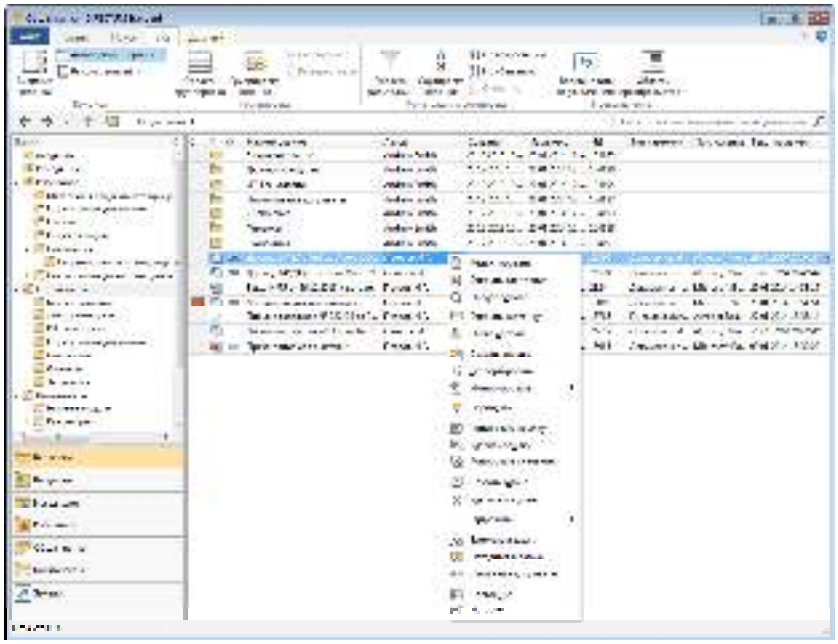

Рисунок. ***Загальний вигляд системи Directum***

Кожен документ системи DIRECTUM складається з набору інформації (текстової, графічної, аудіо, відео та ін.), тобто змісту електронного документа, і картки – форми, що містить опис документа, необхідних реквізитів: автор, тип документа, дата створення, кореспондент та ін. *(рис.)*. Для зберігання документів використовуються теки. Система передбачає різні можливості для оперативного пошуку документів в електронному вигляді.

Пошук може здійснюватися за заданими реквізитами картки, також за вмістом документа та ін. Для пошуку документів за паперовим аналогом використовується технологія швидкої ідентифікації документа DIRECTUM Rapid Document Identification (RAPID). Документи маркуються штрих-кодом, і сканером користувачі знаходять електронний документ у системі. Під час сканування штрих-коду документа він відкривається у спеціальному інтерфейсі.

Робота з документами в електронному вигляді здійснюється за допомогою конструктора документа і майстрів дій. Конструктор документів дозволяє створювати типові документи на основі підготовлених макетів [23, 3].

Кожен документ у системі DIRECTUM може мати необмежену кількість версій, що дозволяє зберігати історію зміни вмісту документа і таким чином уникати роботи із застарілою інформацією. Для кожного виду документа (господарські договори, рахунки та ін.) передбачено власний життєвий цикл і правила переходу між циклами. Наприклад, у процесі роботи з документом у модулі «Управління діловими процесами» стадії автоматично змінюються, змінюючи розташування документа і його положення в системі. Управління життєвим циклом документа здійснюється за допомогою графічного редактора.

Необхідно вказати, що при одночасній роботі великої кількості користувачів у єдиному інформаційному просторі виникає потреба одночасного редагування торговельної документації кількома користувачами. Для цього в системі DIRECTUM передбачений механізм блокувань, користувачі можуть одночасно редагувати різні версії документа і картку, створювати нові версії. Зручно працювати з окремими документами в автономному режимі (забрати файл додому, потім повернути після доопрацювання та ін.) завдяки експорту

документа з системи й імпорту документа в систему, можливість блокування експортованого документа на період його відсутності в системі.

Важливим функціональним аспектом системи DIRECTUM є захист інформації від несанкціонованого доступу, що забезпечується завдяки:

– контролю і налаштуванню прав доступу на будь-який об'єкт системи (повний доступ, зміна, перегляд, відсутність доступу та ін.);

– шифруванню електронних торговельних документів (захист тексту);

– протоколюванню всіх дій користувачів;

– реалізації спеціальних засобів захисту (файлових сховищ і сховищ на SQL – сервері) та ін.

Отже, проведений огляд системи DIRECTUM дозволяє стверджувати, що система підтримує повний комплекс робіт з електронними торговельними документами шляхом занесення інформації в систему, її пошуку, порівняння паперового й електронного документів за штрих-кодом, режиму конфіденційності доступу до торговельної документації, підтримує життєвий цикл документів та ін.

Огляд дев'яти найбільш популярних систем електронного документообігу торговельних підприємств Росії, в т. ч. й Directum, був представлений у науковій праці «Огляд систем електронного документообігу», який провела «Промислова інформаційна система», в якій детально зроблено порівняльну характеристику систем: DocsVision, Globus Professional, PayDox, 1С: Документообіг, Бос-референт, ДІЛО, ЕВФРАТ, МОТИВ, DIRECTUM, і огляд доповнено таблицями [24].

Крім того, зазначено, що стандартів для розробників указаних систем на сьогодні не існує, вони орієнтуються на нормативні та правові документи країни, а правовий статус торговельного електронного документа на сьогодні не визначений. Для підготовки огляду використовувалась інформація з відкритих інформаційних джерел з офіційних сайтів виробників.

Подано перелік критеріїв, за якими здійснювалася порівняльна характеристика, а саме: реєстрація та ввід документів, робота з документами, управління потоками робіт (Workflow) і їхній контроль, пошук і аналіз інформації, інформаційна безпека, підтримка паперового документообігу, стандартні засоби налаштування. У таблицях наведені позначення: «+» - реалізація можливості, «+ / - » – обмежена функціональність можливості системи, «-» – нереалізована можливість системи. Загалом, функціональні можливості зазначених систем електронного документообігу подібні. У групу лідерів увійшли системи DIRECTUM, DocsVision, МОТИВ і ЕВФРАТ *(табл.)*.

Таблиця

Робота з документами

Робота з документами	Directum	DocsVision	Globus Professional	PayDox	1С.Документооборот	Бос – реферат	ДЄЛО	ЕВФРАТ	МОТИВ
Вмонтовані засоби перегляду (viewer) прикріплених файлів	-	+	-	-	-	+	-	-	-
Формування списку розсилки	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Зміни прикріплених файлів	+	+	+	-	+	+	+	+	+
Робота з проектами документів	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+	+	+
Реєстрація документів на основі затвердженого проекту	+/-	+/-	-	-	-	+	+	+	+
Автоматична видача нагадування про порушення терміну розгляду, про наближення і порушення терміну підготовки проектів	+	+	+	+	+	-	+	+	+
Можливість призначення відповідального виконувача за документом	-	-	-	-	-	+	+	+	+
Можливість виконання проміжних звітів з виконання	-	-	+	-	+	+	+	+	+
Робота з версіями документів	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ведення номенклатури справ	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ведення особистих папок користувача	+	+	+/-	+/-	+/-	+	+/-	+	+
Встановлення зв'язку з іншими документами	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Робота з документами в режимі off-line (chektncheckout)	+	. +	-	-	-	-	+	-	+/-
Підтримка процедур візування документів	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Підтримка процедур погодження документів	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ведення листка погодження	+	+	-	+	-	-	+	+	+
Можливість видачі доручень	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Автоматичне протоколювання доставки, отримання і прочитання повідомлень у системі (на основі зовнішньої вмонтованої поштової служби)	+	+	-	-	-	+	-	+	+
Свій робочий стіл з будь-якого місця	+	.+	+	+	+/-	-	+	+	+
Ведення окремої архівної бази документів	-	.	-	+/-	+/-	+/-	-	+	+

Примітка. Таблиця складена на основі [24].

Отже, інноваційний потенціал документаційного середовища комерційних підприємств становлять:

– програмні продукти, які автоматизують документно-інформаційні процеси;

– ефективне впровадження електронного документообігу з вибором привабливої для комерційного підприємства системи: DIRECTUM, DocsVision, Globus Professional, PayDox, 1С:Документообіг, Бос-референт, ДІЛО, ЕВФРАТ, МОТИВ та ін.;

– апаратне забезпечення автоматизації торгівлі (системи управління торговою залою і торговим підприємством, касові програми для управління POS-системами, електронні цінники та ін.);

– упровадження нормативних і методичних документів з удосконалення документаційного забезпечення комерційних підприємств;

– високий рівень корпоративної культури комерційного підприємства і його імідж, необхідною складовою якої є торговельна документація.

Отже, важливо комплексне бачення інноваційної політики в документаційному середовищі комерційних підприємств України. Оскільки формування інноваційного потенціалу документаційного середовища комерційних підприємств залежать від множинності взаємозалежних факторів (економічних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних та ін.), ми пропонуємо послідовність упровадження інновацій:

– аналіз стану документаційного забезпечення комерційного підприємства;

– виявлення потенційних можливостей щодо запровадження нововведень;

– розробка програми запровадження на підприємстві інновацій;

– здійснення, впровадження та реклама результатів дії інновацій на комерційних підприємствах;

– контроль над інноваціями та виявлення недоліків.

Можливості різних комерційних підприємств щодо залучення інновацій у документаційне забезпечення відрізняються, це зумовлено ресурсними обмеженнями, що істотно впливає на ефективність функціонування вказаних нововведень. Інноваційна політика комерційних підприємств у документаційному середовищі підвищить рівень продуктивності виробництва на підприємстві, збільшить обсяги виробництва, підвищить статус конкурентоспроможності комерційного підприємства та ін. Щоб упровадити такі нововведення у систему документаційного середовища, потрібно розробити нову теоретичну базу.

Щоб документаційне забезпечення на комерційному підприємстві проводилось ефективно, необхідно залучати до співпраці аналітиків-документознавців, які спроможні оцінити перспективні можливості конкретного підприємства щодо впровадження інновацій, і розробити план дій із конкретними кроками впровадження інноваційної політики та забезпечити її фінансування, вказати на недоліки в документаційному середовиші підприємства. Вирішальне значення повинна мати управлінська культура, ініціатива, творчість, активність.

Необхідно враховувати, що комп'ютеризація забезпечує безпаперовий документообіг і значне скорочення в оперативній роботі традиційних документів. Але одночасно в мінімальному обсязі слід зберігати найважливіші торговельні документи на паперовій основі (господарські договори, цінні папери, документи сумісної діяльності комерційних підприємств, документи у міжнародній торгівлі та ін.), що мають юридичне значення, які потрібно постійно зберігати в архівах.

Використані джерела

1. Чухрай Н.І. Інноваційна діяльність в Україні в контексті сучасних тенденцій розвитку світової економіки / Н.І. Чухрай // Маркетинг в Україні. – 2000. – № 4. – С. 122 – 123.

2. Череп О.Г. Системний підхід до оцінки ефективності реалізації інноваційних проектів / О.Г. Череп // Теорія і практика забезпечення ефективного розвитку суб'єктів ринку : зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф., 20 листоп. 2012 р. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2012. – С. 292 – 295.

3. Алексєєва Н.Ю. Автоматизація облікового процесу на підприємствах роздрібної торгівлі: проблеми та шляхи оптимізації [Електронний ресурс] / Н.Ю. Алексєєва. – Режим доступу: http: //www.economy.nayka.com.ua. – Назва з екрана.

4. Силантьєв С.О. Економічні механізми інноваційних активних підприємств / С.О. Силантьєв // Економіка та управління підприємствами. – 2013. – №1. – С. 132 – 140.

5. Махова Г.В. Формування ринкової економіки / Г.В. Махова // Економіка підприємства: теорія і практика. – 2010. – № 1. – С. 425 – 434.

6. Бездрабко В.В. Модерна «документологічна дискусія» у документознавстві або про роль особи й об'єктивної реальності у науці / В.В. Бездрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань. – К, 2008. – Вип. 2. – С. 9 – 38.

7. Кушнаренко Н.Н. Документоведение : учебник / Н.Н. Кушнаренко [2-е изд., перераб. и доп.] – К. : Знання, 2000. – 460 с.

8. Слободяник М. С. Структура сучасного документознавства / М.С. Слободяник // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 4. – С. 18 – 21.

9. Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов ; Укр. держ. НДІ архів. справи та документознавства ; Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – К. : [б.в.], 2000. – 164 с.

10. Філіпова Л.Я. Інформаційні системи в комп'ютерно-документній сфері: загальні методологічні підходи до наукових досліджень / Л.Я. Філіпова // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 10. – С. 36 – 38.

11. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 319 с.

12. Апопій В.В. Комерційна діяльність : підручник [2-е вид., перероб. і допов.] / В.В. Апопій. – К. : Знання, 2008. – 558 с.

13. Лысенко Н.А. Документирование управленческой деятельности на предприятии: делопроизводство и корреспонденция / Н.А. Лысенко, Б.Ю. Сербиновский, С.Н. Цветкова. – Ростов на Дону : Изд. центр «МарТ», 2002. – 272 с.

14. Бойко Е.В. Корпоративная культура как основа эффективного управления предприятием / Е.В. Бойко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 4. – С. 52 – 58.

15. Голіонко Н.Г. Інформаційні технології та управління знаннями підприємства / Н.Г. Голіонко // Корпорації та інтегровані структури: проблеми науки та практики : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 трав. 2007 р. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – С. 2 – 23.

16. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: Офіційний сайт. – Режим доступу: http// www. ukrstat. gov.ua/. – Назва з екрана.

17. Черняк Л. Управление знаниями и информационные технологии / Л. Черняк // Открытые системы. – 2000. – № 10. – С. 16 – 17.

18. Каталог. Бизнес. Услуги. Автоматизация бизнеса. Автоматизация торговли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://catalog,i.ua/catalog/695. – Назва з екрана.

19. Автоматизация торговли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // ru.wikipedia.org/wiki/Автоматизация _торговли. – Назва з екрана.

20. УКС-Маркет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukspro.com.ua/content/market. – Назва з екрана.

21. DIRECTUM: Состав системы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //www.docva.ru/docflow/sys_review/20.php. – Назва з екрана.

22. DIRECTUM: Управление электронными документами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www.dicectum.ru/315412.aspx. – Назва з екрана.

23. Ларін М. П. Управління електронними документами / М.П. Ларін // Управління підприємствами. – 2011. – № 6. – С. 1 – 5.

24. Обзор системы электронного документооборота [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// Назва з екрана.

УДК 002:347.961.4

О.М. Сабліна

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

Розглянуто напрями організації роботи з нотаріальними документами, висвітлено особливості нотаріального документообігу в умовах реформування нотаріальної діяльності.

Ключові слова: *документ, документація, документознавство, нотаріальне документознавство, нотаріальний документ, реформа.*

O.N. Sablina

FEATURES DOCUMENTATION OF NOTARIAL PROCEDURE IN ITS REFORM

Considered directions organizing the notarial documents highlighted features notarial document in restructuring the notarial activities.

Keywords: document, documentation, scientific discipline of documentation, notarial scientific discipline of documentation, notarial document, reform.

Сучасне українське суспільство перебуває в умовах постійних реформ: правових, соціальних, освітніх та ін. Безумовно, питання своєчасності, необхідності та якості здійснюваних реформ завжди були і залишаються дискусійними. Проте, безсумнівним залишається той факт, що разом із реформованими державними інститутами чи окремими галузями змінюються й інші процеси, що спрямовані на забезпечення їхнього функціонування. Так відбувається і з нотаріальним діловодством, яке є важливим чинником реформування нотаріату загалом. Цей процес потребує наукового аналізу низки проблем, серед яких значне місце займають питання документаційного забезпечення нотаріальної діяльності у сучасних умовах. Від того, яким є нотаріальне діловодство сьогодні, залежатиме думка та висновки майбутніх поколінь, крім того, стрімкий розвиток суспільства та сучасних технологій потребує певного переосмислення існуючих правил документообігу.

Нотаріальне діловодство є широким поняттям, що охоплює коло питань, пов'язаних із веденням документування управлінської діяльності установ нотаріату України, прийманням, розглядом і реєстрацією кореспонденції, складанням номенклатури та формуванням справ, а також постачанням, зберіганням та обліком спеціальних бланків нотаріальних документів тощо.

Невизначеність і суперечність місця та ролі нотаріату в правовому полі держави, передусім, впливає на рівень та якість нотаріальних дій. А останні дослідження практично не вплинули на підвищення якості нотаріальних послуг населенню і не забезпечили до останнього часу ефективної та раціональної організації документообігу в нотаріальній справі України. Хоча існує велика відповідальність держави за наслідки виконуваних нотаріальних дій, а у кінцевому підсумку – за дотримання прав громадян, яких держава зобов'язала звертатися за виконанням нотаріальних дій [10, 176].

© *Сабліна О.М.*

При цьому, важливе значення мають здобутки науковців, присвячені дослідженню окремих питань нотаріальної діяльності, в т. ч. й нотаріального діловодства, а саме: А.М. Єрух, Ю.М. Козьякова [1], С.Я. Фурса [10], Е.Л. Ясінської [11] та ін.

Незважаючи на численні наукові розробки, деякі аспекти досліджуваної проблеми до сьогодні залишаються невирішеними, зокрема постійне реформування нотаріальної діяльності не дає змоги виробити сталий порядок створення та реєстрації документів, контролю за їхнім виконанням, підготовки складання номенклатури справ, передавання нотаріальних документів в архів або знищення тощо. Постійні зміни напрямів та обсягів нотаріальної діяльності змінюють і сучасне бачення місця та ролі документа в нотаріальній діяльності, зумовлюють необхідність переосмислення підходів до його зберігання та обігу.

А тому, необхідно більш детально розглянути особливості нотаріального документування, виявити його загальні та специфічні риси з метою визначення шляхів подальшого удосконалення для ефективного використання.

Вивченню галузевої документації, історії окремих систем документування, способів складання спеціальних документів, їхньої уніфікації тощо відводиться помітне місце в сучасному документознавстві.

Базовим об'єктом дослідження нотаріального документознавства є основна (галузева) або нотаріальна документація, яка накопичується в діяльності нотаріальних контор як державних, так і приватних нотаріусів. Документація нотаріальної контори – це загальна сукупність усіх її службових документів. Під службовими документами прийнято розуміти такі документи, що складаються в установі, містять обов'язкові реквізити та були у ній зареєстровані [1]. Серед усієї сукупності накопичених нотаріальною конторою документів власне до нотаріальних відносять такі, що утворюються внаслідок вчинення нотаріальних дій, а також ті, на підставі яких ці дії були вчинені. Вивчення особливостей організації роботи з нотаріальними документами, підвищення шляхів раціоналізації роботи з ними є запорукою оптимізації документаційного забезпечення нотаріального процесу та ключовим завданням нотаріального документознавства.

Проте, численні реформи та перетворення в нотаріальній діяльності значно ускладнюють процес узагальнення та вивчення відповідного документообігу. З 1 січня 2013 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно», згідно з яким державна реєстрація речових прав на нерухоме майно в Україні покладена на державних реєстраторів та нотаріусів як спеціальних суб'єктів. До цього таку діяльність здійснювало Бюро технічної інвентаризації (БТІ).

Вказаним вище Законом вносяться зміни до Закону України «Про нотаріат», якими передбачено визначення нотаріуса спеціальним суб'єктом, на якого покладаються функції державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до вимог Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Таким чином, надавши нотаріусам повноваження реєстратора Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, нотаріусу надається можливість оперативно отримувати інформацію та здійснювати реєстрацію речових прав на нерухоме майно фізичних та юридичних осіб одночасно з вчиненням нотаріальної дії щодо цього майна шляхом отримання/внесення необхідних відомостей (записів) з/до вказаного реєстру. Як уже зазначалося раніше, функції щодо реєстрації речових прав, перехід яких відбувався на підставі, зокрема, вчиненої нотаріальної дії, були покладені на відповідні підприємства бюро технічної інвентаризації у межах визначених адміністративно-територіальних одиниць. Зазначені підприємства діяли у межах повноважень, передбачених Порядком державної реєстрації прав на нерухоме майно та їхніх обтяжень і Порядком надання витягів з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 22.06.2011 р. № 703.

Тобто, на нотаріусів покладено обов'язки, які вони раніше не виконували. Поряд із цим, у нотаріальних конторах добавляється і специфічний вид документообігу, який до цього моменту здійснювався іншим органом та в

порядку, який не відносився до нотаріального діловодства.

До позитивних моментів можна віднести те, що даний Закон спрямований на вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок і речових прав на нерухоме майно, адже в ньому передбачено можливість подання документів на державну реєстрацію прав як у паперовій, так і в електронній формі шляхом запровадження механізму їхнього подання державним кадастровим реєстратором. Вважаємо, що такий крок законодавця ще більше сприятиме удосконаленню нотаріального діловодства шляхом його автоматизації та комп'ютеризації.

Проте, не зникають питання недосконалості регламентації документування діяльності нотаріальних контор. Проблеми нормативно-методичного регулювання діяльності нотаріальних контор, документування вчинення нотаріальних дій та організації роботи з нотаріальними документами стають особливо актуальними. Водночас, залишається невивченим та ще більше ускладненим зміст основних напрямів організації роботи з нотаріальними документами, виявлення закономірностей у цих процесах. Зупинімося детальніше на розгляді загальних і виявленні специфічних рис роботи з нотаріальними документами.

Сучасні процеси державотворення, формування національної законодавчої бази та національної правової системи знайшли своє відображення в нормативно-правовому та науково-методичному забезпеченні організації діловодних процесів усіх органів державної влади України та нотаріату зокрема. Особливості роботи нотаріату, окрім інших, пов'язуються з документуванням специфічного виду діяльності (вчинення нотаріальних дій) та веденням діловодства за окремими правилами. У статті 14 Закону України «Про нотаріат» [9] (1993 р.) закріплено принцип регламентації нотаріального діловодства, який здійснюється на підставі єдиного порядку роботи з документами як для державних нотаріусів, так і для приватних нотаріальних контор [7].

Керівництво розвитком нотаріальної документації традиційно покладається на Міністерство юстиції України. За роки незалежності в Україні було зроблено кілька спроб унормувати порядок роботи з нотаріальними документами на всіх етапах їхнього функціонування від створення до передавання в архів (і/або знищення). У результаті впровадження останнього нормативно-методичного документа «Правил ведення нотаріального діловодства» [7] (2011 р.) втратили чинність такі правові акти, як: Інструкція про порядок передачі нотаріальних документів на тимчасове зберігання до державного нотаріального архіву [5] (2002), Порядок ведення та заповнення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій [6] (2003) та Правила ведення нотаріального діловодства, які діяли впродовж 14 років (1994 – 2008) [2].

У цілому, Правила ведення нотаріального діловодства можна визначити як документ, що регулює процес документування та організацію документообігу документів у нотаріальних конторах на всіх етапах роботи з ними, включаючи порядок створення, реєстрації, контролю за їхнім виконанням, підготовки складання номенклатур справ, передавання нотаріальних документів в архів або знищення тощо. З одного боку, ці правила охоплюють усі етапи роботи з документами, які в загальному діловодстві впродовж 14 років регламентувалися Примірною інструкцією з діловодства у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади (1997), на даний час ця діяльність регламентується Типовою інструкцією з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади (2011) [8]. Крім того, певні аспекти регламентовані Інструкцією з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від форм власності, в засобах масової інформації (1997) [3]. З другого боку, правила висвітлюють специфіку номенклатури справ нотаріальної контори, уніфікацію форм нотаріальних документів, особливості документообігу, порядок роботи з ними, зберігання тощо та практично не відповідають потребам сучасної нотаріальної діяльності.

Зауважимо, що раціональна організація роботи з нотаріальним документами покликана вирішувати низку ключових завдань, а саме: своєчасної реєстрації нотаріальних дій; забезпечення повноти складу нотаріальних документів та можливості використання документів, на підставі яких були вчинені нотаріальні дії; уніфікації складання, оформлення, реєстрації, обліку та виконання документів на вимогу та надання відомостей і/або документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії; дотримання умов реєстрації, обліку, зберігання та порядку передавання конторою, архівом, приватним нотаріусом довідок, документів і відомостей про вчинені нотаріальні дії; порядку і строків розгляду звернень фізичних та юридичних осіб з питань вчинення нотаріальних дій; забезпечення тимчасового зберігання документів, їхньої підготовки для подальшого передавання до державного нотаріального архіву.

Зрозуміло, що за період свого існування масштаб діяльності органів нотаріату, так само як і їхня форма, порядок оформлення документів та їхнього зберігання зазнавали певних змін. Водночас, за доби незалежності у діловодстві нотаріальних контор та приватних нотаріусів кардинальних змін не відбувалося. Наразі діловодство нотаріальної контори, архіву, приватного нотаріуса ведеться українською мовою [7] та складається з двох частин: загального та галузевого (нотаріального) діловодства. Відповідальність за правильне організування та регулярне ведення нотаріального діловодства в державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах несуть завідувачі, особи, які їх очолюють, а в приватних конторах – приватні нотаріуси [7]. У нових Правилах вагоме місце посідають вимоги щодо порядку приймання-передавання документів нотаріального діловодства в разі зміни завідувача контори чи особи, відповідальної за ведення діловодства, заміщення (зупинення нотаріальної діяльності) приватного нотаріуса. Вищезазначене засвідчує систематичність контролю за рухом нотаріальних документів в установі задля забезпечення функціонування цілісної документаційної системи установи [1, 115].

Значну увагу в документі, що регламентує порядок організації роботи з документами в нотаріальних конторах, приватних нотаріусів зосереджено на висвітленні вимог щодо складання управлінської документації, зокрема організаційно-розпорядчої, кадрової та статистичної. У п'ятому розділі Правил ідеться про вимоги та порядок долучення службових документів до організаційно-розпорядчої системи документації та умови настання юридичної сили документа. Порядок складання та процедура оформлення нотаріальних документів займає ключове місце у повсякденній діяльності нотаріуса. Настанови щодо структури нотаріальних документів, внесення поправок (виправлень), оформлення та заповнення реєстрів з метою реєстрації нотаріальних дій, а також порядку заповнення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, застосування посвідчувальних записів викладені у наступних трьох розділах. Варто зазначити, що ці розділи Правил викладені у контексті Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [4].

В окремих частинах Правил висвітлюється порядок формування спадкових справ (розділ XI) та процедура оформлення справ для передавання на зберігання в архів (розділ XII) [7].

Ведення ж нових для нотаріату документів залишаються на сьогодні без належної регламентації, а отже – й відповідної організації.

Отже, огляд нових Правил ведення нотаріального діловодства засвідчує наявність задокументованого на рівні держави порядку дій щодо створення нотаріальних документів та специфіки керування документаційними процесами в нотаріальних конторах. Проте, неврегульованим залишається документообіг за новим для нотаріату видом діяльності, а саме – реєстрацією речових прав на нерухоме майно. Та маємо сподівання, що такі зміни у нотаріальній діяльності, разом із динамічним просуванням електронних образів паперових документів у всі сфери сучасного суспільства, дозволить значно пришвидшити запровадження електронних форм реєстрації документів та можливість зберігання документів довідково-інформаційного характеру в електронній формі.

Використані джерела

1. Єрух А.М. Діловодство в органах нотаріату – організація та ведення. Практичний коментар до порядку ведення та заповнення Реєстрів для реєстрації нотаріальних дій. Учинення виконавчих написів нотаріусом – порядок та особливості. Зразки документів / А.М. Єрух, Ю.М. Козьяков. – Х. : ФО-П Колісник А.А., 2010. – 272 с.

2. Інструкція з діловодства в державних нотаріальних конторах Української РСР [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції Української РСР від 30.04.1976 р. № 22/05 // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996 – 2014. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v2_05323-76. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

3. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від форм власності, в засобах масової інформації [Електронний ресурс] // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996 – 2014. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/348-97-п. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

4. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [Електронний ресурс] // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996 – 2014. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0283-04. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

5. Інструкція про порядок передачі нотаріальних документів на тимчасове зберігання до державного нотаріального архіву [Електронний ресурс] // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996–2014. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0569-02. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

6. Порядок ведення та заповнення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій [Електронний ресурс] // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996 – 2014. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0598-03. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

7. Правила ведення нотаріального діловодства [Електронний ресурс] // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996 – 2014. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1318-10. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

8. Примірна інструкція з діловодства у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади [Електронний ресурс] // Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України] / Прогр.-техн. підтримка – Упр. комп'ютеризов. систем. – Електрон. текст. дані. – К., 1996 – 2014. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1153-97-%EF. – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

9. Про нотаріат : Закон України № 3425-XII від 2 вересня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.

10. Фурса С.Я. Нотаріальний процес: теоретичні основи / С.Я. Фурса. – К. : Істина, 2002. – 320 с.

11. Ясінська Л.Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень Л.Е. Ясінська. – Львів, 2005. – 19 с.

12. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень : Закон України від 01.07.2004 р. №1952-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно : Закон України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5037-17 . – Мова укр. – Назва з титул. екрана.

УДК 004.01:04.08:004.92:004.0326

О.А. Саприкін

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРО-ГРАФІЧНОГО ДОКУМЕНТА

У статті здійснена спроба визначення поняття «електронний цифро-графічний документ (документація)», його ролі та місця в сучасному світі й контексті поширення мультимедійних технологій та мережі Інтернет. Надані дані про властивості цифро-графічного документа, його характеристики, перспективи використання.

Ключові слова: *електронний цифро-графічний документ, електронна цифро-графічна документація, мультимедійні технології, комп'ютерна графіка, векторна графіка, растрова графіка, фрактальна графіка, тривимірна графіка, електронний документообіг.*

A.A. Saprykin

CONCEPT AND CHARACTERISTICS ELECTRONIK DIGITAL-GRAPHICS DOCUMENT

The article is an attempt to define the term «electronic digital-graphics document (documentation)», its role and place in the modern world and the context of the distribution of multimedia technologies and the Internet. The data on the properties of digital and graphic documents, its characteristics prospects.

Keywords*: electronic digital and graphic document, electronic digital and graphic documentations, multimedia technology, computer graphics, vector graphics, raster graphics, fractal graphic, 3D-graphics, electronic document management.*

Поль Отле ввійшов у всесвітню історію документознавства як основоположник науки про документацію. Він ввів у науковий обіг базове поняття *документ,* розкрив його широке значення, створив комплексну класифікацію документів за ознаками. Хоча вона не була позбавлена недоліків, теоретичні думки багатьох вітчизняних і зарубіжних спеціалістів ішли в тому само напрямку, що і думки документолога Поля Отле.

Серед наукових здобутків П. Отле – поділ всієї сукупності документів на три класи:

1. Бібліографічні документи – тексти, які традиційно вважають витворами писемності та друку (енциклопедії, словники, монографії, трактати, інструкції, періодичні видання, різного роду журнали, тексти особового походження (листи), офіційні повідомлення й облікові книги тощо).

2. Графічні документи – нетекстові документи: картографічні, образотворчі, нотні, іконографічні, фотографії, документи, які сприймаються за допомогою проекційних пристроїв.

3. Документи − замінники книг: диски, фонограми, кінофільми, радіомовлення, телебачення, телефотографія, радіотелефотографія [1]

У часи піку діяльності Поля Отле не існувало цифрової техніки, яка є в наш час; тільки набирали стрімкого розвитку кінематограф, телефонія, радіомовлення.

Цілком доречним уявляється віднесення до другої групи документів, визначених П. Отле, результатів діяльності фахівців з комп'ютерної графіки: дизайнерів, проектувальників, контент-провайдерів, фахівців електронних архівів, інженерів та ін.

Мета даної статті – розкриття сутності цифрованої графічної документації. Для більш досконалого розкриття теми пропонується застосування в науковому обігу термінів *цифро-графічний документ* – документ, придатний для його обробки засобами комп'ютерної техніки (комп'ютер, засоби вводу/виводу інформації – сканер, принтер) за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм (AutoCAD, Adobe Photoshop, Bryse 3D) під будь-яку операційну систему (Windiws, MacOS, Linux тощо).

Щодо третьої групи документів − документи-замінники книг: диски, фонограми, кінофільми, радіомовлення, телебачення, телефо-тографія, радіотелефотографія, то сьогодні цю групу в контексті поширення застосування комп'ютерної техніки можна назвати групою мультимедіа. Сюди відносяться комп'ютерні засоби та програми обробки тексту, графічних дво- і тривимірних зображень, відео, звуку, створення реальних тривимірних об'єктів.

© Саприкін О.А.

Через широкий вжиток графічна інформація описана в тому або іншому контекстах, оскільки, мабуть, уже немає галузі життєдіяльності, де б не використовувалися графічні або цифро-графічні документи. У виробництві, на думку професора О.М. Юзефовича, графічна документація – це документація (частіше управлінська), виконана у вигляді графіків, діаграм, циклограм, в яких у тексто-графічній формі описуються відомості та розрахункові технологічні залежності окремих операцій [2].

Графічна документація повинна забезпечувати виразність графічних документів; насичення їх необхідними даними; в ідеалі − забезпечувати можливість використання цих даних без пояснювального тексту.

Графічне подання інформації використовується також у багатьох галузях візуальної комунікації: від творів образотворчого мистецтва до всіляких символів, наприклад, дорожніх знаків, які призначені тільки для інформативних цілей і в учасників дорожнього руху можуть не досягати усвідомлюваного сприйняття.

Гірська енциклопедія свідчить, що гірська графічна документація − креслення для гірничих підприємств, на яких зображуються рельєф і ситуація земної поверхні, гірничої виробки, геологічна будова родовища [3].

Усі ці та багато інших видів графічної документації в цифрованому вигляді мають форму цифро-графічної документації (ЦГД), яка містить графічну інформацію. Якщо під графічною інформацією ми розуміємо всю сукупність інформації, яка нанесена на різні носії − папір, плівку, кальку, картон, полотно, скло, стіну тощо, то під цифрованою інформацією розуміється така, яка здатна зберігатися на магнітних носіях у вигляді цифрових файлів. Певною мірою графічною інформацією можна вважати й об'єктивну реальність, на яку спрямований об'єктив відео- або фотокамери з подальшим збереженням результату на носії.

Цифро-графічна документація має багато характеристик: формат збереження, застосування певної колірної моделі, здатність до стиснення, бітність кольору (для багатоколірних документів) тощо.

Для створенням більшості видів цифро-графічних документів використовується галузь, яку прийнято називати комп'ютерною графікою, яка, в свою чергу, є складовою мультимедійних технологій (ММТ).

Мультимедійні технології − це сукупність комп'ютерних технологій, які дозволяють створювати унікальну документацію, оскільки одночасно використовується кілька інформаційних середовищ: графіка, текст, відео, фотографія, анімація, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід; ММТ − це сукупність сучасних засобів аудіо-, теле-, візуальних і віртуальних комунікацій, що використовуються в процесі організації, планування та управління різних видів діяльності.

Рисунок 1. ***Мультимедійні технології***

Засоби мультимедіа дозволяють створювати бази, банки даних і знань у сфері культури, науки і виробництва.

На *рис. 1* показано структуру мультимедійних технологій та взаємозалежність складових ММТ.

Головне завдання мультимедійних технологій і полягає в створенні цифро-графічного документа будь-якого виду, складності, форми, призначення тощо.

Галузь ММТ, яку називають комп'ютерною графікою − це складова мультимедійних технологій, в якій здійснюється створення ЦГД на основі комп'ютерного синтезу зображень із метою обробки візуальної інформації, отриманої з реального світу. Також комп'ютерною графікою називають і результат цієї діяльності.

На сьогодні налічується чотири основні види такої графіки:

Векторна графіка (або геометричне моделювання) – це процес і результат створення ЦГД через використання геометричних примітивів − крапки, лінії, сплайни і багатокутники. Векторна графіка найбільш придатна для створення таких документів, як географічні й топографічні карти, схеми, креслення, верстання текстографічної інформації, створення малюнків тощо.

Рисунок 2. ***Приклад векторної графіки.*** Тетяна Вукс, http://www.nundesign.com/gallery/vector.html

Основними редакторами у цій галузі комп'ютерної графіки є Adobe Illustrator та CorelDraw. В Adobe Illustrator можна створювати ілюстрації для презентацій, оперативної поліграфії, веб-сторінок, будь-який електронний або призначений для друку документ. Формати файлів Adobe Illustrator інтегровані з іншими додатками Adobe, а також із програмами PageMaker, AutoCAD, Macromedia, CorelDraw і з офісним пакетом MS Office.

Програма CorelDraw також широковідомий графічний продукт для роботи з векторною графікою. Компанія Corel оголосила про випуск домашньої версії пакета CorelDRAW Home & Student Suite 2014 із широкими функціональними можливостями. Пакет розроблений для використання його студентами у навчанні. Він включає навчальні відеоматеріали та професійні шаблони, які допоможуть у створенні звітів, малюнків, листівок, логотипів та інших матеріалів. Крім того, представлені потужні засоби для роботи зі шрифтами і текстом, вдосконалені інструменти редагування фотодокументів тощо [4].

Растрове зображення – це файл даних або структура, яка представляє прямокутну сітку пікселів або точок кольорів на комп'ютерному моніторі, папері та інших відображаючих пристроях і матеріалах.

Піксель є найменшим адресованим елементом растрового зображення: якщо зображення має оптичний дозвіл 800x600, то ці числа відображають кількість пікселів по горизонталі (800) і вертикалі (600). Чим більша кількість пікселів у зображенні, тим вища якість його відтворення на екрані та при друці.

Растрова графіка оперує двовимірним масивом (матрицею) пікселів. Кожному пікселю присвоюється значення – яскравості, кольору, прозорості, або комбінація цих значень.

Перевагою цього виду графіки є можливість створення та редагування зображення практично будь-якої складності, на відміну від векторної, де неможливо точно передати ефект переходу від одного кольору до іншого.

Растрова графіка є надзвичайно поширеною у сьогоденні. Наприклад, для електронної архівації документів, поліпшення зображення на старовинних фотографіях; для створення таких ділових документів як буклет, плакат, візитна картка тощо.

Втім, у конкретизованому вигляді переваги растрової графіки можна представити таким чином:

1) висока реалістичність зображення;

2) растрове зображенні може відобразити як знімок фотоапарата, так і зображення, створене на комп'ютері;

Рисунок 3. ***Растрові зображення різної якості***

3) до растрових зображень можна застосовувати найрізноманітніші ефекти;

4) растрові формати зображень надзвичайно поширені − від створення веб-сторінок в інтернеті до видавництва та верстання;

Головним недоліком растрової графіки є великий розмір файлів, незважаючи на стиснення (особливо у великих за фізичними розмірами й оптичним дозволом зображень).

Безумовним лідером у цьому виді комп'ютерної графіки є Adobe Photoshop, який дозволяє ефективно використовувати всі переваги растрової графіки.

Одним із поширених редакторів растрової графіки є Microsoft Paint, який входить до складу Microsoft Office.

Фрактальна графіка призначена для створення об'єктів, окремі елементи яких успадковують властивості батьківських структур. Термін *фрактал* введений Бенуа Мандельбротом 1975 р. для позначення нерегулярних самоподібних множин (безлічі).

Рисунок 4. ***Приклад фрактальної графіки***

Ще давньогрецькі вчені, які, власне, є авторами-винахідниками фрактальної геометрії (відомі фрактали Піфагора і Архімеда), помітили й описали природні об'єкти, що мають фрактальні властивості. Це корали, морські зірки, їжаки та раковини; квіти, овочі (капуста) і плоди (ананас), крони дерев і листя рослин; кровоносна система і бронхи живих істот.

Фрактальна графіка описує берегові лінії та гірські хребти, сніжинки і хмари, блискавки й утворені на склі візерунки, всілякі кристали, сталактити, сталагміти тощо.

Фрактальна графіка використовується у природничих науках (картографія, обчислення протяжності берегової лінії); в радіотехніці; інформатиці (стиснення зображень); комп'ютерній графіці (побудова зображень природних об'єктів − дерева, кущі, ландшафти, поверхні водоймищ тощо); в деяких видах комп'ютерних мереж (децентралізовані мережі); економіці та фінансах [5].

Самобутньою особливістю фрактальної графіки (наприклад, Art Dabbler) є те, що реальний працівник, що працює без комп'ютера, ніколи не досягне за допомогою друкарських пристроїв, кисті, олівця і пера тих можливостей, які закладені в галузі ЦГД.

Тривимірна графіка (англ. – *3 Dimensions або 3D – 3 виміри*) – розділ комп'ютерної графіки, яка дозволяє здійснювати операції об'єктами в тривимірному просторі, а також результат роботи таких програм. У випадку тривимірної графіки до осей X та Y додається ось Z.

Найбільше 3D-графіка застосовується для створення зображень для архітектурної й ландшафтної візуалізації, в кінематографі, телебаченні, науці, комп'ютерних іграх, у друкарській продукції.

Тривимірна комп'ютерна графіка широко використовується в моделюванні, кіно й анімації, комп'ютерних іграх. Втім, сучасне книговидання також значною мірою використовує тривимірну графіку у вигляді обкладинок та ілюстрацій до книги.

Крім виду графіки при створенні цифрографічного документа, особливе значення має формат комп'ютерного файлу, в якому буде зберігатися та оброблятися цей документ. Формат багато в чому визначає подальшу долю документа: комп'ютерний або поліграфічний друк, веб-сторінка, цифровий або традиційний фотоальбом тощо.

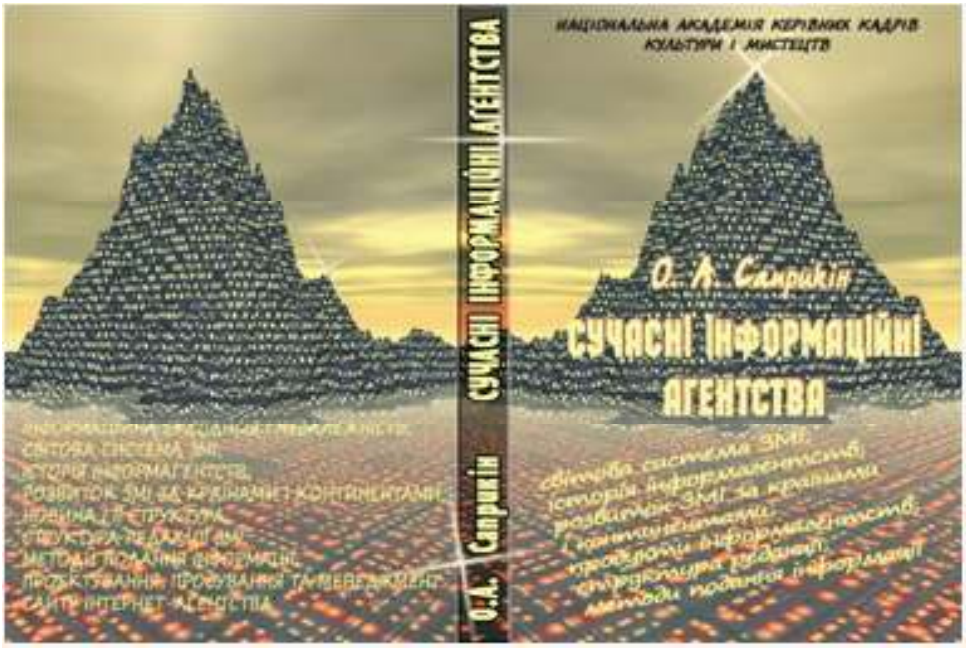

Рисунок 5. ***Обкладинка, створена за допомогою 3D графіки***

Графічний формат − це спосіб запису графічної інформації в комп'ютерному файлі. Графічні формати файлів призначені для зберігання різного роду зображень (фотографії, малюнки, скановані зображення).

Формат файлу (або тип файлу) − це інформація про файл, яку призначено для зчитування операційною системою комп'ютера. Завдяки цій інформації, комп'ютер приблизно знає, що знаходиться всередині файлу, і «розуміє», в якій програмі його відкрити. Основним критерієм типу файлу є розширення. Розширення − це кілька букв або цифр, що знаходяться після крапки в імені файлу.

Серед найбільш поширених файлових форматів представлення цифро-графічних документів можна назвати:

TIFF (англ. – *Tagged Image File Format*) − растровий формат зберігання графічних зображень, призначених, в основному, для поліграфії. Файли формату tiff, як правило, мають розширення .tiff або .tif.

Формат tiff є вельми гнучким. Це дозволяє зберігати зображення в режимі кольорів з палітрою, а також у різних колірних просторах: чорно-білому двобітовому, чорно-білому в градаціях сірого, з індексованою палітрою, в різних колірних моделях (RGB, CMYK, Lab).

BMP − формат зберігання графічних зображень (англ. – *bit map*). Цей формат був створений фірмою Microsoft для підтримки графічних зображень у всіх додатках до операційної системи Windows. Формат BMP не підтримує колірну модель CMYK, і тому не використовується в поліграфії.

GIF − формат зберігання графічних зображень (англ. – *Graphics Interchange Format*). Формат GIF здатний зберігати файл без втрат якості зображення, але підтримує лише до 256 кольорів, і призначений, в основному, для креслень, графіків, малоколірної анімації для інтернету (рекламні банери). Цей формат абсолютно непридатний для збереження й обробки багатоколірних документів, наприклад, фотографій.

Розповідаючи про цифро-графічний документ, не можна обійти такий поширений формат, як **JPG**. Формат **JPG** (Joint Photographic Experts Group) є широко використовуваним методом стиснення фотозображень. Цей формат набув поширення через свою демократичність: при достатньо прийнятній якості, файл, який містить зображення, має досить невеликий розмір. Такі властивості призвели в застосуванні формату в аматорських цифрових фотокамерах і, головне, у фотокамерах мобільних телефонів.

До недоліків формату можна віднести його дуже умовну здатність до створення документів, які мають великий фізичний розмір.

PNG (Portable Network Graphics) − растровий формат зберігання графічної інформації, що використовує стиснення без втрат.

Він був створений як для збільшення якості зображення, так і для заміни формату GIF графічним форматом.

Формати файлів цифро-графічної документації можуть бути поширеними деякий час, проте, їхнє використання буде обмеженим у часі через ті чи інші нюанси розвитку технологій.

Галузь електронного документознавства навряд чи може розвиватися без ефективної галузі цифро-графічної документації. Будь-який документ, який потрапляє до електронного документообігу, буде цифрований і відповідним чином запроваджений.

Наприклад, постало завдання зареєструвати підприємство. Для цього потрібно зайти на сайт держпослуг, прочитати перелік умов і заповнити встановлену форму. Далі необхідно буде пройти процедуру аутентифікації за допомогою електронного підпису (її потрібно попередньо отримати в одному з центрів сертифікації) або електронного паспорта. Після відправки заяви залишилося дочекатися відповіді відповідального держоргану впродовж встановленого законом строку. Документ сам «ходить» по відомствах у цифрованому вигляді. Держслужбовці лише накладають резолюції в системі електронного документообігу. Варіант, що заяві буде відмовлено через відсутність якого-небудь папірця, виключено − система автоматично довантажує дані з різних держорганів.

При відсутності електронного ключа або паспорта, заява подається в паперовому вигляді в спеціальний центр цифрування, де його переведуть в електронний вигляд і відправлять далі. Аналогічним чином електронний документообіг і ЦГД дозволить подати заяву на реєстрацію шлюбу, отримати атестат про освіту (після курсу електронного навчання), а також отримувати будь-які довідки з ЖЕКу, соцзабезу і т. ін.

Запровадження таких проектів, зрештою, повинно привести суспільство до такої технології як «електронний уряд». Сьогодні кращим прикладом побудови «електронної держави» є Естонія. Тут кожному громадянину видано електронний ключ, за допомогою якого він може оперативно, через інтернет вирішити й отримати більшість адмінпослуг: отримати будь-яку ліцензію, довідку, подати заяву на матеріальну допомогу, зареєструвати угоду або довіреність і т. ін. А 2011 р. тут уперше провели вибори до парламенту за допомогою інтернет-голосування.

Перехід на електронну систему серйозно економить бюджетні кошти. Наприклад, у Франції тільки за рік роботи після впровадження програми автоматизації вдалося заощадити більше 10 млрд євро [6].

Упровадження подібних інновацій обов'язково дасть ефект і в умовах України. То чи є сенс у вивченні мультимедійних технологій документознавцями?

Використані джерела

1. Отле П. Трактат про документацію [Електрон. ресурс] / П. Отле. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://dilo.kiev.ua/pdf/Otlet_Paul.pdf. – Загол. з екрана. – Мова : укр. – Перевірено : 19.06.2014.

2. Юзефович А.Н. Организация, планирование и управление строительным производством (в вопросах и ответах). [Електрон. ресурс] / А.Н. Юзефович. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://pstu.ru/files/file/CTF/sp/vopr_i_otv/razd17.html. – Загол. з екрана. – Мова : рос. – Перевірено : 18.06.2014.

3. Горная графическая документация / Горная энциклопедия. [Електрон. ресурс] – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.mining-enc.ru/g/gornaya-graficheskaya-dokumentaciya. − – Загол. з екрана. – Мова : рос. – Перевірено : 18.06.2014.

4. Corel представляет CorelDRAW Home & Student Suite 2014 для дома и учебы / [Електрон. ресурс] / Сайт Сообщества CorelDraw GS – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://cdrpro.ru/node/3466 – Загол. з екрана. – Мова : рос. – Перевірено : 02.10.2013.

5. Фрактал. Материал из Википедии − свободной энциклопедии [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Фрактальная_графика – Загол. з екрана. – Мова : рос. – Перевірено : 22.07.2010.

6. Бовсуновский В. В Украине Интернет скоро заменит чиновников / В. Бовсуновский // Сегодня. − 20 апреля 2011. − С. 12.

УДК 004.01:613/614(477)

Н.П. Філіппова

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ НА 2013-2018 РОКИ У КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

У статті проаналізовано Концепцію інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 рр. та визначено основні концептуальні засади формування і функціонування електронних інформаційних ресурсів системи охорони здоров'я України у контексті вдосконалення організації медичної документації.

Ключові слова: *електронні ресурси, інформаційна інфраструктура, інформатизація, система охорони здоров'я.*

N.P. Filippova

THE CONCEPT OF THE HEALTHCARE SYSTEM OF UKRAINE INFORMATIZATION FOR 2012-2018 WITHIN THE CONTEXT OF THE IMPROVING OF THE ORGANIZATION OF THE MEDICAL RECORDS

The article analyzes The Concept of the healthcare system of Ukraine informatization for 2012-2018 and it is introduced the main conceptual basis of the creation and operation of the electronic information resources of the healthcare system of Ukraine within the context of the improving of the organization of the medical records.

Keywords: *electronic resources, information infrastructure, informatization, healthcare system.*

Серед чинників, що суттєво вплинули на сучасний стан організації медичної документації, чільне місце належить залученню досягнень новітніх інформаційних технік і технологій до сфери охорони здоров'я України. Поява та розвиток нових носіїв інформації та, відповідно, нових форм документів, стали однією з передумов усвідомлення потреби розробки основних концептуальних засад обміну медичною інформацією, принципів її захисту та використання в умовах формування єдиного галузевого інформаційного простору. Внаслідок цього 13 березня 2013 р. Протоколом п'ятого засідання Координаційної ради Міністерства охорони здоров'я України з питань інформатизації сфери охорони здоров'я було ухвалено Концепцію інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 рр. (далі – Концепція), розроблену з метою виконання Закону України «Про Національну програму інформатизації», Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2001 р. № 1702 [1].

Концепція покликана визначити основні принципи взаємодії об'єктів та суб'єктів при обробці медичної інформації та шляхи рішення першочергових завдань на шляху до формування єдиного галузевого інформаційного простору відповідно до вимог сучасного законодавства України.

Структура Концепції інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 рр. складається з 9 (дев'яти) основних розділів: Загальні положення; Аналіз стану інформатизації та пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я; Мета Концепції; Завдання та пріоритетні напрями інформатизації сфери охорони здоров'я; Принципи формування і виконання програми інформатизації сфери охорони здоров'я; Заходи організаційного забезпе-

© *Філіппова Н.П.*

чення виконання програми; Очікувані результати інформатизації у сфері охорони здоров'я; Розвиток міжнародного співробітництва з проблем інформатизації та Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми.

У першому розділі подано загальну характеристику Концепції та наведено визначення основних термінів і понять. Зокрема, визначено об'єкт інформатизації сфери охорони здоров'я, що розглядається як складова галузевої частини інформаційної структури держави та сукупність різноманітних структур і форм їхньої взаємодії щодо збору, обробки, збереження, захисту, розповсюдження та використання різних видів інформації для підтримки прийняття ґрунтовних управлінських рішень і задоволення інформаційних потреб громадян.

У другому розділі Концепції визначено основні результати побудови інформаційного простору сфери охорони здоров'я України, досягнуті за останні роки, та зазначено основні проблеми, вирішення яких є необхідним для успішної реалізації заходів з інформатизації медичної галузі, серед яких виокремлено: проблеми нормативного регулювання інформатизації сфери охорони здоров'я, і як наслідок – відсутність формалізованих критеріїв визначення економічної ефективності впровадження та експлуатації інформаційних ресурсів та засобів інформатизації; проблеми існуючих інформаційних ресурсів та засобів інформатизації, що значним чином обмежують можливості обміну інформацією в інформаційному просторі сфери охорони здоров'я; проблеми існуючих вузлів зберігання інформації (сервери, дата-центри), що знаходить своє відображення у застарілості технічного оснащення, відсутності комплексної системи захисту інформації та регламенту її резервного копіювання; проблеми існуючих інформаційних мереж, зокрема низька розподільна здатність більшості використовуваних каналів зв'язку та низький ступінь захисту інформації в інформаційних мережах, та проблеми інформаційних медичних ресурсів, що головним чином відображається у недостатній кількості загальнодоступних якісних і достовірних спеціалізованих медичних інформаційних ресурсів.

У третьому розділі викладено головну мету Концепції – визначення принципів використання сучасних інформаційних технологій, інформаційних ресурсів та засобів інформатизації для забезпечення населення України якісною, своєчасною та доступною медичною допомогою, задоволення професійних інформаційних потреб медичних, фармацевтичних працівників, а також – більш ефективного управління галуззю за допомогою організації розвинутого й ефективного інформаційного простору сфери охорони здоров'я України із подальшою інтеграцією його до національних та світових інформаційних систем.

Четвертий розділ Концепції присвячений визначенню завдань і напрямів інформатизації сфери охорони здоров'я, серед яких одним із пріоритетних визнано забезпечення інформаційної взаємодії між закладами, установами й організаціями сфери охорони здоров'я, зокрема в частині забезпечення сумісності засобів інформатизації та інформаційних технологій сфери охорони здоров'я, а також інформаційна підтримка адміністративно-господарської діяльності закладів охорони здоров'я.

У п'ятому розділі Концепції визначено основні принципи формування та виконання програми інформатизації сфери охорони здоров'я:

– інформатизація здійснюється за єдиною державною технічною та організаційною політикою;

– централізована організація структури всіх засобів інформатизації, інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, що входять до інформаційного простору сфери охорони здоров'я України, реалізується за принципами системності, комплексності, узгодженості та сумісності;

– право власності на інформацію в інформаційних ресурсах галузі охорони здоров'я України належить державі;

– право власності на інформаційні та телекомунікаційні системи галузі охорони здоров'я України визначається відповідно до окремих нормативно-правових актів або угод;

– розпорядником інформації інформаційних ресурсів галузі охорони здоров'я України є Міністерство охорони здоров'я України;

– адміністратором інформаційних, телекомунікаційних систем галузі охорони здоров'я України є визначена Міністерством охорони здоров'я України юридична особа, що входить до сфери його підпорядкування;

– розробка, вибір програмних продуктів та обладнання, необхідних для формування та розвитку інформаційного простору сфери охорони здоров'я України, здійснюється за умови їхньої відповідності єдиній технічній та організаційній політиці у сфері інформатизації;

– дотримання вимог законодавства щодо захисту інформації, в т. ч. – персональних даних;

– побудова інформаційного простору сфери охорони здоров'я України здійснюється з урахуванням можливості максимального використання існуючих у сфері охорони здоров'я програмно-технічних засобів;

– забезпечення сумісності медичних інформаційних систем і ресурсів сфери охорони здоров'я з інформаційними системами та ресурсами інших державних відомств у частині спільного використання персональних даних та електронного обміну документами;

– підтримка конкуренції серед учасників ринку медичних інформаційних послуг [1].

Шостий розділ Концепції, у свою чергу, передбачає такі заходи організаційного забезпечення виконання програми інформатизації сфери охорони здоров'я України:

– розробка нормативно-правової бази з питань організації та врегулювання відносин у сфері охорони здоров'я;

– удосконалення інформаційної медичної інфраструктури (створення інформаційно-телекомунікаційної мережі охорони здоров'я; запровадження електронного реєстру пацієнтів як технологічної основи для досягнення основних цілей інформатизації охорони здоров'я, впровадження електронних медичних карт пацієнтів (медичних старт-карт), електронного документообігу й електронного цифрового підпису; формування багаторівневих інформаційно-аналітичних систем; концентрації науково-технічного потенціалу на створенні сучасних високоінтелектуальних інформаційних технологій, медичних програмних та апаратних засобів; створення системи медичних електронних ресурсів та надання доних доступу для медичних працівників та громадян; реорганізація системи підготовки і перепідготовки медичних працівників на основі сучасних тенденцій розвитку інформаційних технологій і технологій навчання);

– ефективне міжнародне співробітництво [1].

Зокрема, правове забезпечення процесу інформатизації сфери охорони здоров'я України передбачає розробку нормативно-правових актів стосовно: впровадження електронного реєстру пацієнтів із забезпеченням захисту інформації; конфіденційності медичної інформації та регламентів розподілу прав доступу до медичних даних; організації дистанційного доступу користувачів до медичної інформації та інформаційно-довідкових баз відкритого типу; впровадження телемедичних технологій; впровадження електронного документообігу в медичну практику; сертифікації медичних інформаційних технологій; гармонізації основних міжнародних стандартів обміну медичними даними; створення єдиної гармонізованої системи класифікаторів і кодування медичної інформації.

Формування інформаційної медичної інфраструктури, в свою чергу, передбачає створення та розвиток автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, структурованих щодо ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я, ринку лікарських засобів, медичних виробів із подальшим об'єднанням їх в єдину систему на основі електронного реєстру пацієнтів; розвиток інформаційно-аналітичних систем для аналізу якості надання медичної допомоги населенню на окремих територіях (госпітальних округах) та за певними нозологічними напрямами, оцінку ефективності діяльності закладів охорони здоров'я та оцінку ефективності управління на різних рівнях системи, прогнозування ризиків; подальший розвиток інформаційно-аналітичних систем для введення єдиної методології обліку медичних кадрів закладів охорони здоров'я на всіх рівнях, раціонального використання наявного кадрового потенціалу, достовірного планування потреби у медичних кадрах, сприяння подальшому розвитку інформаційного простору сфери охорони здоров'я України; інформаційну підтримку заходів із впроваджен-

ня профілактичної моделі медичного обслуговування населення.

Із метою забезпечення розвитку інформаційного простору сфери охорони здоров'я України шостим розділом Концепції передбачається також створення та впровадження управлінських інформаційних систем; госпітальних інформаційних систем, систем диспетчеризації екстреної медичної допомоги тощо; інформаційних технологій, спрямованих на профілактику захворювань, діагностику і реабілітацію, вибір оптимального методу лікування; інтелектуальних систем для диференційної діагностики і лікування; інформаційно-аналітичних систем епідеміологічного нагляду; пошуково-довідкових систем за нозологічним принципом; навчальних комп'ютерних програм; освітніх автоматизованих систем тестового контролю; інтелектуальних систем асистування для медичного персоналу; систем дистанційного навчання; геоінформаційних технологій; телемедичних технологій; персональних систем моніторингу стану здоров'я на основі мікропроцесорних технологій тощо.

Окрім того, з метою забезпечення ефективного управління, аналізу й обробки інформаційних потоків як на регіональному, так і на державному рівнях, Концепція інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 рр. передбачає такі заходи формування єдиного галузевого інформаційного простору:

– матеріально-технічне забезпечення інформатизації сфери охорони здоров'я України; реалізацію заходів щодо захисту інформації відповідно до чинного законодавства України;

– організацію освіти медичного персоналу в роботі із засобами інформатизації, для чого необхідно провести реорганізацію системи професійної підготовки та перепідготовки працівників сфери охорони здоров'я, розробити та впровадити нові навчальні програми з медичної інформатики згідно з рекомендаціями міжнародних організацій, передового світового досвіду з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційних технологій, засобів інформатизації і технологій навчання;

– удосконалення кадрового забезпечення (в т. ч., організація системи підготовки висококваліфікованого персоналу), необхідного для виконання завдань інформатизації у сфері охорони здоров'я [1].

Сьомий розділ Концепції передбачає очікувані результати реалізації програми інформатизації у сфері охорони здоров'я. Восьмий, у свою чергу, визначає загальні засади розвитку міжнародного співробітництва з проблем інформатизації медичної галузі.

У дев'ятому розділі Концепції визначено методику розрахунку обсягів фінансування, матеріально-технічних, трудових ресурсів необхідних для виконання програми інформатизації сфери охорони здоров'я.

Таким чином, Концепція інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 рр. є результатом розробки теоретичних засад вирішення питання формалізованого інформаційного, а зокрема й документаційного, забезпечення суб'єктів медичної галузі на основі комплексного підходу, що передбачає вдосконалення правового, методичного, науково-технічного й організаційного забезпечення інформаційної діяльності Міністерства охорони здоров'я України, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління.

Окрім того, з метою забезпечення раціонального використання матеріально-технічних і фінансових ресурсів для створення сучасної інформаційної інфраструктури системи охорони здоров'я в інтересах вирішення комплексу поточних та перспективних завдань розвитку галузі 04 лютого 2013 р. Міністерство охорони здоров'я України повідомило про проведення публічного громадського обговорення проекту наказу МОЗ України «Про затвердження порядку створення та обліку електронних ресурсів МОЗ та підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління МОЗ» [2], розміщеного на офіційному веб-сайті МОЗ України (http://moz.gov.ua/ua/portal/mtpc_publicdiscussion/) та урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада» (http://civic.kmu.gov.ua) в рубриці «Консультації з громадськістю».

Метою запропонованого проекту Порядку створення й обліку електронних ресурсів Міністерства охорони здоров'я України, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління (далі – Порядок), є

моніторинг стану оброблення інформації, яка є власністю держави, в т. ч. персональних даних, із застосуванням комплексної системи захисту інформації, а також здійснення запобігання дублюванню функцій, удосконалення й оптимізація процесів планування, та створення інформаційних ресурсів Міністерства охорони здоров'я України та підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління. Зокрема планується створення та введення в експлуатацію інформаційно-аналітичної системи «Електронні ресурси МОЗ України», адміністрування якої буде покладено на Державне підприємство «Український інформаційно-обчислювальний центр МОЗ України».

Структура Порядку складається з 5 (п'яти) розділів: Визначення термінів, Загальні положення, Планування та створення електронних ресурсів, Облік електронних ресурсів та Адміністрування ІАС (інформаційно-аналітичної системи).

У першому розділі викладено значення термінів, що вживаються у Порядку. Зокрема, пропонується визначення поняття *електронний ресурс* – це інформаційна, телекомунікаційна або інформаційно-телекомунікаційна система, яка створюється для використання у діяльності Міністерства охорони здоров'я України, його окремих підрозділів та/або підприємств, установ, організацій, які знаходяться у сфері його управління, призначена для обробки інформації в електронному вигляді.

У свою чергу, під інформаційно-аналітичною системою «Електронні ресурси МОЗ України» (ІАС) мається на увазі організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації щодо електронних ресурсів, обсяг якої визначено вищезазначеним Порядком.

Другий розділ Порядку містить загальні положення, зокрема мету його створення, обґрунтування порядку закупівлі робіт, пов'язаних із процесами планування та створення електронних ресурсів, та порядок використання електронних ресурсів, планування або створення яких відбувається з порушенням вимог Порядку створення та обліку електронних ресурсів Міністерства охорони здоров'я України, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Третій розділ визначає підстави та умови доцільності планування та створення електронних ресурсів.

У четвертому розділі визначено методику обліку електронних ресурсів, підстави формування даних інформаційно-аналітичної системи та порядок подання повідомлення про виникнення або зміну інформації про електронний ресурс.

П'ятий розділ Порядку містить відомості про адміністрування інформаційно-аналітичної системи, зокрема завдання адміністратора ІАС.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що затвердження Порядку створення та обліку електронних ресурсів Міністерства охорони здоров'я України та підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління, дозволить запровадити прозорий механізм контролю за процесами планування та створення електронних ресурсів, що забезпечить раціональність планування електронних ресурсів, створить чіткий і зрозумілий механізм моніторингу стану захищеності інформації в системі охорони здоров'я України, що обробляється засобами електронних ресурсів. До того ж, реалізація проекту наказу не передбачає додаткових витрат коштів і часу суб'єктами господарювання та/або фізичними особами.

Розробка та подальше запровадження короткострокових та довгострокових заходів реалізації Концепції інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013-2018 рр. дозволить удосконалити організацію медичної документації як у паперовому вигляді, так і в електронній формі, та підвищити рівень інформаційного та аналітичного забезпечення діяльності Міністерства охорони здоров'я України, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління, узгодивши діяльність закладів охорони здоров'я щодо формування та використання галузевих інформаційних ресурсів.

Використані джерела

1. До ухваленої Концепції інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013 – 2018 роки // Клиническая информатика и Телемедицина. – 2013. – Т. 9. – Вып. 10. – С. 148 – 154.

2. Про затвердження порядку створення та обліку електронних ресурсів МОЗ та підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління МОЗ [Електронний ресурс] : проект наказу М-ва охорони здоров'я України. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://moz.gov.ua/ua/portal/mtpc_publicdiscussion/. – Назва з екрана.

ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 002 : 658 (045)

В.М. Варенко

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті висвітлюються інформаційно-аналітичні технології роботи з інформацією, методика інформаційної роботи, погляди різних учених на дану проблему. З'ясовується значення та роль цих технологій в управлінській діяльності.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, технологія, управлінське рішення.*

V.M. Varenko

INFORMATION ANALYTICS TECHNIQUES OF TAKING EFFECTIVE MANAGERIAL DECISIONS

The paper features information analytics techniques for information processing, methods of information analysis, views of various academics on the problem. The author specifies the significance and role of these techniques in managerial activities.

Keywords: *information analytics, technique, managerial decision.*

У сучасних умовах соціальних катаклізмів і кризових явищ в економіці закономірно постають запитання «хто винен?» і «що робити?» На перше запитання відповідь хоча і багатоаспектна, але однозначна – всі негативні процеси і явища відбуваються завдяки непродуманим, неефективним управлінським рішенням. Чи то на рівні політика/урядовця, чи то на рівні керівника/менеджера організації. На цьому наголошують і дослідники: *«... більшість соціально значущих рішень у сучасних умовах приймаються без глибокого і всебічного аналізу їхніх наслідків. Особливо часто цим грішать ті політики і керівники, які вибрали для себе імідж пасіонаріїв (особистостей епохального масштабу...)»* [4, 413]. Водночас учені *«вміння вищого керівництва прогнозувати і передбачати розвиток ситуації в найближчому і далекому майбутньому»* [1, 43] вважають першорядною умовою ефективного управління чи то політичними, чи то економічними системами. Отже, *хто винен?* – зрозуміло, залишається відповісти на запитання *що робити?*

© *Варенко В.М.*

Використані джерела

1. До ухваленої Концепції інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013 – 2018 роки // Клиническая информатика и Телемедицина. – 2013. – Т. 9. – Вып. 10. – С. 148 – 154.

2. Про затвердження порядку створення та обліку електронних ресурсів МОЗ та підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління МОЗ [Електронний ресурс] : проект наказу М-ва охорони здоров'я України. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://moz.gov.ua/ua/portal/mtpc_publicdiscussion/. – Назва з екрана.

ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 002 : 658 (045)

В.М. Варенко

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті висвітлюються інформаційно-аналітичні технології роботи з інформацією, методика інформаційної роботи, погляди різних учених на дану проблему. З'ясовується значення та роль цих технологій в управлінській діяльності.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, технологія, управлінське рішення.*

V.M. Varenko

INFORMATION ANALYTICS TECHNIQUES OF TAKING EFFECTIVE MANAGERIAL DECISIONS

The paper features information analytics techniques for information processing, methods of information analysis, views of various academics on the problem. The author specifies the significance and role of these techniques in managerial activities.

Keywords: *information analytics, technique, managerial decision.*

У сучасних умовах соціальних катаклізмів і кризових явищ в економіці закономірно постають запитання «хто винен?» і «що робити?» На перше запитання відповідь хоча і багатоаспектна, але однозначна – всі негативні процеси і явища відбуваються завдяки непродуманим, неефективним управлінським рішенням. Чи то на рівні політика/урядовця, чи то на рівні керівника/менеджера організації. На цьому наголошують і дослідники: *«... більшість соціально значущих рішень у сучасних умовах приймаються без глибокого і всебічного аналізу їхніх наслідків. Особливо часто цим грішать ті політики і керівники, які вибрали для себе імідж пасіонаріїв (особистостей епохального масштабу...)»* [4, 413]. Водночас учені *«вміння вищого керівництва прогнозувати і передбачати розвиток ситуації в найближчому і далекому майбутньому»* [1, 43] вважають першорядною умовою ефективного управління чи то політичними, чи то економічними системами. Отже, *хто винен?* – зрозуміло, залишається відповісти на запитання *що робити?*

© *Варенко В.М.*

З'ясуємо для початку саме поняття *управлінське рішення – це «результат вибору суб'єктом управління способу дій, спрямованих на вирішення поставленого завдання в існуючій чи спроектованій ситуації»* [8].

Які *головні чинники*, що впливають на прийняття того чи іншого рішення? На нашу думку, їх кілька:

– аналіз усієї доступної первинної інформації (документів, фактів, усних повідомлень тощо) і формування на його основі відповідних висновків;

– інтелектуальний рівень, розумові й аналітичні здібності суб'єкта аналізу ситуації/проблеми;

– особистий досвід управлінця (особливо з вирішення подібних проблем).

Оскільки другий і третій показники на час прийняття рішення є фактично незмінними, сталими, головним чинником, що вирішально впливає на думку суб'єкта, залишається інформаційно-аналітична робота зі збору, накопичення й обробки/аналізу первинної інформації, а також прийняті на підставі цього аналізу висновки. Отже, на порядку денному гостро стоїть проблема інформаційно-аналітичних технологій прийняття єдино правильного ефективного управлінського рішення незалежно від того, чи прийматиме його сам суб'єкт, чи йому допоможуть аналітики/експерти.

Зрозуміло, що в деталях і особливостях своєї організації та методики кожна технологія є унікальною, неповторною, оскільки залежить від специфіки завдання, самої проблеми і, зрештою, уподобань суб'єкта/виконавця. Проте сьогодні є загальний універсальний алгоритм інформаційно-аналітичної діяльності, який Ю. Сурмін назвав «універсальною технологією аналітичної діяльності» [10, 276]. Сам термін *технологія* означає «організовану в часі та просторі стійку (інваріантну) по відношенню до заданих варіацій умов реалізації сукупність методів оперування деякими об'єктами, що приводить до досягнення поставленої мети» [4, 294].

Щодо дослідження проблеми методики й організації інформаційно-аналітичної роботи і, зокрема, інформаційно-аналітичних технологій, то на сьогодні є досить вагомий науковий доробок. Виокремимо роботи І.В. Захарової та Л.Я. Філіпової [3], І.М. Кузнєцова [5], П.Ю. Конотопова, Ю.В. Курносова [4], І.Т. Муковського [7], А.О. Морозова [6], Ю.П. Сурміна [9, 10] та ін.

Першовідкривачем у побудові універсальної технології інформаційно-аналітичної діяльності вважаємо американського генерала Вашингтона Плетта [2], який запропонував досить простий і зрозумілий алгоритм роботи з інформацією, який і сьогодні залишається актуальним і загальноприйнятим. На його думку, цей процес складається із семи основних етапів *(сх. 1):*

Схема 1

Алгоритм роботи з інформацією

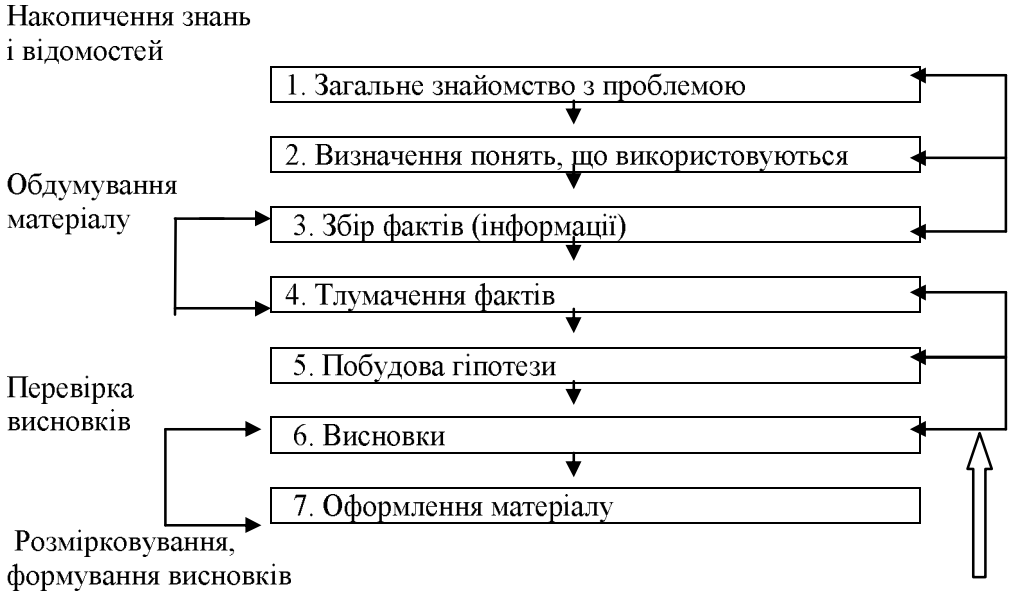

Усі зазначені В. Плеттом етапи зрозумілі, вмотивовані, логічні і, на нашу думку, не потребують якихось особливих коментарів (за бажанням, можна звернутися до першоджерела). Єдине, що хотілося б підкреслити, на думку В. Плетта, найскладнішим етапом у цьому процесі є *побудова гіпотези,* оскільки тут, крім аналітичної інформації, визначальний вплив на остаточні висновки мають інтелект, аналітичні здібності й особистий досвід дослідника, а отже, існує небезпека прийняття суб'єктивного рішення, наприклад, у зв'язку з минулим досвідом діяльності суб'єкта в подібній ситуації та відповідною дією за аналогією. Взагалі метод аналогії В. Плетт радить використовувати дуже обережно, бо, як правило, подібні ситуації мають низку відмінностей, і саме на них потрібно передусім звертати увагу.

Солідарний з В. Плеттом І.М. Кузнєцов, який у своєму посібнику з інформаційно-аналітичної роботи «Інформація: збір, захист, аналіз» [5] фактично повторює запропоновані американським дослідником етапи інформаційно-аналітичної роботи, доповнюючи їх власними коментарями.

Дещо відмінну модель універсальної технології аналітичної діяльності подає Ю.П. Сурмін [10, 276] *(сх. 2)*.

Схема 2

Модель універсальної технології аналітичної діяльності

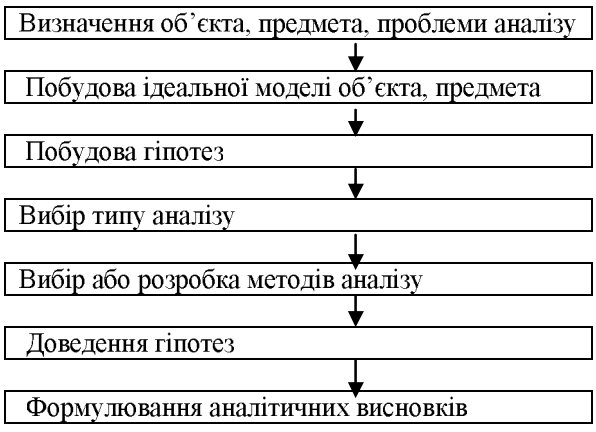

Як бачимо, в цій технології з'явився такий етап, як *побудова ідеальної моделі об'єкта чи предмета.* На нашу думку, це дуже важливий етап, оскільки дозволяє уявно чи у вигляді моделі побачити той чи інший об'єкт/предмет як ідеальний, тобто той, якого ми насправді прагнемо досягти в результаті нашого втручання, зрештою, побачити мету всього даного процесу. Порівнявши реальний стан об'єкта/предмета з ідеальним, ми зрозуміємо, що треба робити і в якому напрямі рухатися до розв'язання проблеми. Крім того, з'явилися два пов'язаних між собою етапи – вибір типу аналізу та вибір (розробка) методів аналізу. Ю. Сурмін наводить дев'ять видів аналізу (проблемний, системний, причинно-наслідковий, праксеологічний, аксіологічний, ситуаційний, прогностичний, рекомендаційний, програмно-цільовий). На нашу думку, виділення якогось одного з наявних видів аналізу в інформаційно-аналітичній технології є дещо умовним, бо насправді під час аналізу інформаційних процесів і явищ обов'язково застосовується, щонайменше, кілька видів (наприклад, причинно-наслідковий, системний і прогностичний), і вони логічно пов'язані між собою.

Інша справа, що кожний із даних видів аналізу має «свої» методи. Наприклад, системний аналіз передбачає методи порівняння, узагальнення, класифікації, ранжування, систематизації, експертних оцінок тощо. Певною мірою, крім об'єктивних передумов, вибір того чи іншого методу обумовлений власними уподобаннями дослідника, його знаннями, володінням методиками.

П.Ю. Конотопов у своїй роботі «Аналітика: методологія, технологія і організація інформаційно-аналітичної роботи» [4, 299] наводить технологічний цикл інформаційно-аналітичної роботи, де зазначає, що цей цикл, по-суті, є *«технологія, оскільки являє собою організовану в часі сукупність операцій і методів, що приводять до отримання заданого результату»* [4, 299]. Ця технологія складається із 27 пов'язаних етапів і принципово нічим суттєвим не відрізняється від наведених вище. Різниця полягає в тому, що тут більш докладно розписано окремі ланки/види інформаційно-аналітичної роботи,

які в попередніх технологіях передбачалися як допоміжні до головних і окремо не виділялися. Наприклад, з'явилися такі етапи роботи, як *синтез головної або глобальної цілі, з'ясування бюджету дослідження* (кілька разів з подальшим коригуванням), *формування ініціативної групи спеціалістів* (але ж може бути й один дослідник!), *оцінку реальної інформативності джерел, аналізу несуперечливості масиву даних, отриманих від одного джерела, синтезу моделі об'єкта, проведення імітаційного моделювання, оцінювання ефективності окремих управлінських дій* та ін. Всі названі дії спрямовані на одне – прийняття обґрунтованого, ефективного управлінського рішення з даної проблеми. Як зазначає автор, «прийняття рішень – це науковий напрям, завданням якого є синтез раціональних схем вибору альтернатив і оцінювання їхніх якостей. Завдання його в тому, щоб із багатьох конкуруючих стратегій вирішення деякої проблеми, на основі аналізу умов і наслідків її реалізації вибрати кращу, оптимальну» [4, 410].

Автор вказує дослідникам, що під час ведення інформаційно-аналітичної роботи можуть виникнути *проблеми*:

– неповноти інструментарію збору даних;
– спостереження за об'єктом;
– обмеженості обсягів зберігання даних;
– відсутності методології досліджень;
– погодженості тезаурусу;
– об'єднання роз'єднаних та уривчастих даних;
– невідповідності соціального досвіду аналітиків;
– ломки стереотипів, що склалися [4, 296].

І.В. Захарова та Л.Я. Філіпова в навчальному посібнику «Основи інформаційно-аналітичної діяльності» [3, 59] класифікують інформаційно-аналітичні технології за методом збору інформації, за способом обробки інформації, за ступенем пристосування до вирішення різноманітних завдань та за ступенем довершеності технологій. Крім того, розрізняють *моніторингові, ініційовані та кумулятивні* аналітичні дослідження. На нашу думку, специфіка і особливості їхнього використання не виключають, а навпаки, передбачають застосування загальної/універсальної технології інформаційно-аналітичної роботи, запропонованої В. Плеттом чи Ю. Сурміним.

Як висновок, зазначимо, що, зрештою, ми відповіли і на друге запитання нашого дослідження – «що робити?». Підкреслимо, що альтернативи широкому застосуванню інформаційно-аналітичних технологій в управлінській діяльності немає, бо, на жаль, ще досить розповсюджений сьогодні алгоритм управлінської діяльності «якось воно буде» призведе до прогнозованого результату – буде як завжди, погано. А всім нам цього дуже б не хотілося.

Використані джерела

1. Армстронг М. Менеджмент: методы и приемы / М. Армстронг, пер. с 3-го англ. изд. – К. : Знання-Прес, 2006. – 876 с.

2. Вашингтон Плетт. Информационная работа стратегической разведки. Основные принципы / Плетт Вашингтон. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. – 339 с.

3. Захарова В.І. Основи інформаційно-аналітичної роботи / В.І. Захарова, Л.Я. Філіпова. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.

4. Конотопов П.Ю. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы / П.Ю. Конотопов, Ю.В. Курносов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.

5. Кузнецов И.Н. Информация: сбор, защита, анализ : учебник по информационно-аналитической работе / И.Н. Кузнецов. – М. : ООО Изд. Яуза, 2001. – 318 с.

6. Морозов А.О. Інформаційно-аналітичні технології підтримки прийняття рішень на основі регіонального соціально-економічного моніторингу / А.О. Морозов, В.Л. Косолапов. – К. : Наукова думка, 2002. – 213 с.

7. Муковський І.Т. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносина : навч. посібник / І.Т. Муковський, А.Г. Міщенко, М.М. Шевченко. – К. : Кондор, 2012. – 224 с.

8. Стадник В.В. Менеджмент [Електронний ресурс] / В.В. Стадник. – Режим доступу: http//www.library.if.ua/ book/ 36/ 2434. html. – Заголовок з екрана.

9. Сурмін Ю.П. Аналітична діяльність у державному управлінні: технологічний аспект / Ю.П. Сурмін // Актуальні проблеми державного управління. – Д. : ДФУАДу, 2000. – Вип. 3(3). – С. 27 – 48.

10. Сурмин Ю.П. Теория социальных технологий : учеб. пособие / Ю.П. Сурмин, Н.В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 608 с.

УДК 341.16:001; 316.77

О.А. Юрченко

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ЮНЕСКО «ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ВСІХ» В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемам комунікацій та інформації, що знаходяться в центрі уваги програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх», та шляхам її реалізації в Україні.

Ключові слова: *комунікації, інформація, ЮНЕСКО, IFAP.*

O.A. Yurchenko

OF UNESCO «INFORMATION FOR ALL» IN UKRAINE

The article is devoted to the problems of communications and access to information in the UNESCO «Information for All Programme».

Keywords*: communications, information, UNESCO, IFAP.*

У сучасному глобалізованому світі комунікація та інформація є рушійними силами прогресу, сприяючи підвищенню рівня і якості життя. Інформаційно-комунікаційні технології надають людям в усьому світі нові й надійні можливості розвитку. Водночас ще багато країн, і передусім, найменш розвинені, не мають повноцінного доступу до інформації та до інформаційних обмінів, що позбавляє їх шансів на перспективи довгострокового та стійкого розвитку. Ця проблема є актуальною і для України. Відповідно до Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [2], одним із пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати та накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвиткові та підвищуючи якість життя. Актуальність проблеми розвитку інформаційного суспільства в Україні обумовлена, передусім загальносвітовою тенденцією становлення глобального інформаційного простору та спрямуванням України до європейської інтеграції. Отже, порушена тема статті є актуальною, а дослідження в цьому напрямку – важливі та перспективні.

Різні аспекти даної проблеми висвітлювали у своїх наукових публікаціях Є.О. Архіпова [6], О.О. Баєв [7], В.І. Гурковський [8], Ю.В. Кондратюк [9], О.В. Кульчицька [10]. Проте, наукових статей, присвячених безпосередньо проблемі реалізації програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх», в Україні обмаль.

Метою даної статті є висвітлення основних положень програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» та шляхів її реалізації в Україні.

Провідну роль у вирішенні проблеми доступу до світових інформаційних ресурсів сьогодні відіграє міжнародна організація ЮНЕСКО – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвиткові національної культури, охороні пам'яток культури тощо. Значне місце в її діяльності займає проблема широкого доступу до інформації та розвиток міжнародних комунікацій. Із метою її вирішення ЮНЕСКО 2000 р. розробила програму «Інформація для всіх» [3]. Це єдина міжуря-

© *Юрченко О.А.*

дова програма, яка розроблена та присвячена винятково сприянню загального доступу до інформації та знань із метою створення якісно нових умов розвитку науки, освіти та культури, що є ключовим моментом розбудови суспільства знань [1]. Особлива увага в Програмі приділяється загальному доступу до інформації та знань. Програма спрямована на вирішення складних сучасних проблем – боротьба з бідністю, здоров'я людини, якісна освіта, запобігання катастрофам, управління й охорона навколишнього середовища – шляхом скорочення нерівності між інформаційно бідними та інформаційно багатими спільнотами.

Програма «Інформація для всіх» – єдина міжурядова програма, цілком спрямована на просування загального доступу до інформації та знань в інтересах розвитку світової спільноти. Унікальність мандата програми і її міжурядовий характер наділяють Міжурядову раду – керівний орган програми – повноваженнями на міжнародному рівні озвучувати її стратегічні пріоритети, а також створювати й поширювати знання про використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку.

Концепція Програми – це уявлення про світ, в якому кожна людина має доступ до інформації, важливої для неї, і в якому вона має можливість і необхідні навички використання отриманої інформації для побудови більш досконалого суспільства.

У жовтні 2008 р. на 180-й сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО був розглянутий і схвалений доопрацьований Стратегічний план дій Програми «Інформація для всіх» на 2008 – 2013 рр. У плані підкреслюється найважливіша роль Програми в справі досягнення Цілей розвитку тисячоліття та завдань Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства [4]. На цей період діяльність Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» була головним чином спрямована на досягнення всеохоплюючої мети: «допомагати державам-членам у створенні та реалізації політики в галузі інформації та стратегії розвитку знань у світі, в якому все більшою мірою використовуються інформаційні та комунікаційні технології» [4]. Тим самим Програма «Інформація для всіх» може зробити значний внесок у вирішення проблем, пов'язаних із розвитком ІКТ, і «створення інформаційного суспільства для всіх», допомагаючи державам-членам розробляти та впроваджувати концептуальні основи інформаційної політики. В її рамках здійснюється тісне співробітництво ЮНЕСКО з іншими міжурядовими організаціями, що мають професійний досвід управління інформацією та її збереження: Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА), Міжнародною радою архівів тощо.

У Стратегічному плані Програми були визначені п'ять пріоритетів, відповідно до яких Програма здійснює свою діяльність: інформація в цілях розвитку; інформаційна грамотність; збереження інформації; інформаційна етика; доступність інформації. Орієнтована на політику, діяльність і практична робота у всіх перерахованих напрямках має на увазі підхід до них у більш широкому контексті рамок інформаційної політики та облік їхнього взаємозв'язку для досягнення спільної мети – розвитку суспільств інформації та знань.

Концепція Програми «Інформація для всіх» полягає в розробці всіма державами-членами стратегії змістовного наповнення інформації у цифровій формі для заохочення розвитку інформації, що є суспільним надбанням, і створення її нового змістовного наповнення. Забезпечення загального доступу до інформації у цифровій формі може дозволити представникам усіх громад можливість створення свого власного змістовного наповнення інформації своїми мовами [2, 13 – 14].

Серед документів ЮНЕСКО, що спрямовують діяльність Програми в цій галузі, варто виділити «Рекомендацію про розвиток і використання багатомовності та загальний доступ до кіберпростору» [3] та «Керівні принципи політики вдосконалення державної інформації, що є суспільним надбанням» [4].

Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» має таку структуру: керівним органом програми є Генеральна конференція держав-членів, вона збирається на засідання один раз на два роки. Генеральна конференція обирає Міжурядову раду, що складається з 26 держав-членів ЮНЕСКО, здійснює керівництво Програмою в плануванні та здійсненні її діяльності. Члени Ради обираються Генераль-

ною конференцією з урахуванням необхідності забезпечити рівноправний географічний розподіл і відповідну ротацію. Міжурядова Рада обирає Бюро, яке складається з восьми держав-членів, проводить засідання двічі на рік, щоб оцінити, відібрати та затвердити проекти, а також для проведення тематичних дебатів з важливих для Програми проблем. Голова, три заступники голови, три члени і доповідач становлять Бюро Програми, яка виконує обов'язки згідно з проханням Ради. Генеральний директор ЮНЕСКО формує Секретаріат, що надає необхідні послуги з підготовки сесій Ради і засідань Бюро. Секретаріат повинен збирати пропозиції та зауваження зацікавлених держав-членів ЮНЕСКО та міжнародних організацій. Він відповідає за формулювання конкретних проектів і готує їх для вивчення.

Україна однією з перших приєдналася до ініціатив міжнародної спільноти щодо формування та розвитку національного сегменту глобального інформаційного суспільства на основі домовленостей, досягнутих та проголошених Організацією Об'єднаних Націй на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, які проходили у Женеві (грудень 2003 р.), та в Тунісі (листопад 2005 р.). Слід зауважити, що на міжнародному рівні ще раніше, у липні 2000 р., відбулося підписання Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства главами держав «Великої вісімки». Аналіз досягнутих домовленостей (у Женеві – Декларація громадянського суспільства, Декларація принципів та План дій; у Тунісі – Туніська програма для інформаційного суспільства та Туніське зобов'язання) показав, що однією з першочергових умов розвитку інформаційного суспільства є надання універсального, повсюдного, справедливого та прийнятного в ціновому відношенні доступу до інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій і послуг на їхній базі [7].

2 – 4 квітня 2012 р. у штаб-квартирі ЮНЕСКО (м. Париж) відбувалася 7-ма сесія Міжурядової ради Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» (IFAP), яка займається питаннями забезпечення загального доступу до інформації та знань. У роботі сесії взяла участь, зокрема, й делегація України на чолі з директором Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій і систем НАН та МОН України Володимиром Гриценком. Під час засідань Рада розглянула питання діяльності пріоритетних напрямів Програми, зокрема, щодо розвитку інформаційної грамотності, збереження та доступності інформації, інформаційної етики тощо.

За результатами роботи сесії було схвалено рекомендації щодо подальшої реалізації та розвитку Програми «Інформація для всіх» у контексті належної збалансованості її засобів та ресурсів на регіональному рівні. Україну, яка належить до світових лідерів у формулюванні проблем розвитку інформаційного суспільства, було обрано членом зазначеної Міжурядової ради на 4-річний період під час 35-ої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень 2009 р.). Голова делегації України на сесії В.І. Гриценко, зокрема, поінформував членів Міжурядової ради про основні результати діяльності українського сегменту програми, включаючи результати розробок моделей трансформації суспільств за інформаційної доби та нових економічних моделей інформаційного суспільства на базі перспективних ІКТ та функціонально розвинутих технологій оновлення знань. Було продемонстровано переваги національної мережі педагогічних та навчальних ресурсів з розвитку інформаційної та комп'ютерної грамотності. Зокрема, в Україні створено технології та засоби з вирішення проблем багатомовності у кіберпросторі. В.І. Гриценко ознайомив також членів Ради з результатами реалізації в Україні процесів інформатизації освіти на базі електронних засобів, що мають переваги для забезпечення загального доступу до якісної освіти. На цій само сесії 2 квітня 2012 р. країною-головою Міжурядової ради Програми «Інформація для всіх» вдруге поспіль була обрана Росія, завдяки її активним зусиллям у процесі реалізації програми. Головою Міжурядової ради сьогодні є Є.І. Кузьмін (одночасно голова російського комітету Програми «Інформація для всіх»).

В Україні національним координатором даної програми Постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2004 р. № 969 призначений Міжнародний науково-навчальний

центр інформаційних технологій та систем НАН України та Міністерства освіти і науки України. Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» відіграє ключову роль у формуванні міжнародної платформи фундаментальних ідей та підходів у реалізації основного Мандата ЮНЕСКО на базі використання інформаційно-комунікаційних технологій. Міжнародний Центр разом з інститутами НАН України, міністерствами, відомствами розробив Український сегмент Програми ЮНЕСКО.

Діяльну участь у розробці та координації заходів Програми взяла кафедра ЮНЕСКО, яка функціонує у Міжнародному Центрі та її філії в регіонах України. Серед останніх проектів, що реалізує кафедра в Україні, слід згадати проект MANAGE.EDU. Він розрахований на період 21.06.2013 – 20.12.2014, фінансується Європейським Союзом. Головна мета проекту – використання транснаціонального співробітництва для розробки регіональних планів дій щодо сприяння ефективному управлінню освітою та з метою обміну передовим досвідом та інноваціями в системі управління освітою [3].

У Міжнародному Центрі функціонує регіональний центр дистанційних технологій, комп'ютерно-телекомунікаційна мережа, яка охоплює низку вітчизняних і зарубіжних університетів і використовується для проведення сумісних досліджень у галузі розробки сучасних дистанційних технологій для використання в науці, освіті, медицині та інших областях. Центром ініційовані та проводяться сумісні дослідження з іноземними організаціями, направлені на створення високоефективних перспективних технологій навчання та прискореної підготовки та перепідготовки викладачів.

Відповідно до визначених цілей програми, основними завданнями Центру є забезпечення реалізації в Україні основних напрямків програми.

Важливе місце в діяльності Центру займає розробка інформаційної політики на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Основними напрямами інформаційної політики є безперервна освіта та моделі інформаційно-освітніх просторів у суспільстві знань; нові інформаційні технології в освіті; дослідження проблем розвитку з використанням ІКТ і дистанційних технологій навчання; сучасні стандарти в освітньому процесі; сучасні технології збереження цифрової та культурної спадщини. Для забезпечення діяльності за цими напрямками Центр здійснює міжнародне співробітництво із закордонними партнерами: з факультетом психології Женевського університету (Швейцарія) та факультетом науки та технології університету Трондхейму (Норвегія) [9, 235]. 25 – 27 червня 2012 р. у Москві відбулася міжнародна конференція «Медіа- та інформаційна грамотність у суспільствах знань» у межах Міжурядової програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх». Україна, активно співпрацюючи з іншими країнами в рамках даної програми, взяла активну участь у роботі конференції. А всього в конференції взяли участь 120 фахівців із 45 країн з усіх континентів. У пленарному режимі було виголошено понад 30 доповідей, присвячених різним аспектам розробки та впровадження нового підходу медіа- та інформаційної грамотності (МІГ), який поєднує світовий досвід розвитку медіаграмотності та досягнення формування інформаційної грамотності населення різних країн. Були схвалені підсумкова Декларація про медіа- та інформаційну грамотність та проект концепту та МІГ-індикатора (покажчика медіа- та інформаційної грамотності). Головна ідея Декларації – наголос на тому, що в сучасному світі неможливо бути інформаційно грамотним без медіаграмотності. Необхідно розвивати інтегрований підхід, а відповідно, опікуватися розробкою та впровадженням нової концепції МІГ. У Декларації сформульовано новітні виклики, що перешкоджають ефективному використанню інформації, зокрема ті, що описують стан медіапростору, і, особливо – брак інтеграції зусиль усіх зацікавлених сторін у розвитку крос-дисциплінарної, крос-інституційної діяльності, наприклад, між освітянськими та медійними організаціями. У декларації запропоновано офіційне визначення поняття МІГ як комбінації знань, умінь, ставлення та дій, які потрібні для забезпечення доступу, аналізу, оцінки, використання, створення та розповсюдження інформацій і знань творчими, законними й етичними спо-

собами. Цей концепт побудовано на попередніх деклараціях ЮНЕСКО: Празькій (2003), Александрійській (2005), Декларації щодо медіа та інформаційної грамотності (Фес, 2011), та рекомендаціях ІФЛА щодо МІГ (2011).

27 – 28 листопада 2012 р. у Києві, в рамках наукових заходів, відбулася сьома міжнародна конференція «Нові інформаційні технології в освіті для всіх». Обговорювалися проблеми освітньої інфраструктури, використання ІКТ у світі, сучасних електронних ресурсів, новітніх технологій, проблем створення національної системи підготовки фахівців та ін.

Значна увага сьогодні приділяється проблемі формування нової генерації молодого покоління, яке досконало володіє сучасними ІКТ. Центр постійно проводить численні заходи, спрямовані на розширення доступу учнівської молоді до інформації, новітніх інформаційних технологій. Про досягнення України та проблеми в цьому напрямку йшлося, зокрема, і на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна і початкова освіта: досягнення, проблеми, перспективи», яка тривала 22 – 23 листопада 2012 р. в м. Мукачевому. До трагічних подій 2014 р. щорічно під егідою ЮНЕСКО проводилися міжнародні конференції у Криму, присвячені реалізації програми «Інформація для всіх» (наприклад, 19-а Міжнародна конференція «Крим 2012» – «Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу» в Судаку).

Сьогодні активну роль в реалізації програми «Інформація для всіх» відіграють кафедри ЮНЕСКО, створені при ВНЗ України. В Україні діють 14 кафедр ЮНЕСКО у вишах Києва, Харкова, Донецька, Одеси, які залучаються до реалізації різного роду проектів, що здійснюються в рамках програми: кафедра лінгвістики, Київський державний лінгвістичний університет (дата створення – 1992 р.); кафедра інформаційно-комунікаційних технологій, Міжнародний університет науки і технологій, Київ (1995); кафедра філософії людського спілкування, Державний технічний університет сільського господарства, Харків (1996); кафедра прав людини, миру, демократії та міжнародного взаєморозуміння, Національний університет «Києво-Могилянська академія» (1998); кафедра кріобіології, Національна академія наук України, (1998); кафедра екології, Донецький державний університет (1997); кафедра вищої технічної освіти: аналіз інформаційно-прикладних систем, Київський політехнічний інститут «Національний технічний університет» (1999); кафедра чистих технологій, Національний автодорожний університет, Харків (2000); кафедра превентивного виховання та соціальної політики, Академія педагогічних наук України (1999); кафедра молекулярної та клітинної біотехнології, Інститут фізіології ім. О. Богомольця Національної академії наук (1999); кафедра адаптації нетрадиційних технологій до проблем вищої освіти та соціального прогресу, Одеський національний політехнічний університет (2000); кафедра нових інформаційних технологій в інтересах освіти для всіх, Науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем НАНУ та МОН України (2002); кафедра відновлювальної енергії та сталого розвитку, Національний Таврійський університет ім. В.І. Вернадського, Сімферополь (2006); у травні 2009 р. в Науково-дослідному інституті духовного розвитку людини Східноукраїнського національного університету імені В. Даля (м. Луганськ) створено кафедру «Духовно-культурні цінності виховання та освіти» [2]. Починаючи з 2004 р., на базі Національного технічного університету України «КПІ» реалізується проект «Центр віртуального університету» за участі науково-технічних та інженерних вищих навчальних закладів країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ). Важливим механізмом зміцнення координуючої ролі України у регіоні в галузі науки є Міжнародна асоціація академій наук, штаб-квартира якої функціонує на базі НАН України і яка 2003 р. отримала статус офіційного партнера ЮНЕСКО. Участь українських вишів у програмі ЮНЕСКО сприяє укріпленню їхніх міжнародних відносин та інтеграції вітчизняної вищої освіти та науки у світові освітні та наукові процеси.

Отже, аналізуючи програму ЮНЕСКО «Інформація для всіх» та основні напрямки її реалізації в Україні, можна дійти висновку, що в цілому в нашій країні останнім часом робиться багато позитивного для приєднання до світового інформаційного простору, вико-

ристання світових досягнень у сфері комунікацій та інформаційних технологій. Зрозуміла перспективність цієї роботи, в умовах світової глобалізації Україна не може залишатися поза процесами інформаційної співпраці, кооперації з провідними інформаційними центрами. Тільки на шляху оволодіння найсучаснішими інформаційними технологіями Україна може приєднатися до передової світової спільноти.

Використані джерела

1. Про національного координатора Міжурядової програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» : Постанова Кабінету Міністрів України № 969 від 28.07.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua-info.biz/legal/baseee/ua-amwite.htm. – Заголовок з екрана.

2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – №12. – Ст. 102.

3. Програма «Інформація для всіх» [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.dlab.irtc.org.ua/IFAP_UA/programu.html. – Заголовок з екрана.

3. Программа ЮНЕСКО «Информация для всех». Стратегический план (2008-2013 гг.), принят Исполнительным советом ЮНЕСКО на его 180-й сессии (30 сентября – 17 октября 2008 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/sp813.pdf. – Заголовок з екрана.

4. МОО «Информация для всех» 2002-2013. Генеральная конференция. Рекомендация о развитии и использовании многоязычия и всеобщем доступе к киберпространству [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/multcybr.htm – Заголовок з екрана.

5. Архіпова Є.О. Інформаційна нерівність як соціальна проблема сьогодення / Є.О. Архіпова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 339 с.

6. Баєв О.О. Доступ до інформаційно-комунікаційної інфраструктури та технологій в Україні / О.О. Баєв // Інформація і право. – 2011. – № 2. – С. 98.

7. Гурковський В.І. Розбудова інформаційного суспільства в Україні в умовах сьогодення: практичні аспекти / В.І. Гурковський // Державне управління: удосконалення та розвиток : електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=228. – Заголовок з екрана.

8. Кондратюк Ю.В. Реалізація програми ЮНЕСКО «Інформаційне суспільство для всіх» в Україні / Ю.В. Кондратюк // Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні : матеріали Другої всеукраїнської конференції студентів та молодих учених (26 січня 2012 р., м. Острог) [Електронний ресурс]. – С. 233 – 238. – Режим доступу: http://eprints.oa.edu.ua/1164/. – Заголовок з екрана.

9. Кульчицька О.В. Україна – ЮНЕСКО: кроки історичного партнерства [Електронний ресурс] / О.В. Кульчицька. – 2012. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_60/Gileya60/I27_doc.pdf. – Заголовок з екрана.

10. Найдьонова Л. Інформаційна грамотність неможлива без медіакультури. [Електронний ресурс] / Л. Найдьонова. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua /material/7775. – Заголовок з екрана.

УДК 659.3

В.М. Ривліна

КУЛЬТУРНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

У статті розглянуто проблему впливу феномена культури на аудиторію, роль засобів масової комунікації в цьому процесі. Окрему увагу приділено проблемі впливу сучасних ЗМІ на формування масової культури, виявлено специфіку трансформації інформаційних каналів, що впливають на розвиток культури в XXI ст.

Ключові слова: *культура, масова комунікація, новітні ЗМІ, інтернет, масова культура.*

V.M. Ryvlina

CULTURAL COMPONENT OF MODERN MEDIA SPACE

The notion of impact a cultural phenomenon on the audience and the role of mass communication in this process were considered in this article. Special attention is paid to the influence of modern media on the formation of mass culture, revealed the specificity of transformation of information channels, affecting the development of culture in the XXI century.

Keywords*: culture, mass communication, new media, the Internet, mass culture.*

Культурне середовище кожної окремої держави на сьогодні знаходиться під впливом не лише внутрішніх, а й зовнішніх факторів. Основною причиною розвитку міжнаціональної культури є створення нових засобів передачі та обробки інформації.

З нашої точки зору, актуальним є поняття аудіовізуальної культури як складової сучасного медіапростору, коли чуттєве переважає над інтелектуальним. Специфіка аудіовізуальної культури визначається її семіотичною природою та технічними можливостями засобів її реалізації, а саме: висока інформаційна ємність, легкість і переконливість почуттів, образність сприйняття, домінування репродуктивних можливостей над продуктивними, швидкість і широта трансляції та тиражування. Внаслідок цього, сприйняття аудіовізуальної культури, порівняно з вербальною комунікацією, виявляється більш психологічно впливовим, але менш систематичним і раціональним, соціально – більш масовим і доступним, але менш стабільним і односпрямованим.

Тобто, на засоби масової комунікації (ЗМК) покладена функція формування смаків та вподобань як в окремих споживачів інформаційного продукту, так і в аудиторії в цілому. ЗМК також здатні чинити серйозний соціальний вплив, реалізація якого, як правило, пов'язана з інтенсивним впливом на настановні системи людей.

Важливу роль у формуванні громадської думки в державі відіграють настрій та характер інтернет-обговорень гострих соціальних, політичних та культурологічних проблем. Сьогодні кожен громадянин має можливість за допомогою інтернетблогу або короткого повідомлення в соціальній мережі створити підґрунтя для зростання соціальної напруженості в суспільстві.

У професійній журналістиці поширення інформації через соціальні канали мережі Інтернет отримало назву *нові медіа*. Характерною особливістю їхнього функціонування є висока ефективність і необхідність використання нових підходів до управління та контролю поширюваної інформації.

Наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних учених дають можливість стверджувати, що в політичному аспекті, «нові медіа» є ефек-

© *Ривліна В.М.*

тивним інструментом мобілізації суспільства, який може бути застосований як у межах, так і поза межами держави.

Саме міжнародний і кросс-культурний аспекти використання «нових медіа» як ефективного методу проведення політичних і соціальних агітаційних програм, висувають нові вимоги для опанування методів контролю та фільтрації поширюваної інформації.

Проблеми використання культури сучасних мас-медіа порушувалися в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких варто відмітити роботи Д.Г. Балуєва, Д.І. Камінченко, О.О. Калмикової, Н.П. Карпчук, О. Стінс, Д. Ван Фухта, Н.С. Юханова та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблемі впливу сучасних ЗМІ на формування культурного розвитку населення не приділено значної уваги, що й зумовило вибір теми статті.

Виходячи з цього, *метою* даної статті є висвітлення проблем впливу сучасних масмедіа на формування культури суспільства.

На початку дослідження необхідно відзначити, що саме являє собою поняття *культура*. Дослідники та вчені дають різні визначення цьому поняттю. Наприклад, Є. Тайлор характеризує культуру як «комплекс, що включає знання, вірування, мистецтва, закони, мораль, звичаї й інші здібності та звички, знайдені людиною як членом суспільства» [14, 125], Л. Уайт відзначає, що культура являє собою «організацію різноманітних явищ – матеріальних об'єктів, тілесних актів, ідей і відчуттів, які складаються із символів або залежать від їхнього вживання» [20]. На думку Є. Соколова, культура в сучасному розумінні є сукупністю матеріальних і духовних предметів людської діяльності.

Б.С. Єрасов визначає культуру як «систему духовного виробництва, що охоплює свідомість, зберігання, розповсюдження та споживання духовних цінностей, поглядів, знань і орієнтацій – все те, що становить духовний світ суспільства і людини» [2, 13].

Погоджуючись із вищенаведеними визначеннями, можемо дійти висновку, що культура являє собою систему компонентів, які відображають історично визначений рівень розвитку суспільства, його творчого потенціалу та здібностей, що в свою чергу виражені у формах організації життєдіяльності людини та створення нею матеріальних та духовних цінностей.

Можна погодитися з М.С. Каганом, який зазначає, що «культура виконує дві головні соціальні функції: вона служить задоволенню тих багатообразних потреб, які виникають у людини як природно-надприродної істоти, і вона формує ці потреби і способи їхнього задоволення» [3].

Але культура має дві сторони: наочну та процесуальну. По-перше, вона охоплює способи опредмечування людиною своїх сутнісних сил у створюваній нею «другій природі» і способи розпредмечування; по-друге, ця наочність і є сполучною ланкою в ланцюжку цих процесів.

Поняття *культура* в сучасному розумінні містить у собі набагато більше інкультураційних універсалій, переважна частина яких належить до так званого масового мистецтва. Масова культура стандартизує все – від умов побуту, харчування й одягу до бажань, думок та ідеалів. Неабияку роль у цьому відіграють ЗМК, які нав'язують індивідам, що належать до різних соціальних прошарків, однакові соціальні стереотипи.

Масова культура не вимагає від людини ні певного рівня освіти, ні роздумів – її знання спираються на безпосередні емоційні реакції.

Особливо важливими каналами загальної демократизації культури за останні десятиліття стали кіно, телебачення і, звичайно, спорт (у його глядацькій частині), що збирають величезні аудиторії, рухомі лише прагненням до психологічного розслаблення.

Тож сучасні канали комунікації всіляко сприяють та підтримують ілюзорність вічної перемоги добра над злом. Якщо взяти як приклад культурно-розважальну складову українського телебачення, можна виділити щонайменше два види основних інформаційних продуктів: ток-шоу та серіали. Значна частина населення є пасивним споживачем пропонованої медіа-інформації, не прагне до її самостійного, критичного осмислення, в процесі тісної взаємодії з медіа (в даному випадку, телебачення) відбувається зміна її ціннісних установок, виникають стереотипні судження

та необ'єктивне світосприйняття (півкраїни співає, півкраїни танцює, шукає таланти, жартує та займається кулінарією).

Протилежною масовій культурі є культура елітарна. Тут важливо відмітити питання зв'язку елітарної культури з реципієнтом, споживачем. Сьогодні західні соціологи та культурологи розглядають поняття еліта з двох позиції: з позиції її ролі в управлінні, приналежності до владних структур і з позиції розгляду її як кращої частини суспільства, найбільш здатної до духовної діяльності, обдарованої високими моральними та естетичними якостями.

Масова та елітарна культури виступають так званими «агентами» культурної трансформації. В ситуації культурного діалогу елітарна і масова культури проявляють себе різним чином. Масова культура виступає, більшою мірою, не як діалогічна, а як комунікативна система, одна з основних функцій якої полягає у створенні тих каналів комунікації, по яких циркулює соціально значуща для суспільства в цілому інформація. Саме здатність цієї культури апелювати до загальнозначущих, загальноприйнятих у соціальному й етичному сенсі, норм, дозволяє розглядати масову культуру як актуальну сучасну культуру, принципово комунікативну за своєю природою, здатну здійснювати інформаційний обмін та з традиційною культурою, що сягає своїм корінням у найбільш ранні пласти історії, і з елітарною культурою, що виробляє основні смисли культури.

Завдяки аудіовізуальним засобам, культурна складова сучасного медіа-простору є невід'ємною частиною глобального інформаційного потоку. Сучасна людина стоїть перед нелегким вибором: бути споживачем масової, тиражованої, не завжди якісної культури, що пропонують (а інколи нав'язують) засоби масової комунікації. Або виокремлювати певні інкультураційні елементи, ігноруючи загальнопропоновані інформаційні тенденції. Адже естетична оцінка через особисте ставлення розкриває загальнолюдську цінність предмета або твору, його об'єктивну значущість для всього людства. Звідси й постає важливість культури як феномена та як особливої форми духовно-практичної діяльності людини.

Як зазначає Л. Павленко, «інформаційний простір – це поняття, перш за все, соціально-політичне, воно містить як територіальну, так і культурологічну складові, оскільки інформація призначена саме для людини, саме людина – її споживач, і без людини, як живої істоти, творця культури, вона (інформація) втрачає свій сенс» [8, 305].

Формування аудіовізуального простору в сучасному світі здійснюється без урахування творчих і технічних реалій вітчизняного телебачення та радіомовлення.

На думку О.Л. Русина, те, що відбувається з вітчизняними традиційними ЗМІ сьогодні – це болісний перехід від радянської моделі до принципово іншої, заснованої на відсутності цензури та ринкових відносинах. Такий перехід не міг призвести до глибокої кризи, і передусім, у телебаченні та радіомовленні [12, 220].

Як відзначає в своєму дослідженні Б.А. Пережняк, «кризові явища у ЗМІ – логічний спадок десятиліть радянського безправного та безправового існування преси, ТБ, радіо. Відкриття на початку 2000-х рр. шлюзів для появи недержавних форм ЗМІ було стимулом для створення тисяч комерційних видань, телекомпаній, радіостанцій. Проте кількість нових ЗМІ не завжди переростала в якість і свободу слова» [9, 181].

Але варто зазначити, що телебачення має і негативні риси. Зокрема, часто телепроекти неправдиво або напівправдиво відображають події у світі. Найбільш значний його недолік полягає в тому, що культивуються агресивні відносини в середовищі дітей і молоді, які стають результатом спостереження актів насилля на телеекрані.

Збільшення соціальної ваги ЗМІ, їхньої ролі в подальшому розвитку суспільства, призвело до значного зростання інтересу до проблем культурно-формуючої діяльності нової системи засобів масової інформації, центром якої на початку XXI ст. стали інтернетвидання, або новітні ЗМІ.

У сучасних дослідженнях досить часто використовуються терміни *нові ЗМІ* або *Ньюмедіа*. Не зважаючи на це, феномен «нових» мас-медіа потребує детального вивчення, оскільки етап його формування та зародження

припадає на початок XXI ст., а пік активності можна спостерігати в наші дні.

Сучасні дослідники розуміють під «новими медіа» «динамічне мережеве утворення, що включає в себе не тільки збір, обробку та розповсюдження інформації, а й функцію зручного зворотного зв'язку між аудиторією і автором, а також здатність зв'язувати людей один з одним та обмінюватися величезним обсягом даних» [1, 307].

«Нові медіа акумулюють у собі функціональні характеристики сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, таких як технології блогів і соціальних мереж» [6, 266].

У західній науковій думці new media характеризуються як «мережеві засоби масової комунікації, що представляють собою інтегровані інтерактивно-комунікативні медійні поля» [19].

Визначення нових медіа тісно пов'язане з їхнім відділенням від традиційних медіаканалів і засобів передачі та управління інформацією. Нові медіа – це насамперед блоги, мікроблоги, соціальні мережі тощо, водночас до традиційних відносяться друковані газети, телебачення, радіо.

Для розуміння відмінностей форм і різновидів нових медіа, що безпосередньо впливають на особливості їхньої роботи, важливим є уточнення їхніх головних категорій.

У науковій праці «Засоби масової інформації Росії», під редакцією Я.Н. Засурського, виділяються такі функції ЗМІ:

– інформаційна (доведення до відома аудиторії інформації про факти і події, що мають місце в житті суспільства), це, як правило, оперативна інформація репортажного, новинного характеру;

– аналітична (осмислення, коментування фактів, подій, тенденцій розвитку тих чи тих суспільних процесів, організація суспільного діалогу);

– розважальна (сприяє відпочинку, зняттю напруги, отриманню задоволення) [13, 87].

Популярні медіа надають платформу для розвитку поп-культури (телебачення, фільми і книги). Популярна культура складається із загальнопоширених у ній елементів. Сюди можна віднести повсякденні турботи і потреби, а також культурні «моменти» – все, що відображає домінуючі тенденції сьогодення.

Як зазначає у своєму дослідженні Т.В. Науменко, «Масова комунікація може бути розглянута як духовно-практична діяльність, основною функцією якої є впровадження в масову свідомість певної системи цінностей, необхідної з точки зору соціальних суб'єктів, що включає в себе журналістику та ЗМІ як дві сторони. Тоді журналістика виступатиме як творча діяльність з реалізації масової комунікації. При цьому її можна буде розглядати як зміст масової комунікації. У такому випадку засоби масової інформації (або комунікації) виконують свою безпосередню роль засобу, тобто є інструментальною, технічною стороною, що здійснює масову комунікацію. Взяті в даному аспекті, мас-медіа є формою масової комунікації та виступають у двох її видах: зовнішньої – як сукупності каналів, і внутрішньої – як сукупності жанрів» [5, 42].

Однак в останні десятиліття став активно розвиватися ще один вид комунікації, який не піддається зазначеному вище структуруванню. Таким засобом є інтернет. У даний час серед учених активно обговорюється проблема співвідношення інтернету та засобів масової комунікації, проте, однозначного рішення вона ще не набула. Той факт, що інтернет є одним із найпоширеніших сучасних засобів комунікації, ні у кого не викликає сумніву. Масовість його поширення як кількісний показник теж очевидна. Однак виникає низка питань, відповіді на які дозволили б дійти до рішення, відносити чи не відносити інтернет до масових комунікацій, що є видом соціальної діяльності, має суб'єкт, об'єкт, певну систему цінностей, що лежить в основі цілеформуючої діяльності суб'єкта, а також певні продукти діяльності. Подібний аналіз інтернету, на наш погляд, представляється досить неоднозначним [5].

Проте, в науковій літературі, яка присвячена аналізу діяльності масових комунікацій, висловлюються позиції, які відносять інтернет до засобів масових комунікацій на підставі великих обсягів циркулюючої інформації. У будь-якому випадку така складна та затребувана комунікативна форма, як інтернет, знайде своє місце в комунікативному просторі та в науці.

Як протилежність традиційним, цифрові медіа представляють собою електронну середу віртуальних читачів, які бажають бути в курсі останніх подій, відстежують вузькі тематики, стимулюють обговорення суспільно-важливих проблем. Тут важливо відзначити, що сучасні мас-медіа не просто надають факти – інформація в інтернет-джерелах може порізному інтерпретуватися.

Нові медіа пройшли досить складний етап еволюції, що ґрунтувалися на традиційних середовищах поширення інформації та які домінують у даний час. Наприклад, поява веб-блогу не могла б відбутися, якби не існувало раніше створене середовище інтернет.

Тут також варто врахувати і вплив самого типу повідомлення – преси, радіо, телебачення. З появою в системі масових комунікацій кожного нового засобу, соціологія досліджувала їхій вплив на процес сприйняття інформації: вплив голосового тембру комунікатора, або персоналізованого, порівняно з газетним листом, контакту з телеведучим.

Історична значимість цих ранніх досліджень повинна сьогодні заповнюватися розумінням, що сама комунікативна ситуація змінилася. Дослідження того часу, коли радіо конкурувало тільки з газетою, сьогодні слід коригувати з урахуванням того, що і радіо, і телебачення стали звичними інформаційними джерелами, і багато висновків з емпіричних спостережень першої третини XX ст. за природою цих взаємин не придатні для інформаційного XXI ст.

Згідно з результатами зарубіжних досліджень, «висока швидкість і можливість генерувати свій зміст – одні з найбільш істотних характеристик, що роблять інтернет настільки привабливим для «середньостатистичних» користувачів. Загальновідомими прикладами «користувацького» змісту є вебсайти Wikipedia, Facebook, MySpace, YouTube, Twitter та ін. [16].

За визначенням Б. Потятиника, «Ще десять років тому практично ніхто не міг передбачити характер і масштаб таких феноменів, як Wikipedia чи соціальні мережі. Усе це нерідко робить неефективним застосування таких методів прогнозування як екстраполяція чи аналогія. Тому, на наш погляд, традиційні методи прогнозування в медіа-сфері мають частіше доповнюватися прийомом, який можна назвати «відштовхування від ідеалу». Такий метод важко застосувати в інших сферах, наприклад, у міжнародних відносинах. Кожна велика нація «в ідеалі» прагне до більшого чи меншого домінування. Отже, як наслідок – отримуємо конфлікт ідеалів.

У медійній сфері теж можна говорити про конкурентну боротьбу між друкованими ЗМІ, телебаченням та інтернет-ЗМІ, тобто про конфлікт медіумів [10, 49].

Як відзначає автор, у медійній сфері легше, ніж деінде, уявити загальноприйнятний ідеал, коли будь-хто, будь-де, і будь-якої хвилини (негайно) може під'єднатися до тієї глобальної сфери, яка так нагадує ноосферу, та отримати звідти (передати) будь-яку інформацію. Це наче прогнозування «навпаки», і зводиться воно до вирахування відстані: як довго ще нам іти до цього ідеалу, і де ми зараз знаходимося на шляху до нього? Тобто ідеал всевідання цілком згодився би для прогнозування в медійній сфері. Він інтуїтивно зрозумілий кожному з нас, оскільки нагадує влаштування нашої власної свідомості та пам'яті.

На сьогодні очевидно, що інтернет уже давно здобув перемогу над традиційними ЗМІ. Найяскравіше дана ситуація проявляється в контексті культури, політики та маніпулювання масовою свідомістю. Наприклад, як зазначає Н.С. Юханов, «У політиці багато громадських рухів нового типу роблять постійно одну і ту само помилку, намагаючись відразу ж змусити потенційно аполітичного виборця стати своїм адептом – проявити лояльність групі» [15, 40].

Водночас інтернетблоги як джерело політичної інформації є актуальними для більш вузької категорії користувачів, більшість яких становлять журналісти, політологи, незалежні експерти та соціальні активісти [18].

Істотною перевагою «нових медіа», порівняно з традиційними, є так званий «принцип наповнення контенту, який здійснюється самими користувачами мережі Інтернет» [5, 143].

Тобто, по суті, джерелом інформації в нових медіа є не певне першоджерело у вигляді очевидця, журналіста, політика, критика, або певного суб'єкта, а безпосередньо,

громадська думка, що формується як реакція на певну подію у політичній, соціальній або культурній сфері.

Неважко припустити, що природним мотивом до появи «широко обговорюваної» проблеми (події) в «нових медіа» часто служать певні політичні сили, а також рекламні та піар-агенти.

Однак, не зважаючи на явне бажання влади у багатьох країнах контролювати (цензурувати) інформацію та направляти спонтанний медіа-потік у потрібне русло, інколи сучасний читач/глядач/споживач медіа-контенту може відрізнити нав'язану проблематику від дійсних, заслуговуючих уваги проблем.

Сучасне медійне інтернетсередовище в буквальному розумінні стає актором і водночас реальною платформою для створення дискурсу, безперешкодної критики «злободенної реальності» та можливого впливу на неї.

Сьогодні можна говорити про форми медіатизації влади по всіх лініях медіа-простору: від бульварної преси до інтернетблогів, причому «медіатизація еквівалентна посиленню демократизації державної системи», асоціюється з необхідністю для політичних еліт «забезпечити схвалення» мас і комунікативно їх «регулювати» [4].

Враховуючи дану ситуацію, в найближчому майбутньому слід очікувати якісних змін не тільки в структурі медіапростору, але також і у виконанні стратегії залучення суспільства безпосередньо в процес управління комунікативною складовою, розширення суспільного діалогу.

Водночас, трансформація сучасних медіа та журналістики, поява нових систем збору та подання інформації, відкриває нові можливості маніпуляції і підтасовування фактів, з певними мотивами.

Зародження великої кількості сайтів і тематичних майданчиків, по суті означає утворення єдиного «інформаційного коридору» для просування різного роду ідей у маси.

Таким чином, можемо дійти таких висновків:

Сучасні мас-медіа являють собою новий тип соціального комуніканта, який є першоосновою для створення оновленого культурного дискурсу.

Зараз у медійній сфері відбувається переломний етап формування нової комунікативної системи суспільного діалогу. Деякі дослідники вважають, що засоби масової комунікації своєю широкою практикою завдали відчутного удару по елітарній культурі, сприяючи розповсюдженню високохудожнього продукту «в маси». Водночас ЗМК, що володіють величезними можливостями зберігання та розповсюдження інформації, стають потужним каналом миттєвої доставки наукових, політичних та культурних відкриттів загальній аудиторії. Такий процес дифузійності в цілому є позитивним і корисним досвідом для споживача медіа-продукту.

Саме завдяки появі новітніх ЗМІ, культурна складова сучасного медіапростору є невід'ємною частиною глобального інформаційного потоку. Сучасна людина стоїть перед нелегким вибором: бути споживачем масової, тиражованої, не завжди якісної культури, що пропонують (а інколи нав'язують) засоби масової комунікації. Або виокремлювати певні інкультураційні елементи, ігноруючи загальнопропоновані інформаційні тенденції. Адже естетична оцінка через особисте ставлення розкриває загальнолюдську цінність предмета або твору, його об'єктивну значущість для всього людства. Звідси й постає важливість культури як феномена та як особливої форми духовно-практичної діяльності людини.

Для України використання «нових медіа» як засобу культурних перетворень може бути ефективним за умови створення єдиного національного «інформаційного продукту», який охоплюватиме значну частину медіапростору. Вирішення даної проблеми потребує проведення ґрунтовних статистичних досліджень користувачів інтернету.

Використані джерела

1. Балуев Д.Г. Политическая роль «новых» СМИ в ливийском конфликте / Д.Г. Балуев, Д.И. Каминченко // Вестник Нижегородского государственного университета им. Н.И. Лобачевского. – 2012. – № 2. – С. 307-313.

2. Ерасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке / Б.С. Ерасов. – М. : Эсмо, 2007. – 211 с.

3. Культура и ценности / М.С. Каган и др. ; под ред. А.В. Иконникова // Эстетические ценности предметно-пространственной среды. – М. : Стройиздат, 1990. – 335 с. – С. 41.

4. Калмыков О.О. Дифференциация пространств общественной связности / О.О. Калмыков // Метадискурс коммуникации и проблемы общественного диалога : сборник статей. – СПб., 2011.

5. Каминченко Д.И. Причины эффективности использования технологий «новых» СМИ в политической борьбе / Д.И. Каминченко ; науч. ред. Я.А. Максимов // Социально-гуманитарные проблемы современности: человек, общество и культура : сб. статей по итогам Международной научно-практической конференции (сентябрь, 2012 г.). – Красноярск : Изд. научно-инновационный центр, 2012. – 228 с. – С. 143 – 148.

6. Каминченко Д.И. Фактор новых средств массовой информации в формировании современного политического индивида / Д.И. Каминченко, Д.Г. Балуев // Современные исследования социальных проблем. – № 1 (09). – 2012. – С. 266 – 270.

7. Науменко Т.В. Социология массовых коммуникаций в структуре социологического знания / Т.В. Науменко // Социс. – 2003. – № 10. – С. 39 – 46.

8. Павленко Л. Роль Всесвітньої служби радіомовлення України в процесі консолідації представників україномовної спільноти в різних частинах світу / Л. Павленко // Наукові записки. – Кіровоград, 2008. – С. 304 – 308.

9. Пережняк Б.А. Організація управління телебаченням і радіомовленням в Україні : сучасний стан і перспективи / Б.А. Пережняк // Наукові праці. – Одеса, 2007. – Т. 6. – С. 172 – 184.

10. Потятиник Б. Інтернет-журналістика / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2010. – 246 с.

11. Потятиник Б. Прогнозування розвитку мас-медій : нові підходи / Б. Потятиник // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Вип. 11. – С. 65 – 58.

12. Русина О.Л. Телебачення в контексті сучасної культури та моралі / О.Л. Русина // Філософські проблеми гуманітарних наук. – К., 2006. – № 8 – 9. – С. 218 – 222.

13. Средства массовой информации России / ред. Я.Н. Засурский. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 380 с.

14. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Э.Б. Тейлор. ; пер. с англ. – М. : Политиздат, 1989. – 573 с.

15. Юханов Н.С. Трансформация политического консультирования : роль и значение «новых медиа» / Н.С. Юханов // Власть. – 2009. – № 11. – С. 37 – 40.

16. Dawson R. Future of Media Participation : Seven Driving Forces Shaping Media / R. Dawson [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.masternewmedia.org/news/2008/07/17/future_of_media_participation_seven.htm. – Заголовок з екрана.

17. Donnerstein, E. The media and aggression : From TV to the Internet. In J. P. Forgas, & A.W. Kruglanski (Eds.) / The psychology of social conflict and aggression // New York: Psychology Press. – 2011. – 267 – 284 pp.

18. Johnson T., Kaye Barbara, Bichard Shannon L., Wong Joann W. Every Blog Has Its Day: Politically Interested Internet Users Perceptions of Blog Credibility / T. Johnson, B. Kaye, S. Bichard, J. Wong // Journal of Computer-Mediated Communications, 2007. – № 13.

19. Kung L. The Internet and the Mass Media / L. Kung, R. Picard, R. Towse. – Sage Publications Ltd., 2008.

20. White L. The Science of Culture: A Study of Man and Civilisation / L. White. – N.-Y., 1949. – P. 8.

ПОДІЇ ТА ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Наукове об'єднання
«Відкрите суспільство»

Міжнародна науково-практична конференція
«Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень»

м. Дніпропетровськ | 3-4 жовтня 2014 р.

Напрями конференції

Робота конференції
відбуватиметься за такими **напрямами:**

- *Історичні науки: пріоритети розвитку;*
- *Сучасна соціологія: стан та перспективи;*
- *Тенденції розвитку філософських наук;*
- *Політологія: сучасність та майбутнє.*

Умови участі

Оргкомітет конференції **до 30 вересня 2014 р. (включно)** приймає **тези доповідей** обсягом **до 6 сторінок** (українською, російською або англійською мовою) **по електронній пошті** (шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5, усі поля – 2 см, використана література оформлюється в кінці тексту під заголовком «Використана література», по тексту посилання оформлюються у квадратних дужках за зразком [4, с. 35]).

Разом із тезами доповіді подається **копія квитанції про оплату публікації тез доповіді** (відсканована та прикріплена до листа).

Тези доповіді та квитанцію про оплату публікації необхідно надіслати на електронну адресу: **conference@opensociety.dp.ua**, тел. +38 066 789 79 04.

Файли з тезами доповіді та квитанцією повинні мати наступні назви за прикладом: **Федорчук_тези, Федорчук_квитанція.**

Форма участі у конференції **– заочна.**

Для участі у конференції **обов'язково необхідно заповнити заявку на участь** на офіційному сайті наукового об'єднання «Відкрите суспільство» у розділі **«Наукові конференції»**

Реквізити для оплати публікації

Вартість публікації становить **80 грн.** На одні тези надсилається один збірник.
Банк одержувача: ПАТ «УкрСиббанк»
Рахунок одержувача: 26252007507739
ОКПО: 1388305345
МФО банка одержувача: 351005
П.І.Б.: Віхляєва Клавдія Данилівна
Призначення платежу: поповнення рахунку Віхляєвої К.Д. від ПІБ____
Із метою з'ясування порядку сплати організаційного внеску представникам країн СНД необхідно звертатися до Оргкомітету.
Збірник тез конференції буде надісланий учасникам конференції до **15 жовтня 2014 р.**

Зразок оформлення тез

**ПРОБЛЕМА «ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА ВЛАДА»
В КОНТЕКСТІ РОБОТИ І. КАНТА
«ДО ВІЧНОГО МИРУ»: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД**

Федорчук Сергій Олександрович
доцент Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова

Текст

Використана література

1. Голубович И.В. Биография: силуэт на фоне Humanities (методология анализа в социогуманитарном знании) / И.В. Голубович. – Одесса : ФЛП Фридман, 2008. – 372 с.

Контактна інформація

Наукове об'єднання
«Відкрите суспільство»
а/с 5738, м. Дніпропетровськ, 49107
+38 066 789 79 04
office@opensociety.dp.ua

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ІСТОРІЇ, СОЦІОЛОГІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ»

м. Львів, Україна
24-25 жовтня 2014 р.

Взяти участь у роботі конференції
запрошуються студенти, аспіранти, здобувачі, а також інші молоді науковці.

Інформація про захід

Організатором науково-практичної конференції **«Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії»** є громадська організація **«Львівська фундація суспільних наук» (м. Львів).**

Збірнику тез наукових доповідей присвоюється відповідні бібліотечні індекси УДК та ББК.

Інформація про участь

Учасникам необхідно **до 21 жовтня 2014 р. (включно)** заповнити **online-заявку на участь** на офіційному сайті **Львівської фундації суспільних наук** у розділі «Заходи» і надіслати тези доповіді в електронному вигляді разом з відсканованою копією квитанції про сплату організаційного внеску на електронну адресу **nauka@s-sciencefoundation.lviv.ua.**

Мови тез доповіді: українська, російська, англійська та польська.

Форма участі: очна та заочна.

Місце проведення: м. Львів, вул. Матейка, 6, Готель «Дністер».

Основні тематичні напрямки конференції

1. Актуальні питання філософських наук

(історія філософії, соціальна філософія та філософія історії, філософська антропологія, філософія культури, онтологія, гносеологія, феноменологія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство, богослов'я)

2. Актуальні питання соціологічних наук

(теорія та історія соціології, методологія та методи соціологічних досліджень, соціальні структури та соціальні відносини, спеціальні та галузеві соціології)

3. Актуальні питання історичних наук

(історія України, всесвітня історія, історіографія, археологія, антропологія, джерелознавство, етнологія)

4. Актуальні питання політичних наук

(теорія та історія політичної науки, політичні інститути та процеси, політична культура та ідеологія, політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку)

Вимоги до оформлення тез

- ✓ Тези доповіді повинні бути оформлені відповідно до вимог;
- ✓ Обсяг тез – до 5-ти сторінок при форматі сторінки А4 (297х210 мм), орієнтація – книжкова;
- ✓ Поля: верхнє, нижнє і праве – 15 мм, ліве – 20 мм;
- ✓ Шрифт Times New Roman, розмір – 14, міжрядковий інтервал – 1,5;
- ✓ Перший рядок – (шрифт напівжирний курсив, вирівняний по правій стороні) прізвище та ініціали автора, вчене звання або науковий ступінь (для осіб, які її мають); другий рядок – (шрифт курсив, вирівняний по правій стороні), навчальний заклад або місце роботи, посада;
- ✓ Наступний абзац (шрифт напівжирний всі прописні, вирівняні по центру) – назва тез;
- ✓ Далі йде текст тез, вирівняний по ширині з відступом зліва 10 мм, сторінки не нумеруються;

✓ Література оформлюється в кінці тексту під назвою «Література», у тексті посилання позначаються квадратними дужками із зазначенням порядкового номера джерела за списком та через кому – номер сторінки, наприклад: [5, с. 57-61].

Назва файла повинна відповідати імені та прізвищу учасника конференції (наприклад, Соколенко_Олена.doc).

Тема повідомлення повинна містити ім'я та прізвище учасника з обов'язковою вказівкою «на конференцію».

***N.B**. Редакційна колегія залишає за собою право часткового редагування матеріалу, який виконаний або оформлений з порушенням згаданих вище вимог.*

Організаційний внесок

1. Організаційний внесок з учасника конференції становить **80 грн** та використовується на покриття витрат, пов'язаних з опублікуванням збірки тез доповідей і його поштовою розсилкою учасникам.

Організаційний внесок учасника конференції сплачується на рахунок відповідального за логістику Організації: **Прокопенко Олеся Ігорівна, ПАТ Укрсіббанк, р/р 26253007377399, МФО банку 351005, Код ОКПО 3072406686,** призначення платежу: «поповнення рахунку Прокопенко О.І.». Квитанція про оплату подається разом із заявкою та тезами доповіді організаційному комітету конференції електронною поштою. Назва файлу повинна відповідати імені та прізвищу учасника конференції та містити слово «квитанція» (наприклад, Соколенко_Олена _квитанція).

2. Учасники з країн СНД сплачують внесок у розмірі **400** російських рублів за допомогою платіжної системи **CONTACT**. За додатковою інформацією обов'язково звертайтеся до Оргкомітету конференції.

3. У разі заочної участі у конференції збірник тез буде відправлений учасникам на поштову адресу, вказану у заявці, протягом **десяти днів** після проведення заходу.

Контакти

T: +38 066 789 82 07; **@: nauka@s-sciencefoundation.lviv.ua**; **W: www.s-sciencefoundation.lviv.ua**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Божук Людмила Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та документознавства гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Варенко Володимир Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету

Гильмиянова Римма Аскаровна – кандидат історичних наук, доцент БГПУ, Уфа, БР

Дроздова Олена Василівна – кандидат історичних наук, доцент, докторант Харківської державної академії культури

Казими Парвиз Фирудин оглы – доктор філософії, доцент Бакинського державного університету, Азербайджан

Карпов Віктор Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук НАКККіМ

Кунанець Наталія Едуардівна – д. н. с. к., доцент кафедри інформаційних систем та мереж, заступник директора з наукової роботи НТБ Національного університету «Львівська політехніка»

Кухаренко Анжеліка Леонідівна – доцент кафедри культури Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка

Пашкова Валентина Степанівна – доктор історичних наук, доцент, заслужений працівник культури України, віце-президент УБА

Ривліна Валентина Миколаївна – аспірант факультету систем і засобів масової комунікації, кафедра масової та міжнародної комунікації, Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

Сабліна Ольга Миколаївна – аспірантка НАКККІМ

Саприкін Олександр Анатолійович – старший викладач кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності НАКККіМ

Філіппова Наталя Павлівна, методист вищої категорії кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності НАКККіМ

Шевченко Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник культури України, президент УБА

Юрченко Ольга Андріївна – кандидат історичних наук, доцент, доктор філософії в галузі всесвітньої історії, Національний авіаційний університет, Гуманітарний інститут, кафедра історії та документознавства

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Приймаються оригінальні матеріали, що раніше не друкувалися.

Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Звертаємо увагу авторів на необхідність дотримуватися вимог, які висуває Міністерство освіти і науки України до фахових видань, а саме – на необхідність включення до тексту статті таких елементів:

– постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Статті, що пропонуються для публікації в журналі, подаються автором у вигляді тексту, надрукованого за допомогою засобів комп'ютерної техніки (1 друкований примірник і копія в електронному вигляді). Текст статті можливо передати електронною поштою на адресу редакції **bdi-journal@ukr.net.**

Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиці, фотографії і малюнки, не повинен перевищувати 12 сторінок друкованого тексту (розмір шрифту – 12, інтервал – 1,5, поля стандартні).

Рукописи приймаються і публікуються українською мовою. Цитати в тексті повинні бути українською мовою. Іноземні автори можуть подавати рукописи російською і англійською мовами.

Редакція залишає за собою право на стилістичну правку рукопису. З автором узгоджуються правки, які, на думку редакції, можуть змінити зміст тексту.

До рукопису додаються:

– авторська довідка, в якій наводяться: прізвище, ім'я та по батькові (повністю) автора (авторів), науковий ступінь, учене звання, адреса і телефони, e-mail, місце роботи, посада;

– фотографії (4х6 мм) всіх авторів для публікації у заголовній частині статті. Автор може відмовитися від публікації фотографії.

Основний текст статті обов'язково має супроводжуватися анотаціями українською, російською, англійською мовами (не менше 300 друкованих символів), з переліком ключових слів, назвою статті та прізвищем автора англійською мовою, а також шифром УДК.

Список використаної літератури складається відповідно до тексту і друкується наприкінці статті. У тексті порядковий номер джерела проставляється в квадратних дужках. Джерела подаються мовою оригіналу.

Підп. до друку 30.09.2014 Формат 60х84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. Зам. ____. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.